

VIGILIA

FELELŐS SZERKESZTŐ:

SÍK SÁNDOR

BELON GELLÉRT

JÉKELY ZOLTÁN

KUNSZERY GYULA

KÉZAI BÉLA

MATHIA KÁROLY

DÉNES GIZELLA

MIHELICS VID

írássai

1958 JANUÁR

Ára 5 forint

TARTALOM

	Oldal
<i>Belon Gellért</i> : Vallásosság és egyszerűség	1
<i>Jékely Zoltán</i> : A por lázadása — Éji látogatás (Versek)	13
<i>Kunszery Gyula</i> : Sirály (Vers)	14
<i>Kézai Béla</i> : Az ember útja a Tragédiában	15
<i>Mathia Károly</i> : Két gyöngyösi „Betlehemes mise“ 1768-ból	23
<i>Dénes Gizella</i> : Társbérlet a konyhában (Elbeszélés)	31
<i>Mihelics Vid</i> : Eszmék és tények	36
A kis út	44

NAPLÓ

Czenstochowa csodája (46); A katolikus egyház helyzete a skandináv államokban (49); A Szépművészeti Múzeum újjárendezett képei (50); Arturo Toscanini (52); Az olvasó naplója (55); Színházi órjázat (62) 46

Felelős szerkesztő:

Sík Sándor

Szerkeszti: *Rónay György*

Főmunkatársak: *Dorombay Károly, Mihelics Vid, Possonyi László*

Felelős kiadó: *Saad Béla*

Kiadja a Vigilia munkaközösség.

Kéziratokat Budapest 4. Postafiók 152. címre kell küldeni. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza. Kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos utca 1. A Vigilia postatakarékpénztári csekkszámja száma: 37.343. Külföldi előfizetéseket is elfogadunk.

Megjelenik minden hónap elején.

Ára: 5.— forint.

VALLÁSOSSÁG ÉS EGYSZERŰSÉG

Unos-untalan halljuk a megállapítást, hogy korfordulón állunk. Már látni lehet a kibontakozás útját is, mely az egyszerűség felé vezet. Márpedig aki és ami az egyszerűség felé tart, az Isten felé tart, mert Isten maga az egyszerűség.

Nem árt a vallásosság területén is megfontolni az egyszerűsödés kérdését. A lelki életben való haladás ugyanis minden korban az egyszerűség felé mutatott. A középkori skolasztika légkörében élő szentek csakúgy az egyszerűség felé fejlődtek, mint a barokk világ lélek mesterei. Ha a mi korunk egyéb téren is az egyszerűséget sürgeti, akkor nekünk kétszeresen is sürgetővé válik vallási életünk leegyszerűsítése.

Az egyszerűséget éppen azért nehéz meghatározni, mert egyszerű. Nagy szavak, mély magyarázatok, sokágú következtetések itt céltalanok. Az egyszerűség olyan, hogy az maga magáért szól. De talán mégis sikerül közelebb hozni, ha megjelenési formájára mutatunk rá. Ez pedig a rejlés.

Szent Pál a keresztény életet így fogalmazza meg: „A ti életek el van rejtve Krisztussal az Istenben.” (Kol. 3, 3) Mintha csak azt mondaná, hogy amint az életteljességben levő Isten a láthatatlanság és felfoghatatlanság köntösébe öltözik, úgy Krisztussal együtt a keresztény ember egyre kibontakozó kegyelmi életteljessége is a rejtettség fátyolába burkolódik. Hogy ezt valóban így értette Szent Pál, kiviláglik ebből is; fenti mondatát nyomban azután írja le, hogy a zsidózó keresztények magatartásáról beszélt és azt ekként ítélte el: „A bölcsesség látszatát keltik az önkényes istentisztelettel, az alázatoskodással és a test sanyargatásával, de nincs bennük semmi megbecsülni való, sőt csak az érzéki test kielégítésére szolgálnak” (Kol. 2, 23.). Szinte megdöbbenünk, mikor e sorokat olvassuk. Némi gondolkodás után azonban mindjárt rájövünk, hogy Szent Pálnak nagyon is igaza van. Hiszen éppen ebben a háromban mutatkozik meg keresztény életünknek oly sok hibája, ami miatt szégyenkeznünk kell, és ami mindig nagyon rossz színben tünteti fel vallásunkat.

De még mielőtt a részletekbe bocsátkoznánk, vizsgáljuk meg a rejlés összefüggését az egyszerűséggel.

A rejtőzés

Testben élő szellemek vagyunk, ez ember-voltunkkal jár. Éppen ezért nagy a veszedelem, hogy a testi szemléleten keresztül nézzük a lelket s a lélekhez kapcsolódó kegyelmet. Ennek a testi szemléletnek elsődleges szempontja az, hogy az anyagi erőnek mindig megvan a maga eredménye. Minél nagyobb követ dobok a tóba, annál nagyobb hullámokat látok a víz tükrén; minél nagyobb mozdony

rohan el mellettem, annál nagyobb szelet csap; minél közelebb ülünk a tűzhöz, annál jobban kipirul az arcunk és annál inkább átforrósodunk. Így képzeljük el a kegyelmei és rajta keresztül az Isten közeledését is hozzánk. A kegyelmet világfölötti erőnek gondoljuk (ebben igazunk is van), s éppen ezért lelkünkbe áradását és bennünk maradását a lélek és szív nagy megmozdulásában, a gondolatok és érzések hullámozásában véljük megtalálni.

A lélek útjai azonban egészen mások, és törvényei is mások. Mosolyogva szokták a skolasztikus szörszálhasogatás példajaként emlegetni azt a vitát, hogy egy gombostűfejen egy vagy ezer angyal fér-e el. Ezen lehet nevetni; arra azonban élesen rávilágít, hogy a szellem világa egészen más, mint az anyagé, a testé. És mert a kegyelem közvetlenül a lélekhez tapad, azért az is részesedik ebben a más-ságban. Ennek a más-ságnak az első ismérve, hogy nesztelen, zajtalan, hullámzástalan.

De okoskodás helyett legjobb, ha az Úr Jézus Krisztusra nézünk. Róla olvassuk Szent Máténál: „Nem verseng és nem kiáltoz, sem az utcákon nem hallja senki az ő szavát. A megroppant nádat nem töri el és a füstölgő mécsbelet nem oltja ki” (Mt. 12, 19.). És az a csodálatos, hogy „benne lakozik az istenség egész teljessége valósággal” (Kol. 2, 9), mégis „mint a harmat” lép be a világba. Érkezése és jelenléte tehát nem hasonlít „lángoló tűzhöz és forgószélhez és sötétséghez és harsonazengéshez és szózatok hangjához” (Zsid. 12, 18) — miként az ószövetségben. Éppen ez az új az ujszövetségben: Krisztus — és benne természetesen a kegyelem is — „nem tartotta az Istennel való egyenlőségét olyan dolognak, melyhez erőszakosan ragaszkodjék, hanem kiüresítette önmagát, felvette a szolga alakját, emberekhez hasonló lett és külsejét tekintve úgy jelent meg, mint ember” (Fil. 2, 6).

Sarkpontja ez a keresztény vallásnak. És mert a kereszténynek „ugyanazt az érzést kell ápolnia, amely Krisztus Jézusban is megvolt” (u. o.), azért érdemes lesz megnézni, milyen formákat ölthetett Jézus vallásos élete és milyen vallásosságot sürgetett.

A názáreti rejtett élet

Sokszor beszélünk a názáreti életről, de az a gyanúm, hogy gyakorlati elképzeléseink teljesen hamis utakon járnak. A művészi és művészietlen elképzelések táplálják bennünk ezeket. Az apokrif irodalom tele van szent álmodozásokkal a gyermek Jézus csodáiról, gonoszokat feddő intéseiről, elragadtatott imáiról, stb. Holott a szentírás nemcsak hogy nem tud ilyenekről, de a feltűnő vallásossági formáknak még a lehetőségét is kizárni látszik.

Jézus első csodája a kánai mennyegzőn volt (Ján. 2, 11): „Ezzel kezdte meg csodajeleit” — mondja Szent János. Előbb tehát semmit sem tett. Hogy nem beszélt föltűnőbben az Istenről s következképpen nem is dorgálta az embereket, az kiderül abból, hogy 12 éves korában a templomban való szereplés után visszatért Názá-

retbe, de a beszédet nem folytatta. Ha folytatta volna, akkor a gyermek-művészknél tapasztalt társadalmi nimbusz kísérté volna további életében, mint gyermek-prófétát. A gyermek-prédikátor rendkívülisége már előrevetítette volna későbbi nagyságát.

Röviden összefoglalva: Jézus Názáretben semmi rendkívülit nem mondott és nem tett, amiből csak kissé is sejteni lehetett volna a benne rejlő istenséget vagy prófétai nagyságot. Különben nyilvános fellépése utáni visszatértekor nem álmélkodtak volna a názáretiek és nem kérdezték volna: „Honnét van ennek ez a bölcsessége és csodátévő ereje? Nemde ez az ács fia?” (Mt. 13, 55). És nem is botránkoztak volna meg benne (u. o. 57), hiszen természetszerűnek vették volna annak későbbi szereplését, akiben gyermekkorától fogva rejtett isteni erők jelenlétét tapasztalták.

Jézus Názáretben annyira elrejtette isteni életét, hogy még rokonai sem sejtették nagyságát. Három évi működés után is ezt kell szent Jánosnak leírnia: „Még atyafiai sem hittek őbenne” (Ján. 7, 5). Sőt, nyilvános fellépése elejéről értesít minket szent Márk: „Mikor övéi ezt meghallották, elmenének, hogy megfogják őt, mert azt mondták: „megháborodott” (Mk. 3, 21.). A gyermekkorától fogva rendkívüli adottságokkal felruházott rokonra a hozzátartozók inkább büszkéek szoktak lenni. Jézus esetében éppen az ellenkezője történt: resteltek fölötte, mint ahogy szegyenkezőnk olyan rokonunkon, aki váratlanul olyan szerepben tűnik fel, amelynek „oroszlánkörmeit” legalább a szűkebb rokon körben nem mutatta meg.

Bármennyire csodálkozunk is az isteni akaratnak ezen az intézkedésén, tudomásul kell vennünk. És most már meg kell próbálnunk Jézus vallásos életének elemzését.

Jézus imaélete

Bámulatos, hogy az Úr Jézus, ki lényegileg egyesülve volt az Atyával, mennyire egyszerű imaéletet élt. Ha rejteni akart, ezt kellett esősorban elrejtene. „E fiúból pap lesz, akárki meglássa!” — mondja a költő. Az élet szokványos formáiból kilépő ember feje fölött a választottság és nagyraihivatottság nimbusza kering. Ha e nimbuszt akarta az Úr elkerülni — márpedig akarta — akkor nem tehette, hogy elvonuljon az életől s a magányt keresve órákat töltjön elmélkedésekben és imádságokban. Azt sem tehette, hogy a túláradó emberi szív szokatlan szavaival és lelkesült érzés lángoló buzgalomával szólna az Istenről és az isteni dolgokról. Még sok szentnél is mennyi túlfűtöttséget lehet tapasztalni, valahányszor imádkoznak. Hát még a nem szenteknél! Szokatlan szavak, szokatlan gondolatok, szokatlan imamódok jellemzik azokat, akik magukat közelebb vélik az Istenhez. Az ilyenekre szokták mondani: ez imádságos ember! ez szent ember! Jézusnál ezt sem falubelije, sem rokonai nem állapíthatták meg, — különben később másként kezelték volna és természetesen vették volna isteni elhivatottságát.

De ő ezt nem is igényelte. Hiszen nem mutathatott más példát, aki ezt mondta: „Te pedig, mikor imádkozol, menj be kamrádba és ajtót betéve imádkozzál Atyádhoz a rejtekben” (Mt. 6, 6). Persze ez nem azt jelenti, hogy Jézus nyilvánosan sohasem imádkozott. Alávetette magát azoknak az imádóknak és imaszokásoknak, amelyek az akkori vallási élet kereteiben éltek. Noha ezek az imaformák mérhetetlenül alacsonyabbak voltak isteni lelkének megfelelő imáinál, mégsem tért el tőlük. Erre különben maga is utal egy helyen: mikor Keresztelő János elé járul és odaáll a Jordánban János keze alá. „De János vonakodott, mondván: Neked kell engem megkeresztelned és Te jössz énhozzám? Felelvén pedig Jézus mondá neki: Hagyd el ezt most; mert így illik teljesítenünk minden igazságot” (Mt. 3, 14), azaz minden előírást. Tehát nem azzal kezdte, hogy felrugta a törvényt, hanem „a törvény alattvalója lett” (Gal. 4, 4): az akkori szokás sok kereteibe illeszkedett.

Nemcsak imádkozását tudta elrejtetni a szokásos formák alá, de istenélményének hevét és melegét is. Az evangéliumokon áttűnzet Jézus istenszeretésének forrósága; de nézzük meg imáit: mily egyszerű szavak alá rejtje mindezt. A Miatyánk lapidáris szavai mellett nem sok imádságát jegyezte fel a szentírás. De ezek — a legutolsó főpapi ima kivételével — nem többek az általa dicsért város imájánál, melyben a megszólítás csak egyszerűen ennyi: „Isten!” (Luk. 18. 13). Sehol semmi elragadtatást jelző szó, sehol semmi ömlengés és áradozás. Mintha csak be akarta volna mutatni, amit ajánlott: „Imádkozván pedig ne szaporítsátok a szót, mint a pogányok” (Mt. 6, 7.). A Getszemáni kertben végzett imájáról Isten írta meg, hogy „imádkozék, ugyanazon beszédet mondván” (Mk. 14, 39.).

Nem is tudunk hová lenni az ámulattól azon, milyen szemérmesen rejtette el Jézus Isten-látásának örömét, Istenben való egységének lelkesültségét és kegyelemmel való telítettségének lelkendezését.

Jézus önmegtagadása

Akikre rávetül az istenség árnyéka, azok közül sokan rendkívüli önmegtagadások és áldozatok útjára lépnek. Szigorú aszkéta alkat és kemény fegyelmezetség vonja fejük köré karizmatikus elhivatottságot. Keresztelő Szent János mutatja legtisztábban ezt a típust. Meg is volt a varázsa mindenki előtt, és tódult hozzá a nép, nagyok és kicsinyek egyaránt. A zsidó vezetők szívesen elfogadták volna prófétájuknak és könnyebben beilleszthették volna elképzeléseikbe eljövendő istenküldöttként. Szívesen vették ostromozó beszédeit, meghajtott fejjel hallgatták kifogásait. Jézus állapítja meg a zsidókról: „Ti ideig-óráig akartatok örvendezni az ő fényében.” (Ján. 5, 35.)

A vallásos élet valóban szívesen képzei el magát a szigorú életmód és hajthatatlan erkölcs-prédikátorság formájában. Azt jól tudjuk, mi volt Jézus véleménye az önmegtagadásról és mi volt ítélete

a bűnről és bűnösökről. Hajthatatlan keménység és alkuatlan szembenállás jellemzi a bűnnel szemben, és kéri a napi kereszthordozást. De hogy ezt a magatartását hogyan tudta annyira elrejteni, hogy – maga panaszkodik fel – falánk és borissza embernek, a vámosok és bűnösök barátjának mondhatták (Mt. 11, 19), ez nagy titok számunkra. Valahogy úgy lehetett, ahogy ő kívánja: „Te pedig mikor böjtölsz, kend meg fejedet és orcádat mosd meg, hogy ne lássanak böjtölni az emberek” (Mt. 6, 17). A bűnösökkel szemben pedig a tékozló fiú atyjának türelmét és bizalmát mutatta. Mögéjük rejtette el erkölcsi felsőbbiségének és fölényének erejét.

Rejlés és egyszerűség

Míg a dolgok a maguk rendes menetében haladnak és a maguk arányos helyén állanak, addig nincs bonyodalom. Mihelyt azonban valamit kiemelünk, nagyobb súlyt és szint adunk neki, keveredés és aránytalanság támad. A vallásosságban ezt az arányosságot az egyház biztosítja. Szent Pál a kolosszeiekhez írt levelében utal az egyház titkára (Ko. 2, 19). Az egyház pedig megszabta a vallásosság mindenkiére nézve kötelező formáját, mely röviden a napi imákban, heti misében, évi gyónás-áldozásban és a hit-remény-szeretet gyakorlásában áll. Ezzel azt is kimondja: ennyi lényegében elég ahhoz, hogy fenntartsuk magunkban a kegyelmi életet, más szóval az élet-szentséget. Ami ezen felül van, lehet nagyon ajánlatos, dicséretes, de semmiképpen sem jelent mindenki számára kötelező életformát, főként pedig nem jelent nagyobb fokot a kegyelmi élet terén és nem jár több joggal a vallásos életben azokkal szemben, akik ezt nem teszik. Tehát pl. aki naponta áldozik, dicséretes dolgot tesz, az egyház ezt ajánlja is. De a napi áldozás nem jelenti azt, hogy a napi áldozó jár egyedül az egyetlen helyes úton és hogy az életszentség magasabb régiókban jár. Hasonlóképpen az imádsággal is így állunk. Aki mindennap a maga módján imádkozik, ha csak röviden is, de lélekből, ez neki elég lehet kegyelmi életéhez. Nem biztos, hogy aki órákat tölt el imádkozásban és különböző ájtatosságok végzésében, az közelebb áll az Úristenhez. Ugyanígy állunk az önmegtagadással is. Aki állapotbeli kötelességeinek megfelel és az azzal járó fegyelmezettséget megvalósítja, az szent lehet.

Az önkényes istentisztelet

Általában azt kell tehát mondanunk, hogy minden keresztény embernek bízni kell abban a minimumban, amit az egyház megkíván tőle az istenszolgálat terén, és nem szabad aggodalmaskodnia sem magában, sem másban, ha többre nem telik. Am éppen itt jelentkezik sok lélekben a baj, mint ahogy jelentkezett Szent Pál idejében is: féltek attól, hogy nem elég az, amit az apostoli egyszerűségű egyház számukra biztosított. Éppen ezért kerestek különböző gyakorlatokat, amelyekkel pótolni vélték a hiányokat. Ezekben a

jámborsági többletekben nem az volt a baj, mintha tévesek, vagy rosszak lettek volna, hanem az, hogy gyakorlóik lényegeseeknek tartották őket, holott nem voltak azok. És nemcsak a maguk számára tartották lényegeseeknek őket, hanem más, sőt mindenki számára. Üdvösségüket ezektől remélték. És ebben volt a hiba.

Az egyéni imaéletben ez az önkényesség úgy jelentkezik, hogy olyannak képzeljük el az Istennek tetsző imát, amilyennek Isten nem parancsolta. Sokan panaszkodnak, hogy nem tudnak imádkozni. És ha megvizsgáljuk a dolgot, rájövünk, hogy talán a legistenebb imát végzik. Ezek ugyanis azt gondolják, hogy ima közben nagy és mély értelmű szavakat kell mondani, a figyelemnek az ima alatt végig feszültnek kell lennie és az érzéseknek áhítatos magasságokban kell járniuk. Persze hogy jó lenne, ha ez mind így együtt lenne. Ám Isten is számolt az emberi figyelem törekénységével és az érzések ingadozásával. És minthogy az ima nem más, mint a szív fölemelése Istenhez, azért esetleg több érdemmel, vagyis jobban végezheti imáját az, aki egy Miatyánk alatt minden jóakarata ellenére tízszer is kénytelen elkalandozó figyelmét Istenhez visszaparancsolni, mint az, aki egyvégtében ájtatos érzelmek közt tudja azt elmondani. Az ima közben való lelki odaadásért vívott küzdelemben az ember áldozatos szeretete nyilvánul meg; míg a lelki gyönyörűséggel végzett imában sohasem lehet tudni, hogy nem „az érzéki test kielégülése” (Kol. 2, 23), tehát nem a tapasztalható öröмок vezetnek-e bennünket.

Másik faja az önkényességnek, hogy olyan imamódokat és imamennyiségeket, amik nekünk tetszenek, rákényszerítünk környezetünkre. Örvendetesen lehet tapasztalni, hogy keresztény családjainkban sok a közös ima. Ám azt is lehet tapasztalni, hogy egy-egy buzgó apa, vagy anya túlhosszúra nyújtott imádkozásait akár hitvestársa, akár gyermekei lassan megunják, kényszeredetten tűrik, míg végül ellenszenvenné lesz számukra az imádkozás és vallás is. Az ilyeneknek nem ártana megfontolni Szent Pál mondását: „Te ugyan szépen adsz hálát (= imádkozol), de a másik nem épül rajta” (Kor. 14, 17).

Még inkább jelentkezik az önkényesség híveinknél egyes, akár a dachból, akár aggályosságból végzett vallási gyakorlatok makacosságában. Ezek sokszor ellenszenvet váltanak ki a család tagjaiból, sokszor meg szükséges házi dolgok elmaradásához vezetnek. Figyelemre méltó, amit Szent Pál az intenzívebb egyházi szolgálatra jelentkező asszonyokról mond (persze ez érvényes mindenkire): „Azonkívül kerülik a munkát, megtanulnak házról-házra járogatni, és pedig nemcsak munkát kerülve, hanem pletykálkodva, kotnyeleskedve, olyanokat beszélve, amiket nem kellene” (Tim. 5, 13). És kimondja az elvet: a kereszténynek úgy kell benne állnia az életben vallásos magatartásával, hogy ne adjon alkalmat az ellenfélnek a szidalmazásra (u. o. 14). Ha jámborságainkkal csak dühítjük környezetünket, úgy kell végezni őket, hogy észre se vegyék.

Az önkényességnek tág tere nyílik a közösségi ájtatosságokkal szemben gyakorlott egyéni ájtatosságnál. Manapság elég sok helyen próbálkoznak a közösen imádkozott misékkal. Sokan emiatt zugolódnak, mert nem tudják szokott imáikat elvégezni. Holott tudniuk kellene, hogy a közösségi ima értékesebb bármily egyéni imádságnál is. A magasabb lelkiéleti fok éppen azt követelné meg tőlük, hogy részt vegyenek a közösségi ájtatosságban. „A prófétalelkek alávetik magukat a prófétáknak” (I. Kor. 14, 32) — mondja Szent Pál — és mindjárt meg is okolja, hogy miért: „Mert az Isten nem a zürzavarnak az Istene, hanem a békesség” (u. o.). Csodálatos elmentétek, ellenszenvek és versengések tudnak kifejlődni éppen buzgónak vélt híveink különböző csoportjai között.

Az alázatoskodás

Nem mehetünk el szó nélkül azok mellett a jelenségek mellett sem, amelyek nem ritkák épp a vallásosabb lelkeknel: hogy szent hitünk egy-egy igazságára élményszerűen ráébrednek. Álomban, való, vagy vélt látomásokban nyernek ezek a részizgazságok tápot bennük. Máskor csodás elemek vegyülhetnek bele vallási élményeikbe. Ezek által az élmények által valahogy Istentől hitelesítve érzik magukat bizonyos dolgok képviselőit, azokhoz való makacs ragaszkodásra és azok kérlelhetetlen keresztülvitelére. Ahelyett, hogy lelkiatyjuk okos tanácsaihoz szabnák magukat, a buzgóság örve, illetve látszata alatt mennek a maguk útján.

Ezeket a jelenségeket a Szent Pál által említett „alázatoskodás” címszava alatt foglalhatnánk össze. Valamivel bővebben elemzi ezt az Apostol a Kolosszeiekhez írt levélben (2, 18), ahol az olyan keresztényre gondol, aki „tetszeleg magának az alázatoskodásban, az angyalok tisztelésében, aki láthatlan dolgok után jár és hiú módon elbizakodik érzékies lelkületében”. A túlvilágnak, a kegyelemnek kézzelfogható megtapasztalása, érzéklése itt a kiindulás, ami egészben, vagy részben igaz lehet. Ám a csodának vagy a csodálatos dolognak az éhsége nem okvetlen jelenti a tisztult lélek Isten felé való törekvését. Sőt, mintha az Úr Jézus éppen leépíteni törekednék ezt a csodaváró és csodára beállított lelkületet, „Hacsak csodákat nem láttok, nem hisztek” — mondja szemrehányóan (Ján. 4, 48). Másutt pedig ezt mondja (Mt. 12, 39): „A gonosz és házasságtörő nemzedék jelt kíván; de nem adatik neki jel, hanem csak Jónás próféta jele (= halála, vagyis a jeltelenség)”. Nem mintha Ő csodákat nem tett volna és természetfölöttileg ma sem szólna bele az életünkbe. Nagyon is beleszól. De ezt nem szabad eltúlozni, és főként nem szabad mindenütt ezt látni, mindjárt mindent kézpénznek venni és túlértékelni magát a csodát vagy látomást. Szent Pál biztos kézzel mutat rá a helytelen értelmezés két magatartására: az alázatoskodásra és elbizakodottságra. Az ilyenek ugyanis a természetfölöttiség beáradására a megilletődött lélek meghajlásával válszólnak, de egyúttal valóban hitegetik magukat „a bölcsesség lát-

szatával.” Az Istentől való kiválasztottság tudata uralkodik el bennük, és ez a biztos tudat teszi őket minden alázatoskodás ellenére keményekké és kérlelhetetlenekké.

Nem ártana az ilyeneknek megfontolni Jézus jeltelen názareti életét és ugyancsak jeltelen szenvedését. Továbbá azt, hogy a csodákat provokáló sátánnak ezt felelte: „Ne kísértsd a te Uradat Istened-et” (Luk. 4, 12). Még jobban meg kellene döbбenniök Jézus eme szavain: „Sokan mondják majd nekem ama napon: Uram! Uram! nem a Te nevedben tettünk-e sok csodát? És akkor megmondom nekik, hogy sohasem ismertelek titeket; távozzatok tőlem ti gonosztevők” (Mt. 7, 22). És el kell gondolkoznunk Szent Pál ama kijelentésén is, hogy „beszéljek bár az emberek, vagy angyalok nyelvén ... legyen bár prófétáló tehetségem és ismerjem bár az összes titkokat és tudományt, és legyen bár oly teljes hitem, hogy a hegyeket áthelyezzem: ha szeretetem nincs, semmi vagyok” (Kor. I. 13, 1–3).

Persze mindennapi életünkben nem túl sokszor történik hivatkozás csodákra és csodás dolgokra. De mégis vannak jelenségek, amelyek ennek a kategóriájába sorozhatók. Ezek önmagukban nem rosszak, csak valami túlzás mutatkozik bennük.

Ne vessétek a szentet az ebeknek

Így szól a parancs, és hányszor megszegik éppen buzgólkodó híveink! Minden egyes léleknek megvan a maga kegyelmi története, illetve története. E történeteknek megvannak az alkalmas pillanataik, amelyeket nem lehet elővételezni. Érdekes, hogy Jézus istenségét még apostolai sem sejtették, de gonosz lelkek már tudták és hirdették (Mk. 1, 24) — és Jézus mégis megtiltotta nekik e beszédek. Akikkel csodát tett, azokra is hallgatást parancsol. Hányszor vétünk Jézus parancsai ellen éppen azért, hogy belső életünk titkait illetéktelenek előtt feltárjuk, dicsekvés vagy tere-fere formájában az utcára dobjuk.

Még inkább fel kell hívni a figyelmet a vitatkozásokra. Szent Pál nem győzi ajánlgatni: ne folytass szóharcot, nem jó az semmire, csak a hallgatók romlására. „Az üres fecsegéseket kerüld, mert mindinkább istentelenségre vezetnek” (II. Tim. 2, 14–15). Ennek ugyanis „eredménye irigykedés, veszekedés, káromlás, rosszakaratú gyanúsítás” (I. Tim. 6, 4). Ezért jön a tanács: „Már pedig az Úr szolgájának nem veszekednie kell, hanem mindenki iránt nyájasnak, tanításra alkalmasnak, békétűrőnek kell lennie, azokat, kik ellenszegülnek az igazságnak, szelidséggel feddenie, hátha egyszer töredelmet ad nekik az Isten az igazság megismerésére” (II. Tim. 2, 24–25). Mindenképpen pedig úgy kell a kereszténynek viselkednie, hogy ha némelyek nem hisznek is az igének, az asszonyok (és persze általában: a keresztények) magaviselete által ige nélkül is megnyeressenek. látván istenfélő, tiszta élteteket” (I. Pét. 3, 2.).

Keserű buzgólkodás

Mások lázas térítésben vélik a tökéletességet. Kell is téríteni, de ebbe sohasem keverhető bele kétségbeesett erőlködés. „Honnan tudod, ó asszony, hogy a férfit megmentheted?” — kérdi Szent Pál (I. Kor. 7, 16). Tudomásul kell vennünk azt a sajnálatos tényt, hogy „azon éjjel ketten lesznek egy ágyban: egyik fölvétetik, a másik elhagyatik; két asszony fog együtt örölni: egyik fölvétetik, másik elhagyatik; ketten lesznek a mezőn: egyik fölvétetik, másik elhagyatik” (Luk. 17, 34). Jézus eme kijelentését nem azért mondta, hogy eleve letegyünk legközvetlenebb sorstársunk üdvösségéről, hanem azért, hogy a kegyelmi történetek iránt érzett tisztelettel munkáljuk környezetünk üdvösségét. És mert Jézus az Isten országának eljövételét nem áttallotta a tolvaj lopakodásához hasonlítani, azért nekünk is inkább bele kell lopnunk a hitetlen világba a kegyelmet, mint belekényszeríteni. És a tévedt lelkeket a tévedt báránnyt óvatossággal megközelítő pásztor tapintatával kell megkönyékezni.

Istenítéletek

A bűnökön és bűnösökön való kesergés sok keresztény embernek sajátja. És azt gondolja, hogy ez az ő buzgóságának jele. Pedig sajnos legtöbbször beigazolódik Jézus figyelmeztetése, hogy míg mások szemében a szálkát keresgéljük, a magunk szemében nem vesszük észre a gerendát. A kérlelhetetlen ítélkezés sokszor takar tisztulatlanyságot, és az erkölcsi prédikációk sokszor fakadnak erkölcsi elégtelenségekből és hiánvosságokból. Erre mutat a jézusi szó: ne ítéljetelek, hogy ne ítéltessetek!

Meg kell emlékeznünk itt különösen az istenítéletekről. Sokszor egész meglepően egybevág valamilyen bűnös büntetése és nyomban való bűnhődése. Ezen szokás diadalmaskodni és csalhatatlan ítéleteket hozni. Pedig ezeknek az ítéleteknek a mélyén ilyesmi van: én nem vagyok ilyen, mert engem nem ért ez vagy az a csapás. Jézus itt is felhívja a figyelmet a tartózkodásra, mikor a Pilátus által kivégzett galileabeliekre és a Siloe torony ledőltekor eltemetett tizenhét áldozatra utal és megkérdi: „Gondoljátok-e, hogy azok is vétkesebbek voltak minden embernél, ki Jeruzsálemben lakik? Mondom nektek: Nem” (Luk. 13, 1–4.).

Erkölcsi magasabbrendűségünk és korrektségünk bántó mutogatása, fölényünk és nemességünk győzelmi lobogóinak lengetése, bármennyire igaz legyen is, nem a kereszténység mélyéről való. Úgy ne járjunk, mint a zugolódó szőlőművesek, kik az egész nap hevé és terhét viselték és mégis csak annyit kaptak, mint az utolsó órában érkezettek, és korrektségük nem szüntette meg álnokságukat (Mt. 20, 15).

A látatlan dolgok

Az is megfigyelhető, mennyire nagy keletjük van a magánki nyilatkoztatásoknak, rajongó jövődöléseknek és vészhiereknek. Tud nivaló pedig, hogy az Úr Isten a kinyilatkoztatást lezárta az utolsó apostollal, és amit magánki nyilatkoztatás útján később közöl, az mind csak a már megadott kinyilatkoztatás elevenebbé tételére, Is ten parancsainak megtartására vonatkozhat. A keresztény alap magatartását a hit letéteménye magában foglalja; újat nem hozhat és többletet nem tartalmazhat semmiféle újabb isteni kijelentés. Ezért tartózkodó az egyház minden ilyen megnyilvánulással szem ben és ezért végez nagyon szorgos, sokszor éveken át tartó kuta tást és vizsgálatot.

Ez a tartózkodás megfigyelhető maguknál a jelenést vagy magán kinyilatkoztatást tapasztaló szenteknél is. Nagy Szent Teréznek bő ven volt része a látomástól kezdve az elragadtatásig mindenféle természetfölötti megnyilvánulásban, és éppen ő teszi fel legtöbbször magának is, mások előtt is az aggódo kérdést: vajon mindez az Istentől jön-e, vagy az ördög szemfényvesztése? Tudatában van ugyanis Szent Pál figyelmeztetésének: „Maga a sátán is a világosság angyalának tettei magát” (I. Kor. 11, 14). A farkast rejtegető bá ránybört először a sátán húzza magára. A rendkívüli szentség lát szatai alatt sok bűn húzódhatik meg. És ha nem is bűn, de sok tisztulatlanág, miként a diszes síremlékek alatt „a holtak csontjai és minden undokság” (Mt. 23, 27) rejtőzik. Ezért nem tulajdonít a kegyelmi életet élő ember túlzott jelentőséget ilyesmiknek, mert a szentírásban már minden bennfoglaltatik. „Ha Mózesre és a pró fétákra (= szentírásra) nem hallgatnak — így int Jézus —, akkor ha valaki a holtak közül feltámad, annak sem fognak hinni” (Luk. 16, 31).

A látomások, kinyilatkoztatások, vészjövődölések rajongói sok szor esnek a lelki gőg, fennhéjázás, kérlelhetetlen ítélkezés, ön hittség és a mások megvetésének kelepcejébe. A bölcsesség látszata alatt érzékies lelkület ez, mint Szent Pál mondja. Az önelégültség e mámorából nagyon nehéz felébredni. A misztikusok nagyon ko moly figyelmeztetéseket adnak az ilyen lelkeknek. Írásaikból azt szűrhetjük le: kevés remény van arra, hogy felébredjenek. Csak aki nagyon hűséges a kegyelem indításaival szemben, az szabadulhat meg ettől, de az is csak nagy belső szenvedések árán.

A test sanyargatása

Az önmegtagadás a vallásos étellel együtt jár, azt nem kerülheti el egyetlen keresztény sem. De csak úgy van értéke, ha kegyelem mel telített. Jézus nyomán Nagy Szent Gergely hívja fel a figyelmet arra, hogy az önmegtagadások egyik legnagyobbját megtévő szűzek közül csak öt ment be a menyegzőre, pedig mind a tizen szűzek voltak. Szent Pál is gondolkozóvá tesz, mikor azt mondja: „És osz-

szám el bár egész vagyonomat a szegények táplálására és adjam bár át testemet, úgy, hogy elégjek: ha szeretetem nincs, semmit sem használ nekem” (I. Kor. 13, 3). Megdöbbenő, hogy a puritán szegénység és a testet felörlő önmegtagadás is lehet értéktelen — a szeretet hiánya miatt.

Persze most nem gondolunk a legszélsőbb esetre, a farizeusi önmegtagadásra. De tudnunk kell, hogy amíg egy lélek eddig a szélsőestig eljut, addig sok árnyalaton megy keresztül. Ezeknek észrevétele eléggé nehéz; de ezek az árnyalatok megvannak, és néhány tünetüket meg kell vizsgálnunk.

A mutogatott áldozat

Bízni kell abban, hogy a rejtekben végzett önmegtagadás vagy önmegtagadási sorozat előbb vagy utóbb meghozza gyümölcsét. De legtöbbször nem bízunk a kiömlő vér égre kiáltó szavában — pedig erre már a szentírás első lapjai rámutatnak — és ezért magunk akarunk hangot adni áldozatainknak, melyeket akár Istenért, akár felebarátunkért hozunk. Ezzel akarjuk mintegy erkölcsileg kényszeríteni akár Istent, akár felebarátunkat a nekünk való meghódításra vagy a hozzánk való hajlásra.

Jézus csodálatos pedagógiával építi le azokat, akik nagy lelkendezések között mutogatják áldozatos készségüket. A minden parancs megtartásával dicsekvő ifjút „megszerette” (Mk. 10, 21). Ez nagy lelkesedéssel „hozzáfutott és térdre esett előtte” (u. o. 17). A nagy lelkendezésnek és Jézus tapintatos szeretetének mégis az a vége, hogy „megszomorodván búsan távozik” (22). Annak is nyilván ez lett a sorsa, aki nagy hangon kijelentette: „Mester, követelek téged, bárhová mégy” (Mt. 8, 19). Az apostolok nagyhangú ígéreteit, hogy készek vele a halálba is menni, árulásuk és elfutásuk jövődőlésével hűti le.

A hangoztatott és mutogatott áldozatnak rendszerint az a baja, hogy nem kitartó, vagy nem teljes, és ezzel többet ronthat, mint építhet. Ezért kell az áldozatot rejtekben végezni, kent fejvel és vidám arccal.

Az áldozat varázsa

Az emberiségben mindig megvolt az önmegtagadás és lemondás iránti tisztelet. Világot legyőző erőket sejtett meg mindig az aszkétákban, akikre ha nem is irigykedve, de vágyakozva nézett. Ennek az elismerésnek a kivívására csábítja a sátán az önmegtagadót. Ha az enged e kísértésnek, akkor áldozatát kész a nyilvánosság elé vinni és nagy zajjal végezni.

Mikor Szent Pál csodájára Efezusban sokan bűnbánatra indultak „számosan azok közül, kik a rendkívüli dolgokat hajhászták, összehordták a könyveket és megégették mindenek szeme láttára”

(Csel. 19, 19). Rosszalás érződik ki a szentírás szavaiból. A nagy ünnepélyességgel végzett önmegtagadások rendszerint fanyar utóízt hagynak a szemlélőkben.

Életirígység

Az is kifejlődhet az önmegtagadó lélekben, hogy a maga áldozatát tartja az egyedüli helyes életűnek, és szeretné a másakra is rákényszeríteni ezt az életformát. Aki nem vállalkozik rá, azt rossznak, bűnösnek vagy tökéletlennek tartja.

Érdemes tanulmányozni a keresztény aszkézis nagy alakjait: mennyi megértéssel, irgalommal és tapintattal tudtak nézni a még bűn útján járó emberekre is. Hát még mennyi szelídséget mutattak azokkal szemben, akiknek nem az önmegtagadás útját jelölte meg az Isten kegyelme e földi életben. Példa erre Szent Pál: „Azt szeretném, hogy mindnyájan olyanok legyetek, mint én magam, de kinek-kinek saját ajándéka van az Istentől: éspedig az egyiknek így, a másiknak meg amúgy” (I. Kor. 7, 7). És más helyen: „Aki eszik, az Úrra való tekintettel eszik, mert hálát ad az Istennek; és aki nem eszik, az Úrra való tekintetből nem eszik s ő is hálát ad az Istennek... Mindegyik magáról ad majd számot az Istennek” (Róm. 14, 6, 12).

*

Az elsorolt vallásossági formákról azt mondja Szent Pál, hogy „csak az érzéki test kielégítésére szolgálnak”. Valóban: a kegyelem titok, s e titokból a legkevesebb az, amit érzékeink felfognak. Nagyobb súlyt és jelentőséget adni a kegyelem titkából éppen annak, ami belőle a legkevesebb: ez az egyszerűség hiánya, ez okoz komplikációkat a vallásos életben.

A keresztény tudja, hogy élete el van rejtve Krisztussal az Istenben. Ezért bízik abban, hogy az egyháztól mindenki számára meghatározott egyszerű formák alatt is lakozhat benne a kegyelem bősége és ereje.

A POR LÁZADÁSA

Az út köveiből néztek ma este rám,
szakadt házfalból és megtorlódom avarból,
felhőből, mely dereng sápadt hold sugarán,
hozzán bús illatot, mely csipős, mint a karból
s a formalin, kopott diákszobák szaga;
rossz lábbelíték és dohos daróc gunyátok
tiszán előttem áll e furcsa éjszaka,
s látom fogatok is, ó, rég eltűnt barátok,
a nagy tábla előtt, amint keservesen
daráltok verseket, s másféle szörnyű leckét,
riadt félszemetek tanári noteszen —
Ti, kiknek neve is fejemből kiesett rég,
s most újra visszajő s egy-egy orcán megáll:
Kiss Béla, Tordai, Kucu, Demény, Ugorka,
Péterffy Bandika, kicsi Kádár Mihály,
te róthajú, aki a legkisebb a sorba,
és még ki tudja hány örökre névtelen!
Rögből való fiúk, kiket egy-egy falucska
küldött tanulni fel, hogy úr s ember legyen,
s kiket sanyargatott a honvágy meg a lustra,
rigilek lestek és zord apparitorok
s magoltatok fagyot meg éhezést kiállva,
s fonnyadt bőrtökön mily sűrűn supogott
manzsettás zord tenyér s szobafőnöki pálca,
ti, kiknek szeme rég kihullt tán, mint a gyöngy
a foglalatból és felnőtt kort meg sem érve
fogadott vissza ős szülőtök, a göröngy,
gonosz lustrák elől bűvóknak menedéke...

Mért jó bús sergetek s mért most követeli
iussát? Névnepja van valami szürke szentnek?
Vagy tán ma született az Assisibeli?
S ti mostan, jó fiúk, őt üdvözölni mentek?

Ha így: ne vessetek meg engem, hűtelent,
hagyjátok, hogy nevem, ruhám már most levessem,
s hadd rójjam véletek a szürke névtelent —
ki hírre törtem itt a Bábel Budapesten...

Jékely Zoltán

ÉJI LÁTOGATÁS

Megint mézet lopott a Rém ma este:

Besurrant az alvók közé,
Szörpamacsos fülét hegyezte,
S látván, hogy alszanak, mint a halottak,
Beleütötte arcát, bele tömpe
Orrát a régi porcellán-bödönbe,
Beleöltötte roppant sárga
Nyelvét s habzsolva-falva

Nyelte a mézet és nyakalta.
Mezőket látott és virágot,
Melyek közt hajdan citerázott
Aztán undorodva, megcsömörölve,
Száját rőt szakállával megtörölte,
S a bódónbe beleokádott —

A gyermekek, kis angyalok pihegve
Aludtak s álomszárnyon, mint a lepke
Repdestek a hajnali égen...

Régen történt, be szörnyű régen!

Jékely Zoltán

SIRÁLY

A holló lomha szárnycsapással
kereng havas mezők felett;
mint gyászos özvegy, bánkodik, hogy
meghalt a nyár, a kikelet.

Verébke borzolt tollazattal
gubbaszt a fán a fagy miatt;
amilyen szemtelenke máskor,
most épp oly gyáva és riadt.

S a fecske, gólya, kényes kócsag
már őszidőben „disszidál”...
Nem tetszenek; — az én madárkám
a kacagó vidám sirály!

Ez fittyet hány a fagyra, hóra,
csak fumigálja a telet;
vígán cikázva szállong, röpköd
a zajló, zúgó ár felett.

A repülése gyors, szeszélyes,
könnyed, csapongó, libbenő;
a hidról dobott kenyérdarabkát
elkapja még röptében ő.

És közbe-közbe rikkant egyet,
mint táncoló duhaj legény,
s ha elfáradt, hát elpihenget
a nagy folyó fehér jegén.

Vagy elmerül az áradatban,
és ring a dermesztő vízen,
s felénk, kik őt didergve lessük,
derűsen bölcs ígét izen.

Üzeni azt, míg friss habokból
egy szárnyleggyintéssel kikel:
a tél is Isten küldeménye,
így annak is örülni kell!

Kunszery Gyula

AZ EMBER ÚTJA A TRAGÉDIÁBAN

Egy évtizednyi szünet után a mult évadban ismét színrekerült a Tragédia: nevelt és hatott a közönségben, lévén a költői s főleg gondolati erjesztésnek oly hatásfokával teljes, amekkorával kevés klasszikus rendelkezik. Mert míg e művek legtöbbje hovatovább a remekírók iskolai polcára kerül, olyan olvasmányként, amelyet büszkén emlegetnek ugyan az iskolázottak, de kevésbé forgathatnak az eligazodás reményében, addig az Ember Tragédiája a szinpadai közlés eleven eszközei révén, hatásában — sohasem korlátozódik irodalmi érdeklődésű kevesek gyér soraira, hanem a legkülönbözőbb rétegeződésű tömegek élményvilágába nyomul be, sőt robbant a lelkiismeret mélységeiben is.

Nem az irodalomtörténeti kegyelet élteti tehát a Tragédiát, mint a világirodalom sok más klasszikusát: sajátvalójú a fensége és a dicsfénye, amit nem sápaszt a múlt idő, hanem inkább kiteljesít. Kollektív nevelői küldetésének ősi rangján őrzi meg a színházat. A legőszintébb hódolat szövéténekét gyújtja meg a nézők lelkében, a dolgok egyetemes látására neveli őket. Megtanítja a kultura és az erkölcsi értékek tiszteletére azokat is, akik a tiszteletérzésre más-különbben nem hajlamosak.

Könnyen adódik az a magyarázat is, hogy a Tragédia megújuló közönségsikerének titka, a benne felvetett végső kérdések örök időszerűségében gyökeredzik. Ha ez az állítás úgy lenne igaz, amilyen laposan bemonndható, akkor bármely bölcséleti mű, amely eféle kérdésekkel „hivataltból” foglalkozik, örök időszerűsége tart-hatna számot. Holott a nagy rendszeralkotók műveit igen kevesen olvassák, ám annál többen a vulgarizátorokat, kik az eszmék világában a legtöbb zürzavart okozzák.

A „filozófus” Madách sikerét e tekintetben a legkiválóbb bölcselők is megirigyelhetnék: a Tragédia látása ugyanis nem kelt és nem hagy maga után eszmei kaoszt, inkább tisztogat, inkább eligazít. Szinte térdrekényszerítő a varázsa, mint az elemi erőké. Az emberek többségét felszabadítóan érinti, akár a forró és poros napok után az enyhethozó zápor a kiszikkadt földet. Sikerének igazi titka nemcsak filozófiai és történelmi nagyvonalúságában rejlik, hanem abban, hogy magasfokú metafizikai biztonságérzetet tud támasztani az erre vágyó emberi lélekben.

Szerencse, hogy Madách nem filozófus, sem historikus. Maga a Tragédia sem filozófiai, nem teológiai, történelmi vagy társadalomtudományi vitairat. A mű lényegét keresve hibás módszer volna azt valamely szaktudomány egyoldalú szempontjai szerint elemezni. Belőle mégis kiolvashatja bárki a maga sajátos világszemléletének igazolását. A vallásos beállítottságúak a Tragédia zárószavaiban ta-

lálhatják meg életszemléletük támaszát. Mivel pedig a tragédia egyetemes mondanivalója éppen e zárósorokból kiindulóan értelmezhető a legteljesebben, hogy Madách műve a hívő lelkeket ajándékozta meg a legtöbb s legátfogóbb élménnyel. Mert azok a sokat vitatott isteni végszók nemcsak a drámai egyensúly helyreállításának műtani követelményeit szolgálják. Létfogosultságuk sem mindössze annyi, hogy az egyes jelenetekből kiáradó peszsimizmus és a cinizmus ártó szeszeinek töménységét higítsák vagy közömbösítsék. Ám sokkal inkább úgy érezzük, hogy ez a szózat már egy merőben új s egy isteni kezdeményezésű történelem megindulására utal, magába rejtve az új utakra tért ember történeti jövőjének tisztultabb alapelveit. Ádám történeti tragédiája a tizenegyedik színnel tetőződik, de az Úr végszavai máris sejtetik, hogy az emberi nem létfeladatainak megoldási folyamata valójában csak most kezdődik. Mindaz, ami eddig történt, hagymázás álom volt csupán: a bűntudatos és az Istentől elhagyott ember belső pánikjának vizuális lecsapódása. E végszók arra utalnak, hogy ezúttal újra, sőt másképpen kezdődhet az ember története. S bár ezt az embert is terheli még az ősszüők vétke, de mert az Isten újra kegyébe fogadta őt, — már megindulhat a megváltás felé.

Isten az ujrakezdés ajándékát Éva asszony anyaságában adta meg. Ezért Évának döntő szerep jut az álomvarázsos luciferi szándékok teljes meghíúsításában. Éva — az elsőnek bűnbeesett emberi teremtmény — válik az Úr egyik büntetőeszközüvé Lucifer megsegényítésében és elűzetésében. Éva most már nem Ádám bűntársaként szerepel itt: az anyaság tisztult méltóságában azért áll és tart ki Ádám mellett, hogy megóvja őt a létpusztítás bűnétől, attól a másik szörnyűségtől, amely Lucifer szándékai szerint az édenkerti büntettet követte volna. Éva készen áll új küldetése hordozására: ő viszi tovább az emberi lét alig kigyult lángját a megtisztulás és a felemelkedés útjára.

Ha sorsfordító volt Éva szerepe a tragédia végjelenetében, anélkül jelentősebb szerep vár reá a jövőben. Lucifer megvetést tájékozó szavaira, későbbi rendeltetésének szent megérzésétől ihletetten válaszolja a Gyalázatosnak: „Ha úgy akarja Isten, majd fogamzik Más a nyomorban, aki eltörüli, (t. i. az eredeti bűnt) Testvériséget hozván a világra”... Éva, aki elsőnek harapott az almába, s így Ádámnál előbb veszítette el istengyermekségét, előbb is találja meg az elveszítettet. Éva már „érti” létének értelmét, már tudja is. kinek köszönheti ezt az igazi tudást („hála Istennek !”), amit a zilált lelkű Ádám viszont csak „gyanít”.

Ebből az asszonyi válaszból elsőnek csendül ki az ember részéről Isten megtalálásának öröme, a visszatalálás és az Isten akaratába való megnyugvás boldogító öntudata. (Nem ok nélkül gunyolódik Lucifer „családi jelenetről” szólván.) Amit Éva itt kimond, lényegében az Úr zárószavaival „skandál”: attól a perctől, hogy a Lucifer-akarta történetnek embertvesztő célja nyilvánvaló lett, kezdődik az Isten akaratára szerinti történelem, feltéve, ha az ember

is, a maga szabadakaratótól telhetően együttműködik Istennel s a megváltás útját választja.

A fenti válasz azonban még egy lényeges változásnak a kifejezője: Éva — az emberi nem fizikai létének továbbvivőjeként — szétszakítja Ádám és Lucifer kárhuzatos kapcsolatát, ami az ő csábító kezdeményezésére jött létre s ezzel az embert az Úr kegyelmére utalja. S az Úr a bűnbánat eme első rezdülését is kegyesen fogadja, bár a penitencia évezredei még az ember előtt állanak. Az elégtételadásnak ezek az évezredei azonban már nem a luciferi csődöt hozzák, hanem a megváltás ígéretével közelednek a küzdő ember felé.

Éva sorsfordító szerepének másik nagy következménye, hogy nem az ember az, aki kétségbeesik, inkább a gőgös ördögnek van oka erre, noha éppen ő hajszolta Ádámot arrafelé. Aligha találjuk mását a világirodalomban olyan szituációnak, amilyenbe Madách Lucifere belegubancolódott. Halljuk jajongani a gonoszság öntelt atyját: „Miért is kezdtem emberrel nagyot, Ki sárból, napsugárból összegyúrva, Tudásra törpe és vakságra nagy!”... E kesernyés önvallomással Lucifer annak beismerésére kényszerül, hogy „dőre” volt az ő küzdelme is és nemcsak az általa improvizált történeti út visz a sötétbe, hanem a tulajdon magáé is...

... „Miért is kezdtem?... Erre a „miértre” válaszol az Ember Tragédiája. Rámutat a felfuvalkodottság visszavágó erejére, amely még a „tudásra nagy” Lucifert is, im, porba sújtja.

Nem alkalmi cselszövő ez az egykor oly hatalmas és világos szellem. A lázadás és a megrontás akarása nem a Kozmosz „beindításának” nagy pillanatában ötlik fel, hanem az idők kezdete óta forr és gyülemlik benne. Az első színben mindez a fojtottság csak rést kap, mikor a menny minden angyla a Teremtő dicsőségét zengi.

Lucifer a teremtett mindenséget dib-dáb játékszernek itéli. Az angyalok csak kötelességszerűen dicsérik Teremtőjük alkotását. Lucifer lesújtó véleménye szerint a mű alkotóelemeinek egésze oly csekélybecsű, hogy: „Az ember ezt, ha egykor ellesi, vegykonyhájában szintén megteszi.” Lucifer a Tragédia számos helyén leplezetlenül ad kifejezést az ember iránti megvetésének. Most sértő céllal mégis azonos síkra helyezi az ember alkotóképességét az Istennel. Maga Lucifer nyilván hatalmasabb alkotóképességet érez magában. Sokkal meglepőbb módon tudná ezt az elkészült, de gyatra valóságot saját elgondolásai szerint átgyúrni, megmásítani, sőt felforgatni. Hajdani lázadásának egyik motívumához, ahhoz, hogy „együtt-teremtőnek” képzelje magát, az örök illuzionista örültségével most is görcsösen ragaszkodik. E „dőre” illúzió jussán azzal az önámító hátsógondolattal követel „osztályrészt” a teremtésből, hogy mivel most új „tért” nyert a harcra, talán nagyobb sikerrel folytathatja ősi küzdelmét az Isten ellen.

A luciferi támadás értelme nem merül ki holmi papirosízű kritikában és ellentmondásban. Lucifer többre is képes. Lucifer hatal-

ma emberfeletti, mint az angyaloké. Minőség és cél tekintetében azonban az ő hatalma lényegesen más és alacsonyabb rendű. Ezt az egykor ragyogó lényt az Isten megfosztotta a pozitív alkotni tudás képességétől. Ezért annak ellenére, hogy Isten a konkrét anyagot adja kezére, midőn a Földre utasítja őt, Lucifer mégsem tud valóságot alkotni és alakítani. Csak agyrémszerű víziókat „konstruálhat”. Isten nagyon jól ismeri Lucifer alkotóképességének korlátait s lényének negatív voltát. Ezért engedi meg, hogy lesszálljon a Földre, ezért adia neki a két Édenkerti fát: Lucifer megszegyenülése bizonyos, vállalkozása sohasem válhatik realitássá. Szétpukkan, mint a buborék.

Lucifer azonban pozitív jelentőséget tulajdonít mesterségbeli tudásának. Illuzionista önszeretettel dédelgetett képességei tudatában erősnek érzi magát arra, hogy lényével: a rontás erejével át-hassa a teremést s az így megrontott földi létet az ember törbecsalására, Isten megcsúfolására használja fel.

Lucifer említett korlátain kívül (pozitív alkotóképesség hiánva, illuzionizmus) megemlítendő egy harmadik korlát is: amiként nincs hatalma a létalkotásra, nincs hatalma a létpusztításra sem. Ide vág Berzsenyi sora: csak az Isten az, aki „ronthat, teremthet száz világot.” Isten Lucifert is megsemmisítheti létében. A létet azonban Lucifer nem ronthatja el közvetlenül, de megronthatja az egyes létezők által — önmagukban. Mi sem lenne egyszerűbb, mintha az első emberpár fizikai életének kioltásával vetne véget az emberi nem jövőinek. Nem teheti meg, mert halhatatlan lelkük felett nincs hatalma. Lucifer csak a bűnnel rontott emberi élet felett diszponálhat önhatalommal. Aztán mennyivel kihívóbb és káromlóbb a megsemmisítés másik módja, útja: a szabadakaratú, ingataq embert bűnre vinni. Elragadni Istentől és saját bűnével a lelkét ölni meg, önakarattal taszítani a kárhozatba. Oly ismerlően tetszetős e terv, megvalósítása, annvira az ő genieiéhez méltó, hogv szüksége sincs különösebb apparátusra. „Egy talpalattnyi föld elég nekem, Hol a tagadás lábát megveti, Világodat meg fogja dönteni...”

Világot döntő reményekkel indul Lucifer a földre, hogy átvegye „fukarul mért” örökségét és kiélhesse sokáig tétlen bosszúvásvát. Végcélja: — aminek valóraváltására megesküdött — az ember elbuktatása és Isten megcsúfolása. Szakmáiába vágó játékba kezdhet. Számára az lesz „a legszebb perc”, ha látja majd minden szépnek, jónak és nemesnek kiborulását. Minden érték megtiportatását.

Ha meggyőzheti az embert, e „tudásra törpe” lényt, az értékek haszontalanságáról és érvényességük viszonylagosságáról, máris nagy lépést tett előre, mert alapjaiban sikerült megingatnia az ember metafizikai biztonságerzetét. Megdöntötte létének legbelsőbb tartóoszlopát. Ha majd eléri, hogy az ember mindenből kiábrándult, többé semmiben sem fogódzhatik meg tartósan. Ilyenképen matematikai bizonyossággal következik be az ember elcsúszása és bukása.

Az értékek látszatszerűségének kimutatására felette alkalmasnak kínálkozik az álom irracionalitása. Lucifer tehát álmot bocsát az első emberpárra.

A világosság s az értelem egykori angyalának az álmoképalkotás az egyellen maradék alkotóképessége. Az álom mindannak elmentéje, ami világos, ami harmonikus és felfogható. Lucifer varázslása viszont ellentéte mindannak, amit a Fény Angyala egykor a lényében hordozott: — ördögi és zavaros, megfoghatatlan és rontó, agyrémszerű és állati.

Lucifer hiába kérkedik azzal, hogy az „értelmetlen létbe” az ő rendtartó szellemének ereje vitte bele egykor a világosságot. Az álmobeli történetek valamennyi mozzanata ennek az önámító állításnak ellenkezőjét bizonyítja. Lucifer nem tudja a valóságot megragadni és alakítani. Látszattá válik minden a kezében: higannyá a pénze, kígyóvá az ékszere (londoni szín). Csak álomban másulnak meg oly szörnyűségeken a reális dolgok. Egyetlen eleme: a diszharmonia, az álmokkal ámitás és mindennek meghazudtolása. Lényeszerinti célja: tévútra vinni az embert, arrafelé, amerre a Jóság és az Erő Istene sohasem vezetné a létet s az emberi történetet. Éppen ezért a Tragédiában ábrázolt történelem nem az istenakarta történelem, hanem a Luciferé. Az ember bukását, minden nemes törekvés kificamítását, minden jövőendő csődjét, eszmények, vágyak torzulását, Ádám nemének elállatiasítását, sőt a földi természet fagyhálálát is, — egyedül Lucifer akarja. Mindazon túl, hogy előre megfontoltan mesterkedik az ember teljes összezúzásán, harmadik legfőbb célja, hogy kielégítse hiú illuzionizmusát: nem az Isten, hanem ő, Lucifer — az emberi történelem ura. Az ördög valóságteremtő kísérletezése sikerének a történelem lenne a bizonyítéka.

Az első kapavágást, az első lényegbe vágó ámitást még az isteni valóság szintjén: az Édenkertben kell Lucifernek végrehajtania.

Az ember fölé csak úgy terjesztheti ki a hatalmát, csak úgy válhatik a földi történés irányítójává, az emberi sors „alakítójává”, ha a maga pártjára hódítja Ádámot. Ha elszakítja a Teremtő és a Teremtmény közötti kapcsolatot. Ime tehát: Lucifer is „alkot”. Éppen nem jelentéktelen és következmény nélküli az, amit most csinál. Létrehozza az eredeti bűnt az emberben és az ember által. Ez a tett Lucifer egyetlen „pozitív” belenyúlása a történetbe. Ez az egyetlen, de csak a megváltásig érvényes — pozícionyerése a teremtett valóságban, amiért az embernek kell sokezeréves szenvedéssel fizetnie.

A bűnbeesést mindjárt nyomon is kísérik az első szenvedések, az első csalódások. A megrettent emberpár Lucifer cselszövő kezébe kapaszkodik. Beléje vetik hitük, reményük, ragaszkodásuk hőngonyát. Az ember eredeti és igazi biztonságérzetének megrendítése sikerrel járt. Most Lucifer lett az a legfőbb valóság és fogódzási pont, amire az ember támaszkodik. Felébred bennük a rettentő kíváncsiság is: vajon e merőben új körülmények között, midőn a

Tagadás Ura lett választott istenük és lett sorsuk irányítója, milyen sorsra jutnak a Lucifer ígérte tudással? Színes, sokszerű élet és örök ifjúság vár rájuk. Ráadásul máris beleélték magukat abba a hitbe, hogy Isten nemcsak elhagyta őket, de akarta is a szakítást. Ha pedig az Isten akarta így, miért lenne rossz, amit tettek, vagy tenni akarnak ezután? Ilyen értelemben bölcselkedik Éva is — mégpedig relativista módra — s így járul hozzá értelme beleegyezésével, hogy sorsukat Luciferre bízzák. A „tünékeny álom képei alatt” mindjárt el is indulnak, hogy a „jövőnek végéig” belássanak.

Lucifer ezuttal nem hazudik. Nem állítja, hogy a hús-vér valóságon vezeti őket végig. Ez a folyamatos teremtest, a folyamatos valóságalkotást követelné meg, amihez Lucifernek nincs hatalma. Arról azonban bölcsen halgat a Gonosz — s így mégis csak ámit —, hogy a „tünékeny álom képei” nagyon is gyöttrő és véres valóságoknak bizonyulnak majd Ádám fizikumára való hatásukban. Ugy megtörik Ádám szívet és öntudatát, hogy az ébredés után sem fogja fel mindjárt, hányadán áll valójában? A valóság napvilágán borzongva kérdi: „Álmodtam-e csak, vagy most álmodom? És általában többé, mint álom a lét?” Igaz tehát: a tünékeny álom képei nem a valóság képei — s így a luciferi történet sem a való, de a látszatot úgy mutatják meg mégis, hogy végkép összezavarják és kétségbe ejtsék az embert. Az álmoképek pergetésével Lucifer nagyon is valós célt akar elérni: új bűnt az iménti mellé, Ádám öngyilkosságát, testi-lelki megsemmisülését...

Az álmodva is tudni vágyó emberpár még egy további kötelékkel kapcsolódik Luciferhez. Vezetőjük a reménnyel is megbíztatja őket. A Lucifer nyújtotta remény azonban — mint majd kiderül — csak egyike azoknak a béklyóknak, amelyek az embert az álomlét-hez láncolják, hogy a cél előtt ki ne ugorhassanak belőle. Ez a remény nem emel a csüggedés s a szenvedés fölé, mint az igazi, az Istené. Untalanul a dacos, az istenkísértő küzdésre tüzel inkább. Olyan, mint egy boszorkányfőzte gerjesztőszer.

* * *

Lucifer igen nagyvonalú és bőkezű álomalkotónak mutatkozik. Nemcsak, hogy a korok lényegi középpontjába állítja Ádámot, hanem beöltözteti azoknak a nagyembereknek a mezébe, kik az illető kor életjáró hősei voltak. Életélvező filiszterként csak a római és a londoni színben jelenik meg Ádám. E szereposztó bőkezűségnek persze mindig nagy ára van: azért emeli a legmagasabbra őt, hogy nagyobbat is bukfencezzék, mint a többiek. Ugy rendezi az eseményeket, hogy fokozatosan kitűnjék az emberi küzdés hiábavalósága. S mire az álmoképsorozat véget ér: Ádám sorra elveszti hiteli mind egyikét, maga tapossa sárba élete értékeit, eszményeit s annak „be-látására” kényszerül, hogy választott célkitűzései megvalósíthatatlan agyrémekek csupán.

Lucifer nem engedi ki kezéből az irányítást. Ádámot elragadja néha a „gyermeteg” lelkesedés. Máskor a szent harag vagy az

igazságtevés emberi szenvedélyétől izgatottan, autonóm cselekvésre bátorodik. Lucifer azonban idejében lefogja a kezét. („Álomkép, ne mozdulj!”) Lucifer mindig éreztetni tudja Ádámmal, kinek a hatalmában „ágál” a történelem színpadán.

Máskor Lucifer — ugyancsak a végső cél szolgálatának hátsó gondolatával — „segíti” is Ádámot: megmenti a nyaktőlől Párizsban, a haláltól az Űrben. Megengedi, hogy Ádám megragyogtassa humanitását is a rabszolgák felszabadításával, a márkinő megmentésének kísérletével stb. Mindez az engedékenység azonban a jócselekedet haszontalanságáról akar meggyőzni.

Ádám az álmok észvesztő sodrában ráismer néha a szépség, a lovagiasság, az igaz emberség egy-egy törmelékértékére. De mit ér az „édenkert késő sugaraként” ujjalátnia a szépséget, ha az álom „valóságában” Ádám asszonya egyszer mint szolgálatkész rabnő, máskor mint élvhajász hetéra stb. jelenik meg. Az autonóm emberség megnyilvánulásának minden kísérlete csak a bukás döbbenetét fokozza Ádámban. Mindenben csak az ördögi predestináció törvénye érvényesül. A küzdés végső szakaszában Lucifer máris így sommázhathatja Ádám csalódásainak csódtömegét: „Nem vérzel-e el Chaeroneinál. A megbukott szabadság védtetésében És Constantinnal nem küzdél-e később, Világ uralmát hogy megalapítsd? Nem vesztél-e el hitmartír gyanánt S később a tudománynak fegyverével Nem álltál-e a hitnek ellenében?”

A sokszor bukott s e csélcsap és lealjasult ember számára csak a halál jelenthet megváltást. A luciferi eleveelrendeltetés diadal-maskodott. A Gonoszság Atyja célbaérkezettnek látja történelmét és felébreszti Ádámot. A történeti ember elbukott.

Tudjuk: Krisztus nem jelenik meg és nem is jelenhetik meg a Luciferől szuggerált történelemben. Lucifernek alapos okai vannak abban, hogy Ádám találkozását az isteni Megváltóval — elmellőzze. Lucifer azzal a balfogással, hogy játékában Őt is felidézze: reánézve ugyancsak veszedelmes következményekkel járt volna. Nyilvánvaló, hogy nem Ádám, hanem a saját fejére gyűjtött volna paraszt és maga segítette volna elő azt, amit mindenáron megelőzni akart: az ember felszabadulását az eredeti bűn igája alól.

Ádám csak a Tanítással találkozik és évszázadok múlva már, abban az eretnek Bizáncban, ahol a krisztusi tanítás szépsége, méltatlan emberek kezén a kegyetlenség eszközkévé és rideg elmejátékká korcsosult. A megváltás hitének ez a steril „megvalósulási” formája viszont sikeres módon vált alkalmassá arra, hogy egyik előmozdítója legyen az ördögi történet ismert szándékainak. Ha tehát a luciferi szándékok rendjében a legnagyobb s a legszentebb dolgok is ily semmiségekké zsugorodhatnak, benne az ember sem számíthat több méltánylásra, mint a porban vergődő féreg, „ki” hogyha elvész, pusztulása valóban nagyságnélküli és „könnyre érdemtelen”.

Az ébredés kijózanító perceiben ez a féregnyi Ádám is fokozatosan visszatalál emberséges öntudatához, hogy Évát kövesse az

ördög határozott elutasításában. Egy pillanatra még: Ádám, mint nemének autonóm képviselője, szintén egyenlő távolságra áll a két végletes hatalom: Lucifer és az Isten között. Lucifert már megtagadta. Tisztában van azzal, hogy az „ördögadta nagyság” „hiú káprázat” volt és álmoképeiből azt a tapasztalati tanulságot meríti, hogy útját „másképen” kell vezetnie. De a másik pólus felé is ugyancsak tagadó magatartást tanúsít: „Dacolhatok még Isten, véled is... Kikacagom, s ha tetszik, nem élek.” Önmagára utaltságának dacába fogózva, még hozzáteszi: „Nem egymagam vagyok még a világon?”

Következhetnék most talán, hogy Isten bocsásson álmodat az emberre, megbékítót, visszahódítót, az ördögére „rálicitálót”. Isten azonban nem álomteremtő demiurgosz, nem ellenpartnere Lucifernek, aki csak teremtmény. Ő a valóságot mindörökké kezében tartó és örökké alkotó egyetlen Hatalmas, akinek messzirenező akaratából — Éva által — „biztosítva áll már a jövő”.

Lucifernek, hogy az embert magának kaparintsa meg: ezernyi furfangra, alakmásátásra, az elemek mozgósítására, hízélgésre, korholásra és kétségbeejtő látomások sorozatgyártására van szüksége. Célját mégsem sikerült elérnie. Az ember épp akkor siklott ki vasmarkából, amikor a kárhozát szakadékába kellett volna aláhullnia.

Az Isten részéről azonban elég egyetlen jel, amely szótlanóságában is többet mond a luciferi retorika és varázslat legpazarabb szikrázásánál is: s ez a jel, amelyet Éva által közöl; a Teremtő pozitív hatalmát oly abszolút fokon bizonyítja, hogy az ember most már végérvényesen csakis Előtte hódolhat. Ádám porbahullása az Úr előtt azonban nem a féreg tehetetlen összezsugorodása, nem a szerencsésebb demiurgosz előtti hűségnyilatkozat, hanem az értelmi és erkölcsi belátás önkéntes mozdulata. Ekkor ébred tudatára Ádám annak is, hogy küzdelme többé nem reménytelen szolgaság az Illúziók Nagymesterének igájában, hanem az erkölcsi tökéletesedés, a „nemesedés” küzdelme, amely egyre közelebb viszi az emberi nemet az Úr trónusához, — a megváltáshoz. S ez a „közeledés” az istenakarta történelemnek nem kevésbé küzdelmes szakaszain keresztül valósítható meg, — hittel és bízva-bízással.

A Tragédiában két emberi történet motivumai rajzolódnak fel és csak a kettőnek szinopszisából bontható ki érvényesen a madáchi mű mondanivalója. A kettős út szemmel tartása nélkül a Tragédia: nem lenne más, mint a XIX. század pesszimista világnézetének költői monumentuma. Történeti jelenségváltásban nem lenne más, mint egy kiábrándult, egy kiélt kor nagy fiának alkotása, egy meggyötört emberé, aki megkísérelte, hogy élete és világa vigasztalanságának fölébe kerekedjék.

A tragédia színeinek kietlen homlokzatára a felbomló XIX. század nagy ellentmondásainak akkor még olvashatatlan hieroglifái írótak. Ezért hat úgy, mint egyetlen jajkiáltás a részvétlen ürbe, honnan az Úr bátorító szavának értelmét — reméljük — egyre több ember érti meg. Mindaz megérti, aki nem csügged el az igaz emberiségért munkálkodó hitében.

KÉT GYÖNGYÖSI „BETLEHEMES MISE“ 1768-BÓL

Huszoney évvel ezelőtt, az akkoriban induló Vigilia 1936. évi karácsonyi száma (ma már szinte jelképi értékű irodalmi gesztus) *Dallos Sándor* „Betlehemesek“ című bájos karácsonyi elbeszélését közölte. Az író — ritka kompozíciós leleménnyel — teljes népi karácsonyi játékot „dolgozott bele“ hangulatos elbeszélésébe. Nemcsak a „Mons Sacer Pannoniae“ lábánál elterülő Győrszentmárton buzgó katolikus népének egyik legszebb hagyománya vált ezzel a művelt magyar katolikus világ közkincsévé, hanem a Vigilia munkaközösség programjának teljes föl-tárulásához is hozzájárult ez a közlés. A magyar katolikus népelet hagyományainak szemmel tartása, s — hogy *Hont Ferenc* szavaival éljünk — az „eltűnt magyar színjáték“ vallási nyomainak kutatása azóta is hozzátartozik a Vigilia munkatervéhez.

Igy látott napvilágot e hasábocon két fontos fölfedezés: legrégibb karácsonyi játékaink teljes szövege,¹ de „népi ájtatosságaink“ ének-hagyományainak védelmében is ugyanez átfogó program alapján emelte föl szavát nemrég a Vigilia.²

Pár év óta komoly lendületet vett nálunk is, Közép-Európában is a régi karácsonyi játékok hagyományainak kutatása. Erre vallanak *Manga János* hasznos útmutatója,³ *Ortutay Gyulának* a betlehemes játékok gyűjtéséhez ajánlott kérdőpontjai,⁴ nemkülönben *Schram Ferenc* népszerűsítő tanulmánya.⁵ Ugyanő közli a Pannonhalmi Szent Benedek-rendi Könyvtárban őrzött Dőri énekeskönyv betlehemesjátékának szövegét is.⁶ Az eddigi eredmények körültekintő értékelése s a Vigiliában, valamint egyebütt megjelent közlések világos rendszerbefoglalása *Dömötör Teklának* az Ethnographia legutóbbi számában megjelent átfogó tanulmánya.⁷

Austriában is nemrég került közlésre az 1600 körüli években keletkezett „Abel et Cain pastores“ című gráci dialógusjátéknak, valamint *Johannes Haiden* 1617-ből való klagenfurti karácsonyi játékának teljes szövege.⁸

Mi — sajnos — nem dicsekedhetünk ennyire régi írásbeli emlékekkel. Mindamellett — bár az osztrák karácsonyi játékoknál másfél évszázaddal későbbiek — érthetően közelebb áll hozzánk az a két gyöngyösi „betlehemes mise“, amelyet *Pásztor Lajos* tett közzé⁹ Firenzében az „Archivum

1 **Holl Béla:** Egy régi magyar betlehemes játék. Vigilia 1952. december és **Mathia Károly:** Dunántúli karácsonyi játék a XVIII. század közepéről. Vigilia 1954. január.

2 **Magyar Ferenc:** Szülő és bojtorján. Vigilia 1956. szeptember.

3 **Manga János:** Tájékoztató színjátékszerű népszokásaink gyűjtéséhez. Bp. 1953.

4 **Ortutay Gyula:** Kérdőív betlehemes játékok gyűjtéséhez. Ethn. LXVII. évf. 1–2. szám. Bp. 1956.

5 **Schram Ferenc:** Betlehemes játékaink. A Néprajzi Múzeum Baráti Körének rotaprint-sokszorosítása. Bp. 1956.

6 **Schram Ferenc:** Egy régi magyarnyelvű betlehemes játék. Ethn. LXVII. évf. 3. szám. Bp. 1956.

7 **Dömötör Tekla:** Történeti rétegek a magyar népi színjátszásban. Ethn. LXVIII. évf. 2. szám. Bp. 1957.

8 **Leopold Kretzenbacher:** Frühbarockes Weihnachtsspiel in Kärnten und Steiermark. Klagenfurt, 1952.

9 **Lajos Pásztor:** Two Franciscan Christmas High Masses containing Hungarian shepherd plays. Archivum Franciscanum Historicum. Ad Claras Aquas, Florentiae. Annus XLIII. 1950. Julius–Octobris. Fasc. III–IV. 411–432. p.

Franciscanum Historicum“ 1950. júl.—okt.-i számában.) E közlésre dr. Balanyi György professzor úr volt szíves figyelmemet felhívni.

Ezek a betlehemes misék a gyöngyösi ferencrendiek könyvtárában kerültek elő. Összeállítójuk Georgius Zrunek, a rend tagja és akkortájt a gyöngyösi templom orgonása. A kézirat jelenleg Olaszországban van. Keletkezési évéről címodalának kronosztikonja tájékoztat bennünket:

CVM gyöngyösInI soLo saLVbrI qVereret De poLo.
(1768)

A két betlehemes mise főérdekessége, hogy a karácsonyi nagymise u. n. állandó részei (Kyrie, Gloria stb.) közé iktatva a mise alatt a templomban kerültek előadásra. Kései utódjai tehát a középkor folyamán hasonló körülmények között előadott liturgiai misztériumoknak, a karácsonyi játékok — eddigi tudomásunk szerint — legrégibb típusainak.

Keletkezési évüket tekintve időrendben a negyedik és ötödik legrégibb karácsonyi játéknak ez a két betlehemes mise.

A játékok dallamai (részben kompilációk!) is fennmaradtak. Az „Archivum“ külön történő közlésüket ígéri. (I. h. 413. l.) Ez a közlés még nem történt meg. Pár dallamot közölt és méltatott a játékokból *Rajeczky Benjamin* rövid ismertetésében.¹⁰ Ugyanő a misékben tekintélyes helyet elfoglaló betlehemes dallamok révén a „pásztormise“ elnevezést ajánlja. Találó is lenne ez az elnevezés, ha nem okozna fogalomzavart. Katolikus népünk ugyanis a karácsony első napján mondható három szentmise különböző evangéliumainak finom megkülönböztetésével az ünnep hajnalán mondott szentmisét nevezi pásztormisének. Ennek a misének az evangéliuma tartalmazza ugyanis a pásztorok Betlehembe indulását és hódolatát a Gyermekek előtt. (Luk. 2, 15-20.)

Az első játék egyébként — szerkezetét tekintve — 2 „felvonás“-ra osztható:

I. felv.

- a) Az alvó pásztorok felébrednek az angyali énekszóra.
- b) Az angyal közli velük Jézus születését.
- c) Elindulnak Betlehembe.

II. felv.

- a) A gyermek Jézus üdvözlése és imádása.
- b) Az ajándékok felajánlása és a Gyermekek szórakoztatása énekkel, muzsikával, tánccal.
- c) Búcsúzás, indulás hazafelé.

Ez a keresztszeme egyébként a nép ajkán még élő betlehemes játékokaink legtöbbszörének is.

A második játék szerkezete sokkal egyszerűbb. Tulajdonképpen nem más, mint az imádás, öröm és hála — éneksorozattal történő — kifejezése.

Ezek után fölmerülhet az a kérdés: milyen célt szolgálhatott ennek a két betlehemes misének a XVIII. század közepén történt összeállítása és előadása.

Erre a kérdésre a betlehemes misék több helyen is föllelhető *trópus-elemei* adják meg a választ. A *dallam-trópusok* a középkor elején keletkezett olyan egyházi dallamok, amelyek — jóllehet nem volt biblikus

¹⁰ **Rajeczky Benjamin:** A gyöngyösi pásztormisek (1767). Bp. 1955. Szabolcsi-Bartha: Zenetudományi Tanulmányok. IV. 99—102. l.

szövegük — a liturgikus énekek közé keveredtek. A *szövegtrópusok* pedig — mint K. Young írja a középkori liturgia misztériumokról szóló művében —¹¹ szavakkal történő kibővítései a jóváhagyott (hivatalos) liturgia egy-egy fejezetének (esetleg csak mondatának), mégpedig bevezetés, közbeiktatás vagy befejezés, vagy ezek kombinációjának alakjában. Céljuk a liturgikus szöveg díszítése, azok értelmének megvilágítása és érzelmi tartalmuk kiemelése. Nyilván ez volt Zrunek György ferences atya célja is a gyöngyösi betlehemes misékkal.

A trópusok hatása a vallásos dráma fejlődésére közismert. Általánosan ismert példájuk nálunk az „In dulci jubilo” kezdetű karácsonyi ének szövegének kibővítése közbeiktalt magyar mondatokkal a 17. századból való Jancsó Benedek-kódexből. (Orsz. Széchényi Könyvtár kéziratára.) A tropizált éneknek ez a fajtája — mint Kövesi Lajos tanulmányából¹² tudjuk — „a váltóéneklelésből keletkezhetett, midőn a nép a pap vagy kántor által latinul énekelt szakaszokat anyanyelvén zengte utána”.

Nézzük ezután a két betlehemes mise teljes szövegét:

I.

<i>Tutti Andante:</i> Kyrie eleison etc.	kedvünkre meragadgyuk két fülét
<i>Solo Andante:</i> Christe eleison etc.	<i>Angeli:</i> Gloria in excelsis Deo, in excelsis Deo.
<i>Solo Angeli:</i> Gloria	<i>Miklós:</i>
<i>Menalka Pastor:</i> Bátyáim kelyünk fel	Az öreg pásztor én vagyok. jól rám hallgassatok, Küldtettem a társaimtul, hogy ti mit akartok.
<i>Angeli:</i> Gloria	Ha ti meg nem mongyátok. azzal nem gondolok, majd az oldalotokon görcsös bottal dudállok.
<i>Menalka Pastor:</i> Gyorsan indulyunk el	<i>Angeli:</i> Gloria in excelsis Deo, in excelsis Deo.
<i>Angeli:</i> Gloria	Juhászok ne féllyetek, új hirt mondok én néktek.
<i>Menalka P.:</i> Mennyünk sietséggel	Ma született új királv kit széles világ csudál.
<i>Angeli:</i> Gloria	Ma, akit ti vártatok s régen óhajtottatok
<i>Menalka P.:</i> Mert most van nagy zengés tanyánknál éneklés, Vigyázzatok.	Betlehemben született, Dütsősége megjelent.
<i>Angeli:</i> Gloria	Azért ti ne késsetek, csak ötlet tisztellyetek, szép musikát tegyetek, sipot, dudát vigyetek.
<i>Menalka Pastor:</i> Noszsa Miklós ugorj ki, lásd meg ki van odaki, minket ne háborgasson szálláson, ittén ne parancsollyon. Ha ő nekünk nem enged, megrudallyuk, elhídsved, majd megfogjuk üstökét,	<i>Tutti:</i> Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bonae

11 K. Young: The Drama of the Medieval Church. 2 Vol. Oxford, 1933. I. 178., 1. 195.

12 Kövesi Lajos: Katholikus énekeink és énekeskönyveink a XVII. században. Kecskemét, 1903. 4—5. 1.

voluntatis. Laudamus te. Benedicimus te. Adoramus te.

Miklós:

Már a dolgot elvégeztem,
és mit hallottam, jelentem.
Az angyalok hozzánk jöttek,
a gunyhónál énekeltek,
Dütsőség az Istennek,
békesség az embernek.
Messiás már érkezett,
Máriátul születetett,
de mivel nagy szegénységben
értünk vagyon nagy inségben,
vigyünk ajándékokskát,
lisztet, vaját, sajtockskát.
Sietséggel tehát menjünk,
ötet látni igyekezzünk,
szép ajándékokat vigyünk
és az új királyt köszöntsük,
Betlehemben keressük,
ottan ötet tiszteljük.

Tutti: Domine Deus, Rex coelestis, Deus Pater. Domine Fili Unigenite, Iesu Christe. Domine Deus, Agnus Dei, Filius Patris.

Menalka et Miklós:

Pásztorok minyájan
legyünk egy tanácson
az út felől.
Első léssen András,
mert igen jó Dudás
és furulyás.
Mi juhászi módra,
ugorjunk nótára,
Bartos is jó hegedűs,
korsó mellett mint tűz,
igen jól tud hozzá,
ha felhajtva.
Utánnunk jön János,
mert ő igen okos,
Gyurka az izákkal
Ugy szép musikával
indulyunk minyájan
a városban.

Tutti cum tuba pastorum: Qui tollis peccata mundi... Qui sedes ad dexteram Patris.

Bíró Uram:

Irgalmazz mi nekünk,
mert csak ez szükségünk
Téged szépen kérünk

ártatlan kisededünk.
Körtvélyt, almát adunk,
mert szegények vagyunk.
O szelid bárányunk
és kegyes Jézusunk,
mi jöttünk Tehozzád
és Te jöjj mi hozzánk,
mi bűnösök vagyunk,
Te légy oltalmunk.
Vedd ajándékinkat,
agyal minden jókat,
áld meg az nyájunkat,
szép sereg juhunkat,
minket egésségben
tarts meg szeretetben.

Solo sine organo: Quoniam tu solus Sanctus, tu solus Dominus.

Szent, Te legszentebb
mennyei szentek közt
ő kis Jézus.

Mi aztat jól tudgyuk
és igazán vallyuk,
hogy Te Messiás vagy
és szent vagy,
Iesu Christe.

Tutti: Cum Sancto Spiritu in gloria Dei Patris. Amen.

Fujd meg tehát ahogy tudod
trombitádót,
majd Gyurka is előhossa
furulyádót.

Hic inflatur tuba pastorum, sed non bene.

De hiában annyi csuhát
elszaggattál,
az mikor te a musika után jártál,
Noszszá próbáld meg mégegyszer,
ha jól fujod akár kétszer,
adok egy butykos pálínkát.

Inflatur secundo similiter.

O jaj kérlek csak hagy békét
mert nem adnék egy vad körtvélyt
ilyen csufos musikáért.
Hozd el Miklós a te penyész
dudádót,
mert te billegtetni aztat
jobban tudod.

Inflatur tertio, sed bene.

Fujd meg Miklós hangossan,
hogy hallják meg minyájan

Betlehemben.

Fujd el tegnapi nótádót
a Jézusnak,
ezzel szerzed szép hirt s
nevet minyájunknak.
Dana, dana, dana, dana, dajdom
dajdom, dajdom, dana, dana, Amen.

Tutti: Credo in unum Deum, ...
per quem omnia facta sunt.
Solo andante: Qui propter nos...
descendit de coelis.

Melly nagy csuda, hogy az Isten
emberek közt vagyon itten.
Mi érettünk emberré lett,
Máriától születetett.
Vallyon mond meg Jézuska,
ó te szelid báránka,
miért Te úgy szerettél,
hogy hozzánk lejöttél,
látogatni, megváltani
és boldogítani.

Tutti tardisse: Et incarnatus est
de Spiritu Sancto ex Maria
Virgine: et homo factus est.

Most azért hálát agyunk
s ajándékokat nyujtsunk.
vaját, mézet, tiszta lisztet
és néki sajtot agyunk.

Tutti: Crucifixus etiam pro
nobis sub Pontio Pilato, passus
et sepultus est.

Martzi hozz egy juhocskát
és egy kövér báránkát,
köszöntsd azzal Jézuskát,
a született új királyt.
Lőrincz hozd el a kulacsot.
tölcsél abba finom bort,
ugy azután a Jézusnál
járjunk vigan egy tánczot.

Tutti: Et resurrexit tertia die...
sedet ad dexteram Patris, et
iterum venturus est.

Solo:

Midőn itilni,
fogsz hozzánk jönni,
kérünk irgalmas
és légy jutalmas.
Tudod, hogy elestünk,
Ádámban vétkeztünk,
azért tehát légy kegyelmes,
kérünk Téged meg ne vess.

Tutti: Et vitam venturi saeculi.
Amen.

Már mi tehát kegyes Jézus
visszatérünk.
Amint töllünk kitelhetett
kedveskettünk.
Kedves légyen ajándékunk
mellyet szívesen nyujtottunk.
Már oltalmaz és igazgass,
mi nekünk jó utat mutass,
és bárányinkra jól vigyázz.
Téged kérünk szép Jézusunk,
légyen gondod ketskére,
ne légyen kár ezekbe,
ezeket örizzed Mesiássunk,
dana, dana, dana, dana, dajdom
dajdom.

Tutti: Sanctus, Sanctus, Sanctus...
Osanna in excelsis,
Osanna, Osanna.

Solo sine organo: Benedictus
qui venit in nomine Domini.

Tutti (Tuba pastorum): Agnus
Dei, Agnus Dei, qui tollis...

O szelid báránka,
bűnöknek rontója,
agyal békességet
és szép egyességet.
Kérünk szeretetet
és örök üdvösséget.
Már mi elbucsuzunk,
Tégedet itt hagyunk,
Ha eljössz utánnunk,
majd tejecskét adunk,
kalácsunk, pogácsunk,
vayon gyenge sajtok.

Solo: Dona nobis pacem, Dona
nobis pacem.

Noszsa még egy nótát, Gyura,
Jézusunknak fujjunk,
azután pediglen vissza
az utra indullyunk.

Dona nobis pacem, dona nobis
pacem.

Jó éjtzakát Mesiásnak
minyájan mongyunk
és úgy zengő musikával
Tőlle szépen elvállunk.

Dona nobis pacem, Dona nobis
pacem.

És te öreg Bartos,
légy uti kalahuz.
Lőrincz a vén Jósefnek
adgy egy pint bort szegénnek
Már itt hagyuk Jézusunkat,
kegyes Pásztorunkat.
Mi az utra elindulunk,
bárányinkhoz futunk,
Azért kérünk Szűz Mária,
vigyázz szent Fiadra,

Oltalmazd ó Szent Jósef,
hiv atyai módra.

Tutti: Dona nobis pacem, dona
nobis pacem.

Te pedig dicsírtessél Atya Isten,
hozzánk küldött Szent Fiadért,
mindörökké Amen,
Dona, dona, dona pacem, pacem.

II.

Tutti Andante: Kyrie, Kyrie
eleison, eleison, eleison, eleison,
eleison.

Solo Allegro:

Kyrie jó hír e'
Betlehembe születé
Kyrie eleison
meny és föld teremője.
Kyrie eleison
Ejj bizony nekünk öröm e'
Kyrie jó hír e'
táncollyunk kedvűnkre.

Solo Secondo:

Kyrie, jó hír e'
Ma lett föld üdvössége,
Kyrie eleison
mert megtestesült Ige.
Kyrie eleison
En nekem megjelentette,
Kyrie, jó hír e'
hogy földre lejöve.

Tutti:

Kyrie, jó hír e'
Máriának gyümölcse,
Kyrie eleison
Szentléleknek ereje
Kyrie eleison
megjelent emberi testbe.
Kyrie, jó hír e'
öröm szál szívűnkbe.
e-e-e-e-e-leison.

Solo andante: Christe eleison
etc.

Solo: Gloria.

Tutti: Gloria etc.

Solo: Laudamus te... glorifi-
camus te.

O Jézus dicsírűnk
s nagyon örvendezzűnk,
hogy eljöttél.
Ma halt meg nálunk
egy pásztortársunk,
Pestának vén atya.
Ha el akarsz jönni,
birkéket őrzeni,
meleg tejet inni,
jőjj el
az árnyékba ülni,
bundádra ledűlni,
juhoknak fűtőlni,
jőjj el!
Oh szép Jézus!

Tutti: Gratias agimus, agimus
tibi.

Tutti:

Csak értsűk, hogy kedved van
juhok után,
mingyárt első lése az hegy
oldalán.
furulyával megajándékozunk
és táskával.

Solo:

Do-Domine Deus,
Juh lesz alattad husz,
Rex coelestis,
avagy legalább tiz.
Deus Pater,
hogyha valaki kér,
öld meg melyik kövér, e-e-e-e
Do-Domine Fili,
Kiknek nagyok füli,
Unigenite,
mint a többieké,
Jesu Christe
hajcsd a folyóvízre,
az itatóhelyre, e-e-e-e
Do-Domine Deus,

Légy tehát kalahusz,
Agnus Dei,
juhokat vezetni,
Filius Patris,
tanuld Gáspártul is,
több pajtásidtul is, i-i-i-i

Tutti: Qui tollis peccata mundi...

Solo:

O kisded gyermeske,
gyenge csemetétske,
fogj bundát, ha fázol,
kankót, hogyha ázol.
Immár Téged kérünk
s ajándékkal intünk,
midőn elvál testünk,
legyen boldog lelkünk.
Vétkeink bocsásd meg,
mit igértél, add meg.
holtunk után Menyben
add lássunk lelkünkben.

Solo: Quoniam tu solus Sanctus... Dominus et Altissimus.
Cum Sancto Spiritu in gloria,
Amen.

Tutti:

Még az vagon,
amiért könyörgünk.
Ménorszáa ajtaján
midőn zörgünk,
mondgyad: szerelmesim,
jőjjetek kedvesim.
Ez szükségünk.
Ottan három nótát,
egy szivvel mondunk
és Három Személyben
Egy Istent áldunk.
Dojdom, dojdóm, dojdóm
Dudanom, Amen, Amen.
Credo in unum Deum etc.

Solo andante piano: Qui propter nos homines... descendit de coelis.

Kisded Jézuska,
Atyának Fia,
ma hozzánk lejtött,
testbe öltözött,
Hogy szemlélné.
Elhatta Attyát
s választá Anyát,
hogy az ember
el ne veszne,

Értünk emberré lett,
értünk szenvedett,
hogy Istenhez vezethetne.
Solo secondo: Et incarnatus est
de Spiritu Sancto...

Szentlélek ereje,
Mária gyermeke ma születik.

Crucifixus etiam... et ascendit
in coelum.

Születésedre, gyermekségedre
kérünk emlékezz.

Ha itélet lesz,
ne bány erőssen
velünk keményen,
hanem üdvözits,
utban igazits.
Ménorszáa utyát, szentek nyom-
dokát
add, hogy kövessük s megismerhes-
sük.

Tutti: Et vitam venturi saeculi.

Solo:

Hogvha színed eleibe jutunk,
ottan vigadni fog kezünk s lábunk.
Ott lejtözni tótul, éneklünk
Jézuskának magyarul, németül,
morvaul, olábul, deábul.
Ne nézzünk másokra,
zengjünk ilyen módra,
hej, hej, hej, hej, hej!
Amen. Amen.

Tutti: Sanctus etc.

Agnus Dei qui tollis peccata
mundi...

Solo:

Istennek báránya,
Egek adománya,
juhoknak jó telet,
agyal sürű tejet.
Farkasoktul tarcsd meg,
bárányokkal áld meg,
hidegben ápolgasd,
szelekben takarkasd.
Dona, danana
Te békességet agy ma.
Dona nobis pacem
mi kérünk Téged szépen,
dona nobis pacem.
üdvözits minket szívesen,
dona, danana, dona, danana
dona, danana,
mert ez bizony jó volna.

dona nobis pacem,
üzd el ellenségem,
dona nobis pacem,
hogy el ne veszen az lelkem.
dona, danana, dona, danana
dona, danana.

Csendességet agyál ma.
dona nobis pacem,
Téged szépen kér az lelkem.
Dona, danana pacem.
Dana, dana, dana, dana,
dana, dana, dana-na.

* * *

A karácsonyi ünnepi misébe iktatott betlehemes játékok különleges céljairól bevezetőnkben már szoltunk.

Közlésünk végéhez érve világítsuk meg pár szóval jelentőségüket is.

Ezek a betlehemes misék mindenekelőtt annak a kétségtelen ténynek írásban fennmaradt bizonyítékai, hogy a ferencrendi atyák befolyása az európai vallásos — elsősorban karácsonyi — népszokások alakulására nem szűnt meg a középkorral, hanem folytatódott az egész újkoron át szinte napjainkig. Ez a befolyás valósággal átszellemítette e népszokásokat, és keresztényibb tartalommal töltve meg azokat, közelebb hozta őket az Egyház liturgiájához.¹³

A gyöngyösi betlehemes misék nem éppen hézagpótló láncszemei a magyar karácsonyi játék fejlődési vonalának, de mindenesetre az első korszak főformájának: a középkori liturgiai misztériumnak kései kisugárzásai.

Ez a sugárzás napjainkban is tart. A menyhei éjféli mise¹⁴ énekeihez hasonló miniatűr népi oratóriumokat jegyzett le a közelmúlt években *Rajeczky Benjamin* Tápén és Pásztón, e sorok írója pedig Kisteleken és Mogyoródon.

E játékok szövegében is, dallamvilágában is vannak kompilációk, sőt a szomszéd népek, elsősorban a szlovákok dallamkincséből való átvételek. Ezenkívül együtt van bennük — *Magyar Ferenc* terminológiájával élve — szülő és bojtorján. Igaz azonban az is, hogy a bojtorján leválasztása után megmaradt szőlőből tiszta bort szűrhetünk mi is, szlovák szomszédaink is a karácsonyi játékhagyományok továbbkutatása közben megszomjazók serlegébe.

13 V. ö. **Victor G. Green**, O. M. Cap.: *The Franciscans in Medieval English Life*. New-York, 1939. 35. p.

14 **Kodály Zoltán**: Régi karácsonyi énekek. Ethn. XXVII. évf. 221—224. I. Bp. 1916.

TÁRSBÉRLET A KONYHÁBAN

Irta Dénes Gizella

— Nem lesz semmi baj — mondta az illetékes közeg, amikor igénybevette a ragyogóan tiszta kis ház különbejáratú lakószobáját. A tulajdonosnak, Semenyinének a törvények szerint nem járt, miután magányosan, egyedül élt, eszegette az özvegyiség szűkös kenyerét. A fiatalok, akiknek kiutaljuk, egész nap nem lesznek idehaza, tehát nem zavarják.

— Nem — mondta az özvegy kissé bizonytalanul és rásandított a gramofonra, melyet az ifjú férj boldogan az elfoglalt szoba virágos párkányára helyezett — ha nem lesznek itthon, akkor nem zavarnak.

— Kár, hogy nincs villany — nézelődött a szoba tulajdonosa hetykén, mint építkezési szakember. — Sokkal, de sokkal értékesebb lenne a ház, de hát így is jó.

— Nekem jó — jelentette ki Semenyi néni. — Amíg én élek és a ház az enyém, nem lesz benne villany. Akinek nem tetszik, elmegy innét.

A közeg és az ifjú lakástulajdonos összenéztek, némi gúnyval és némi méreggel.

— Nem vitás — mondták morogva. — A magántulajdon nem támadható. Holott ha a petróleumra gondol az ember...

Semenyi néni összehúzta szemét.

— Inkább petróleum, mint rádió. Hogy egész nap hallgassam, akár tetszik, akár nem?

A gramofon gőgösen szikrázott a párkányon. A közeg és a lakástulajdonos kájanul összenéztek. Semenyi néni elkapta a pillantást és vállát vonogatta. Ha ezek ketten tudnák, hogy eddig négy gramofont némitott el: saját egyéni módszerével! Különben is miért jöttek hozzá? Miért nem hagyják egyedül a kis házban? Ebben a kis szobában, ahol ezek ketten laknak majd, nyaralókat tartott. Azok is hiányoltak ugyan a vilányt, mert rezstöt akartak, meg rádiót is és rendszerint gramofonnal érkeztek. Ezek a fiatalok nem szeretik a csöndet, mert nem értik. Nincs gondolatuk, hát nem tudnak hallgatni.

— A rádió annak való, aki gondolkozni is lusta...

— Na — nevetett az ifjú tulajdonos. — A nénit még lecsukatjuk hitelrontásért, mert akadályozza a technikai fejlődést. Egyébként Machinka Róbert vagyok.

Finoman pendülő óraütés hallatszott akkor, mire Semenyi néni feje álmódóan lehajlott, s a közeg is, az ifjú férfi is fölfigyeltek. A közeg nyomban búcsúzkodni kezdett.

— Időm lejárt, Semenyi néni. Itt a lakója, mint ígértem, rendes fiatal házaspár. Egész nap dolgoznak, tehát nem zavarják. Egyik szoba az övék, a másik Semenyi nénié. Társbérlet csak a konyhában van.

— Társbérlet a konyhában — bölintott Semenyi néni csüggedten — Csak a konyhában. — És nagy lendülettel felnyitotta a jelzett konyha ajtaját.

A közeg és Machinka felkapták fejüket. Meglepetés, csodálkozás csillant szemükben, ahogy körülnéztek.

— Ez igen — állapították meg, míg faltól falig lépdeltek. — Ez igen. Ez tisztaság. Fehér falak, ragyogó tűzhely, ragyogó edények a falakon. Az asztalon abrosz és virág. A mosdó és a kockakövek ragyognak.

Semenyi néni elégedetten és meleg szeretettel piruldozott.

— Mert én naponta mindent letörölgetek. A kockát négyszer is felmosom, ha egy csepp vizet előtök valahova. Edényeim állványára füg-

gönyt rakok, azt hetenként mosom-vasalom. Amiért könyha, nem kell szemétdombnak lennie.

Machinka lelkesen fogadkozott.

— Feleségem, Szuszinkám mindent kedvére tesz Semenyi néainak. Tessék elhinni. Igazán ragyogó, gyönyörű. Ilyent én még nem is láttam. Hátha még villanyrezsója lenne...

— Hagyjuk — mondta a közeg. — Tartsuk tiszteletben Semenyi néni jogát, és maguk meg rendben a konyháját, mert a társbérlet csak arra szól.

Machinka hevesen rácsókolta Semenyi néni kezére és ragyogó szemekkel fogadkozott:

— Nem, nem lesz semmi rendetlenség, tessék megnyugodni. Szuszinka nem olyan...

A közeg elment és míg Machinka különböző kofferok záraival vesződtött, kis koca közelített a házhoz és a kocsin megérkezett Szuszinka, azaz Machinka Róbertné született Sugár Erzsébet, hat középiskola és gép- és gyorsíró tanfolyam és a helybeli szövetkezet könyvelője. Amikor Semenyi néni elé perdült és kis körülnézés után az abrosszal letakart konyhaasztalra rakta cekkerét, kissé fölrántotta vállát:

— Ugye, szabad ide tenni ezt a kis cuccot? Húst is hoztam benne, meg sajátát, meg karalábét, meg zöldborsót is. Hamar megpucolom, mindjárt föl is rakom. Ugye nem füstöl a sparr? Aztán evés után megyünk is, mert én is dolgozom, az edényt majd berakom ide valahová a sparr alá is, nem? Édes ez a sparr, igazán; és a rernin is takaró van? Kávédaráló meg vasaló rajta és a tálcá is, meg a sárga mozsár. Anyinak is volt, de odaadták a háborúba. Vagy nem, ideteszem a stelázs alá, a függöny úgyis eltakarja. Igazán cucci minta. Cseresnye ez rajta, vagy málna?

— Cseresnye — mondta Semenyi néni lankadtan, míg elkerekült szemekkel nézte, ahogy Szuszinka egyre-másra odagyömöszöli a zöldborsót is, meg a karalábét is sietve, oda se nézve, ahogy begyűri a függönyszárat és megrángatja és már foltot is hagy rajta. S mondja nevetve, vontatottan, akár a gyerek és cuppog is hozzá.

— Cseresnye mégis! Az ember mindjárt megenné. Rém szeretem a cseresznyét, rétesbe is, meg nyersen is. Megjegyzem, mamám meggyel keveri.

A szóáradat közben Machinka Róbert fütyölgetett a juttatott szobában s a gramofont is beállította. Róbert azt fütyülte, hogy „Ki tanyája ez a nyárfás...“, a gramofon andalítóan bömbölte a Torreador dalát. Szuszinka itt-ott beleskálázott s féllábbal táncolgatott.

— Gargalizálás! — mondta utánozva a bikaviadal hősenek hörgését. — Ugye édes néni, milyen remekül gargalizál szegény. Vagy szólíthatom másként is.

— Semenyiné vagyok — mondta a háziasszony a tulajdon minden jogos rezgésével hangjában. — Semenyi Gusztávné.

Szuszinka kissé elgondolkodott. Aztán hátrarázta bodros szőke haját — mert nagy loknikban a hátát verte a hajzuhatag, melyet Semenyiné mérges rémülettel nézegetett és máris arra gondolt, mennyi haját kell összesöpörgetnie reggelenként, és a gyűrődéskáját, azt soha, semmi pénzért oda nem adja ennek a sörényes kétlábúnak.

Szuszinka megelégette a gondolkodást és csacsogva körülsímogatta Semenyi néni kissé hegyes állát, ritkás, kicsiny ősz kontyát.

— Akkor ha szabad, úgy fogom mondani, hogy Gusztai néni. Így kedvesebb, nem? Olyan jópofa, nem? A családban, mert nagy család va-

gyunk kérem, nálunk is volt egy Guszti néni. Finom linzereket sütött és aztat én nagyon szeretem.

— Én nem! — mondta Semenyiné hűvösen. — Nézni sem szeretem, nemhogy sütném.

Szuszinka nagy ifjúságában nem vette észre sem a hűvösséget, sem a kelletlenséget, sem a bizalmatlanságot. Egyszerűen fűtült rá. Vidám volt és vidám is akart maradni. Mit is faxnizik itt ez a vénasszony? Azért, mert az övé ez a muris skatulya? Őket a törvény tette ide, mert igényelték és mert igénylésük jogos volt. Ha nem tetszik, menjen ő társbérletbe, nem igaz? Körülbelül ez motoszkált gyapjas, szőke fejében, Gyorsan egy peracet rángatott elő a cekkerből és mohón falni kezdte.

— Bocsanat — mosolygott fellábon, nyeldekülés közben — megéheztem. Mostanában mindig olyan éhes vagyok. De mamám is, meg a védőnő is mondják, hogy ez így van rendjén. Igaz-e Guszti néni, igaz-e?

Semenyi néni erre hátralepett a pirossávos abrosszal terített asztaltól, melyen Szuszinka cucca puposodott. Félig kíváncsian, félig haragosan, félig riadtan nézett végig a karcsú alakon. Szuszinka akkor már piros volt, és nevetett, nevetett különös fénnel a nagy kék szemében. Kicsit fölrántotta a vállát és bizalmas cinkossággal kacscintott a szobában éneklő Róbert felé.

— Ő még nem is tudja... Majd este mondom meg neki, majd este, amikor végre rendben lesz a fészek. Mert ha nem kaptam volna ezt a lakást, Guszti néni, ha nem kaptam volna...

A kettőbe harapott perac hirtelen megállt a széjjelnyílt mohó ajkak között. A két kék szem elsötétült s a piros arc rémülten elsápadt. A nagyhajú szőke fej lehajlott, egészen Guszti néni vállához.

— Jaj, jaj, tessék elhinni, rémes, mire gondoltam már. Hogy majd megint, hogy ezt is úgy, mint mások, mint a többi... S akkor, mert azt mondtam, hogy nem, mert ezt akarom, ezt nem engedem, addig jártam a lakáshivatalba, míg megunták. Úgy volt, tetszik tudni, hogy azt mondtam, addig onnan nem megyek, amíg nem utálnak nekem valahol valamilyen helyet. Mert fiatalok vagyunk, szeretjük egymást és családot alapítottunk és nem akarok se kutyát, se macskát tartani, mint a többiek. Gyereket akarok, igenis gyereket. Úgy, de úgy nevettek rajtam, meg is ijedtek, aztán mondták, hogy ezt a kis skatulyát — pardon —, ezt az aranyos kis házat, amiben még villany sincs és rádiót se lehet tartani. Nem mondom, Róbert is röhögött, hogy én nem válogattam tovább és még a petróleumot is elvállaltam — érette! Tessék elhinni Guszti néni, csak érette igazán. Biztosan, de biztosan kisfiam lesz! Vagy lány? Mit tetszik gondolni? A lány ugye jobban az anyjához hűz? Róbert, jaj Róbert, hadd már azt a gramofont, vagy ne fűtülj tovább! És vigyázz a vitrinre meg a bárszekrényre! Ha nekem valamit összetörsz...

Róbert akkor már a „Söpörtem eleget, söpörjön már más is” című dallamnál tartott. Szuszinka gyorsan lenyelte a megkezdett peracet, és Semenyi néni megértően sóhajtott.

— Csak menjen fiam. Menjen és segítsen neki, majd a konyhát én rendben tartom.

A következő pillanatban ketten fűtültek a juttatott szobában, ketten énekeltek és húzták-ermelték a bútordarabokat. Semenyi néni időnként óvatosan bekémlelt az ablakon és látta lakói teljes felszerelését. Kicsit pittyesztett és lenézően mosolygott.

— Rekamé, sublatt, kombinált kerek asztal, négy szék, két karos-szék meg a bársztal. Most ez a divat. Konyha minék is, hiszen az úgyis társbérlet.

Am akkor hirtelen kihúzta magát Semenyiné. Hihetetlen gyorsasággal, ifjúi fürgeséggel emelte le a falról a habüstöt, a kétfajta habverőt, a fedőket, a palacsintasütőt, a fényesre súrolt tortasütőket, tepsiket, amelyekre apró pettyeket nyomtatott. Aztán a fehérre súrolt gyúródeszka következett, gyümölcskosarak, tarka tányérok, korsók, kefetartó, szappan- és fogkefetartó. Lázasan sietséggel mind a nagy szobába kerültek. A pirossávos abrosz is, meg a cseresznyefűzéses függöny az edényállványról. Aztán féltett, kedves lábaskái következtek és a díszcsészek, meg a kancsók, sorban. Végül a kakukkos órához igyekezett, meg a két réz gyertyatartóhoz. De ezek nagyon magasan voltak, s míg értük ágaskodott, végigvágódott a fényesre törölgetett kockákon. Róbert és Szusziinka egyszerre értek hozzá, egyszerre hajoltak föléje.

— Jésszus — visított az asszonyka — biztosan lábát törte szegény.

Semenyiné gyorsan megmozdította mindkét lábát. Megmozdította s nem fájt és ebben meg is nyugodott.

— Semmi — mondta ridegen, de szégyenkezve — csak megcsúsztam.

— Mert nagyon fényes — állapította meg Róbert —, nem kell annyit csiszolgatni.

Aztán ahogy fölemelték, ámultan forogtak a díszétől fosztott falak között.

Egymásra néztek és Semenyinére, meg az üres falakra, polcokra.

— Csak nem tetszik költözni? — Kérdezte Róbert kissé bárgyún.

Szusziinka felrántotta vállát, összehúzta pillangós kék szemét.

— Sajnálni tetszik a felszerelést? Azt hiszi, bepiszkoljuk?

Semenyiné akkor már állt és az asztalon magasló cuccra mutatott, fulladtn az utálattól és rémülettől.

— Ugyan mire gondolhatnék? Látom, szobabútoruk van, meg bár-szekerény is. De hol a lábas, a fazék, a konyhafelszerelés, ahogy kell?

Róbert megdörzsölte kezeit, úgy hajlongott.

— Nincs háztartásunk kérem, üzemből étkezünk. Csak reggelit, vacsorát fogyasztunk, legtöbbszor hideget. Reggel tejet és este teát, ahhoz egyelőre nem kell semmi fölszerelés.

— Szép, szép. Elhiszem, hogy egyelőre ez is elég. De majd ha itt lesz a család! A gyermek! Talán az én fazekaimat, tányérjaimat, bögréimet törje össze? Az én gyúródeszkámon gyúrnák a lincertet? Meg ha piszkótát akar szegény, az én habverőmmel kavarnak az én üstömben? Talán ez is benn van a társbérletben? Ezt is ki lehet igényelni, mit gondolkodsz, miért verekedtem ki ezt a lakást itt? Érted talán? Vagy magamért? Nem volt jó nekem a mamánál? Jártunk dolgozni külön-külön és csak aludni mentünk haza. De, a kicsimet csak nem hagyom úgy tovább? És vegye tudomásul Guszti néni, ha piszkál bennünket, ha nem tetszik, hogy itt vagyunk, elcseréljük ezt a skatulyát, elcseréljük igenis

Róbert a homlokát törölgette.

— Hol van még nálunk a család, a gyermek? Mi, Szusziinka?

Az asszonyka akkor kiegyenesedett. Loknis szőke haját hátrarázta arcából.

— Szégyelheti magát, mert olyan fősvény, hogy sajnálta volna, hogy egy vacak tányérját, vagy csempe korsóját összetörje az én kicsim. Az enyém, aki igenis lesz, lesz hét hónap múlva. Hiába nézel Robikám, este akartam csak megmondani. Olyan hülyén tudsz nézni sokszor. Hát mit gondolsz, miért verekedtem ki ezt a lakást itt? Érted talán? Vagy magamért? Nem volt jó nekem a mamánál? Jártunk dolgozni külön-külön és csak aludni mentünk haza. De, a kicsimet csak nem hagyom úgy tovább? És vegye tudomásul Guszti néni, ha piszkál bennünket, ha nem tetszik, hogy itt vagyunk, elcseréljük ezt a skatulyát, elcseréljük igenis

és akkor majd bottal ütheti a nyomunkat és jók lennénk mink társbér-
lőnek a konyhájába, mert majd hatgyerekesek jönnek! Hatgyerekesek!
Semenyi néni csüggedten sóhajtott. Pirult és remegett is. Szégyen-
kezett is, háborgott is.

— Mit tudják azt maguk! Mit tudja maga, hogy mi nekem ez a
konyha? Hányszor rakosgattam benne, hányszor díszítettem. És most ez
a cucc az asztalon! És minden, ami majd lesz! Pelenkamosás, fürdetés,
mert, ugye, itt fürdőszoba nincs.

Róbert akkor már üvöltözve emelte magasra Szuszinkát.

— Igaz? Királynőm, Gyönyörűm, Tubarózsám, Puckosom! Igaz?

Szuszinka mérgesen kalimpált a magasban.

— Hagyj békén! — sivitott. — Eressz el, ne szoríts, hallod? Vi-
gyázz, vigyázz!

Semenyi néni mellettük termett, lerángatta Róbert karját az asszony
derekáról.

— Vigyázzon hajja! Ha már egyszer annyit szájaskodott ez az asz-
szony és megszerezte az én szobámat, meg a társbérletet a konyhában...

— Drága Házinéni — lelkendezett Róbert — tessék megbocsátani,
hogy itt vagyunk, hogy idejöttünk. Veszek tányért, meg korsót, meg lá-
bast, meg tepsit, habverőstöt, mindent, mindent! És felmosom a koc-
kaköveket is minden nap négyyszer. Pelenkamosás előtt, meg után, tessék
elhinni! Olyan, de olyan boldog vagyok!

— Én is — szipogott Szuszinka. — És még a mamám se tudja...
Jaj, nem is gondoltam, hogy Gusztinéni, a Házinéni...

Semenyiné csöndesen lehajtottá fejét.

— Igazuk van. Maguknak is igazuk van. De lássák be, hogy nekem
is igazam van. És nem vagyok se irigy, se fősvény, nem, majd meglátiák.

— Persze — hüppögött Szuszinka —, persze. Sajnálni tetszik, amit
szeret. Én ezt megértem, ezt meg lehet érteni. Én is ilyen lennék, biz-
tosan. De hát olyan nehéz az élet, olyan nehéz, hogy nincs rendes la-
kásuk. fészkiük a fiataloknak...

A kakukkos óra fenn a falon szigorúan verni kezdte a tizenkettőt.

— Elég a dumából. Csimpi — mondta Róbert. — Lejárt a két óra
szabandom, fálnál a bútorok. Végezd a főbbit, ahogy tudod.

Szuszinka duzzogva felrántotta vállát.

— Finom alak vagy! Tudod, hogy nekem is csak két óra szabandom
van.

S egyszerre csak sírni kezdett, reszketve, hüppögve, gyerekesen és
lázadva. Semenyiné meg lassan végigcirógatta a vaskos loknikat, melyek
kissé zsírosan tapadtak az asszonyka nyakára.

— Most már mindegy, szívem, most már mindegy. Ha már kitalál-
ták ezt a társbérletet, ne féljen semmit. Én nem ölöm meg magát, mint
ott fenn a Durgács utcában az az asszony az övét. Én nem. Én majd rendet
tartok itt. De az én rendemet, hallják! A szobában csinálhatnak, amit
akarnak, nem tartozik rám. De a konyhámat nem hagyom. Az én aszta-
lomon nincs cucc, se karalábé a stélázs alatt, se semmi. Majd én rendet
tartok. Most menjenek, menjenek mind a ketten. A szobát majd akkor
elvégezik, ha megjöttek. De a konyhában én leszek az úr továbbra is,
akárhány társbérlet küldenek nekem a nyakamra!

Azzal ment szobájába, rakta vissza az edényeit a régi helyükre.

Szuszinka és Róbert pedig indultak a munkájukra, s ahogy kiléptek
a kapun, hallották, ahogy Semenyiné vizet merít és mosni kezdi a koc-
kaköveket.

Fáradtság a vallási életben: egyik tipikus jelensége századunknak — állapítja meg *Karl Pauspertl* abban a tanulmányában, amelyet a *Der Grosse Entschluss* közöl. „Hagyjatok békében!” — nemcsak a tömegek alaphangulata ez, főleg a nyugati országokban, de sok, valóban jóérzésű keresztény is erre felel hajlik. Isten országának kényelmes „polgárai” — írja Pauspertl — gondolkodás nélkül átengedik magukat a fáradtság hullámának, gyakran azonban a buzgók sem tudnak ellenállni neki. Maga a Szentatya is szótartotta a minap éppen „a jóknak fáradtságát”, akik szenvednek vallási ernyedtségük miatt, de képtelenek szabadulni tőle. Ilyenkor azután nem ritkán az történik — fűzi hozzá Pauspertl —, hogy éppen ezek a „jók” véggkép elvesztik a kedvüket, feladják a küzdelmet s visszavonulnak egy „vasárnapi kereszténység” rejtekébe. S áll ez nemcsak a világi hívekre, de sok tekintetben magukra a papokra is.

Mit lehet itt tanácsolni, hogyan lehet segíteni? — veti fel a kérdést Pauspertl. Legelső dolog, hogy ne akarjuk azt az embert, aki valóban gyötrődik lelki fáradtsága miatt, rövid néhány szóval „elintézni”, sem az olcsó vigasztalások ópiumával, sem a megszégyenítő összehasonlítások ostromával. Hatása ennek úgysem tartana soká, mert az ilyen könnyű eszközök nem helyettesíthetik a személyes kezdeményezést. Ahhoz, hogy az orvoslás módjait megtaláljuk, előbb a fáradtság különböző neveit és okait kell tisztáznunk. Ne riadjunk vissza attól, hogy a vallási élet számára is hasznosítsuk a modern orvostudomány és a pszichoterápia eredményeit.

Már az emberi természet első szintjén, a testiek körében kétféle fáradtság mutatkozik: egészséges és beteges. Az egészséges fáradtság egyszerűen a nagy megerőlte-

tésnek, az erők megfogyatkozásának következménye. Az anyaggal kapcsolatos törvény fejeződik ki benne, s a pihenés, valamint a megfelelő táplálkozás magától megszűnteti. Van azonban tartós fáradtság is, amely nem áll arányban a végzett munkával. A pihenés nem gyógyítja, sőt olykor rosszabbítja, a bőséges eledel nem szünteti meg, hanem csak fokozza. Beteges fáradtság az, amelyet — ha tisztán testi okai vannak — toxinok, élevezeti mérgek, a levegő, fény vagy természetes táplálék elégtelensége, vagy azok a természetellenességek váltanak ki, amelyek együttjárói a nagyvárosi civilizációnak. Helyes, ha már ezeken az ártalmakon igyekszünk segíteni, mert a fáradt test a szellemet is kifárasztja.

Sokkal fontosabb persze a szellemi fáradtság, amely szellemi forrásokból származik. Itt is megkülönböztethetünk egészséges és beteges fáradtságot. A szellemi erők megfeszítése szükségszerűen szellemi fáradtságot hoz magával, mert hiszen szellemi életünk is függ a testi adottságoktól, kiváltképpen az ideghálózat elektrokémikus folyamataitól, ennek a hálózatnak anyagfogyasztását pedig rendszeresen pótolni kell. Mindannyian észlelhetjük, hogy a túlságosan nagy öröm vagy a túlságosan nagy fájdalom egyaránt elbágyasztja az embert. Az ilyen elfáradás is beletartozik az emberi életrendbe és pihenők beiktatásává magától elmúlik.

Szellemi fáradtság az egészséges embernél a gondolkodási folyamatok csekély anyagszerűsége miatt csak hosszú idő után áll be. Egy modern szerző, M. B. Ray kísérletekre hivatkozva azt állítja, hogy úgyszólván független a teljesítmény tartamától és terjedelmétől. Szerinte csak akkor jelentkezik, amikor csömör vagy unalom kezdi béni-

tani az akaratot. Bizonyosságul kínálkozik erre az a tény is, hogy egyes emberek, amilyenek a szentek között is voltak, néhány órai alvással beérik s nem fáradnak el. Alkalmasint azért nem, mert értelmük és akaratuk, amely egyetlen határozott célra irányul, nem tűri meg olyan érzelmi ellentétek felmerülését, amelyek korai kifáradásra vezethetnének.

Az ilyen korai kifáradás a szellemi tevékenység területén is beteges fáradtság. Erre is az a jellemző, hogy nincs arányban a végzett munkával, és hogy a pihenés egyáltalán nem, vagy csak elégtelenül szünteti meg. Reggel fáradtabban kelünk fel, mint ahogyan este lefeküdtünk, s már a legkisebb elmeművelet is kimerít bennünket. Okai közt szerepelnek: unalom — különösen a robotszerű munkánál, amely nem ritkán munkaneurózisra vezet —, gondokkal terhelttség, félelem a sikertelenségtől, határozatlanság, undorodás a reánk kényszerített teendőktől, az önbizalom elvesztése, érdektelenség. Az ilyen fáradtság olyan, mint a korai öregesség. Másrészt azonban a szellem üde frissége korántsem az életkor függvénye: belejátszik a képzelőtehetség, a lelki erősség, az élet-bátorság.

Ha a túlgyors szellemi kifáradásnak okait szemügyre vesszük — folytatja Pauspertl —, lehetetlen rá nem jönnünk, hogy a közös összetevő bennük a saját lelkiük egyensúlytalansága, az ellentét a világos akarás és a homályos képesség, a kötelesség és a hajlam, a feladat vállalása és a félelem szülte kitérés között. Másként kifejezve: a tudatos és a tudattalan lelki erők harca őrli fel az embert.

Mit tehetünk ellene? Általában három út nyílik előttünk: a kábítás, a gyógyítás, a leküzdés.

A fáradtság érzését el lehet alvetni és az életerőket fel lehet szítani az ismert élvezeti méreggel: kávéval és nikotinnal, avagy erő-

sebb szerekkel, amilyen a pervitin, amely a háborúban napokon át elfeledtette a katonákkal a fáradalmakat s még az alvást is megtakarította nekik. A visszahatás azonban nem marad el s az eredmény az erők korai kiapadása. Az orvosi tudomány éppen ezért ma megint azon dolgozik, hogy a csupán tüneti kezelés helyett alapjaiban gyógyítsa a bajt. Igyekszik elzárni a mérgező forrásokat, amelyek a testnek ártanak, s igyekszik feloldani a konfliktusokat is, amelyek megkötik a szellemi erőket. Mint azonban Robert G. Jackson hangsztatja, még ebben az esetben is számolni kell a beteges fáradtság bizonyos mérvével, amely kibújik minden beavatkozás alól, akár azért, mert az életmódot nem változtathatjuk meg a maga egészében, akár, mert a hibás lelki magatartásoknak túl mélyre nyúlik a gyökere. Ilyenkor már csak a leküzdés segíthet a gvakorlás és aszkézis útján.

Mindezeket a felismeréseket — fejti ki a továbbiakban Pauspertl — értelemszerűen átvihetjük a vallási életben mutatkozó fáradtság magasabb síkjára. A mondottak nemcsak az „előszót” nyújtják ehhez, de önálló jelentőséggel is bírnak, mert a vallási tevékenység egészséges menete is feltételezi a testi-szellemi bajok orvoslását. Izgató és kábítószerek mit sem használnak, mert a szellemi téren szenvedett hajótörések végeredményben és tartósan csak a szellem oldaláról távolíthatók el. Ami itt a legfontosabb, az értelem megvilágosodása, hogy értelmünk szababban irányt az akaratunknak. Régi igazság, hogy az önismeret az első lépés a javuláshoz. Attól függően, hogy milyen mélyre hatolunk az önismeretben, válik lehetségessé a belső tisztulás és elrendeződés, ami azután nem sejtett és eddig lekötött erőket szabadít fel.

Szükséges volna tehát, hogy ki-nyomozzuk azokat a kapcsolatokat,

amelyek fáradtság, kedvetlenség, határozatlanság, lelki sérüléstől való aggodás s végül minden bajok utolsó gyökere, a helytelen önszeretet között szövődnek. Nem szólva azonban arról, hogy aligha tudnók konkrét esetben ebből a kusza csomóból a kezdő szálát kibogozni, maga az általános vizsgálódás is egész könyvet kívánná. Példa rá Küinkel „Jellemismeret”-e. Eppen ezért Pausperl csak egyetlen tapasztalati tényre hivatkozik. Arra, hogy a vallási életben a fáradtság sokkal inkább belülről, mint kívülről származik. Lényegében az a harc idézi elő, amelyet önmagunk fenntartásának és felmagasztalásának ösztöne vív az esetleges kudarc fenyegetésével. Elsősorban a lelkipásztori munkában figyelhetjük meg ezt. A papnak sokszor hosszú utakat kell tennie, hogy híveit felkereshesse, a késő éjszakába is bele kell dolgoznia, órákon át kell beszélnie, a pihenőidejét is fel kell áldoznia, s mindez könnyen megy, mindebben örömet is leli, amíg sikereket ér el és elismerésre talál. Áldozatosságát csak akkor érzi nehéz és nyomasztó tehernek, ha igyekezetét haszontalannak és céltalannak látja, ha meg nem értésbe, sőt visszautasításba ütközik. Akkor és csakis akkor törnek rá a „Nem birom tovább” sötét órái. Holott az ilyen belefáradásban — ahogy Küinkel mondja — csak a mi „tárgyatlanságunk” mutatkozik meg, mert hiszen a tárgyi eredményt, annak a mértékét, hogy mennyire szolgáltuk ügyünket — helyesebben Isten ügyét —, mi eleve képtelenek vagyunk megállapítani, ugyanúgy, miként a kudarc mértékét sem állapíthatjuk meg. Amiről mi tudomást szerezhettünk, csak a hála vagy hálátlanság, amelyet mi magunk személy szerint aratunk. S amit az utóbbi esetben érzünk, az önös, az önmagára központosuló ember kínja, ha üresen kell távoznia. Ugyanakkor pedig a sikertelenség miatt való ag-

godás és az állandó menekülés előle — sokkal fárasztóbb és felőrölőbb, mint maga a sikertelenség. Jussón csak eszünkbe, hogy kis testi kényelmetlenségek — például kiálló szögcska a cipőben — a folytonos odagondolás és fájdalomkeresés miatt végül is kimerültséget és izomgörcsöt idéznek elő, míg a figyelem elterelése és a kemény határozottság hamar elfeledteti őket. A papi tevékenységben s általában az egész vallási életben az a húzódozás és csüggettség, amely visszatart minden lendülettől, ha ez nem kecs eget biztos sikerrel, csupán a büszkeség és a hamis önszeretet jele.

„Csелеkedjük egyszerűen a jót és bízzuk Istenre a sikert” — így hangzik a rövid, de klasszikus parancs. Minél nagyobbak és nehezebbek céljaink, annál könnyebben viseljük el a nehézségeket s nemcsak nem érezzük a fáradtságot, de a valóságban sem fáradunk el. Igaz — jegyzi meg Pausperl —, vannak önző motívumok is, amelyek ugyanezzel a hatással járnak. Erős ösztönök, mint az önfenntartás, az érzékiesség és a hatalomvágy, szintén ráirányíthatják az akaratot kizárólagosan a célra. Végére is a fáradhatatlanság titka éppen abban rejlik, hogy megszűnnek a belső konfliktusok és ellenállások, ami egyszerűen kimeríthetetlen erőtartalekokat szabadít fel. Ami azonban ugyanígy bizonyos: minél jobban elszakad a motívum a mi kicsiny, örökké változó és sajnos, rosszra hálóló énünktől, annál tisztább és áldásosabb, annál szilárdabb és bőségebb lesz a „felszabadított” belső erő.

Szent Ignác mondta egyszer, hogy az ördög olyan, mint a civakodó asszony: gyenge, ha keményen fel lépnek ellene, dühe azonban nem ismer határt, ha engedékenyek vele szemben. Ugyanez áll az önszeretetre is. Ha engedünk neki, akkor lassan, de biztosan megbénít minden vallási tevékenységet.

amelyben nem találjuk meg a számításunkat vagy a kielégülést. Ebben a vonatkozásban is alkalmazható az, amit *Newman* a testi fájdalom ellenében ajánlott: „Nem visszaridni vagy ingadozni, hanem Isten segítségéért könyörögni. Utána rendíthetetlenül szembenézni vele, összeszedve mindazt, ami erőnk van testben és lélekben, hogy ellenálljunk támadásainak. Mindent pedig, ami van és létezik, a mi szabad akaratumk aktusává kell változtatnunk azzal, hogy örömmel és készséggel azonosítjuk a saját akaratumkat Isten akaratával.“

*

Sokban rokonkérdést vett elő a folyóirat rákövetkező számában *Eva Firkel* orvosnő is, akinek egy-két tanulmányával már rovatunk is foglalkozott. „Vallásosnak lenni annyi — írja tanulmányában —, mint önkéntesen Istenhez fordulva élni s őt magánosságunkban második személynek tudni.“ Másként kifejezve: „Érintkezésben lenni azzal, aki mindenben minden.“ Természetes volna, hogy az ekként értelmezett vallásosságból csakis derű, nyugalom és békesség áradjon reánk. A valóság azonban mást mutat. Mi a magyarázata ennek?

Mindenekelőtt az a tévedés, mint ha mi csakis mint éber tudatú és észről kormányzott lények élnénk, akiknek minden pillanatban teljes áttekintésünk van ösztöneink, szándékaink és kívánságaink fölött. Bizonyos, hogy lényünk egy részét szilárdan kézben tartjuk és rendelkezünk vele. Ezt kiegészítően azonban él bennünk egy olyan „mély alap“, amely többé-kevésbé hozzáférhetetlen a tudat beavatkozásai számára. Azt mondtuk, hogy „él“. Az élet pedig sohasem jelenti a sír mozdulatlanságát. Érzések, szenvedélyek, elfelejtett élmények keverten hullámszerűen ezekben a mélyebb lelki rétegekben. Ez az a „hely“, ahová ha be tudunk tekinteni, az igazi önismeretre jutunk.

Mindaddig, amíg a felszíni tudatnál maradunk, félemberek vagyunk: bizonytalanok, ingadozók, nyugtalanok.

Megeshetik persze, hogy nem is fektetünk súlyt a nyugalomra, amely már egymagában befeléfordulást kíván. Olyankor történik ez, amikor tökéletességre való törekvésünket egyoldalúan a cselekvésre állítottuk be. Az sincs kizárva, hogy a vallási szárnyalás az „önfeledés“ sajátos alakját hozza magával. Mindazt, aminek nem szeretnénk úgy igazában a szemébe nézni: konfliktusok, csalódások, kisértések, kudarcok, sőt egész testi-ségünk — mindezt úgy kezeljük, mintha nem is léteznének. Az ilyen „megsemmisítéseket“ azután úgy könyveljük el, hozzá büszkeséggel, mint „vasakaratumk“ eredményeit. S ekként véljük felmutathatni azt a teljesítményt, amelyet a vallásos elittől várnak el. Pedig milyenek vagyunk a valóságban? Idegesek, nyugtalanok, testben-lélekben „görcsbe vontak“. S amíg a görcsöt fel nem oldjuk, nem is leszünk vidámak és másokat sem tudunk felvidítani.

Könnyű mondani: „Szabaduljon a feszültségtől!“ Igaz, alapjában egyszerű dolog is ez, csak nem olyan feladat, amelyet az ember az akarat összpontosításával különösen jól végezhetne el. Az orvosilag gyakorolt, módszeres eljárás éppen az akarat kikapcsolásával igyekszik odahatni, hogy a test szervei kötetlenül működjenek s ezáltal megszűnjék a feszültség. Nyilvánvaló, hogy az akarat edzését nem nélkülözhetjük az erkölcsiek körében. Az igazság azonban az, hogy a vallásos élet nem merül ki az erkölcsi teljesítményekben. A vallási öcselekvés, az ima pedig semmitsem nyer a lázas tevékenységgel s nem is függ a mi — mégannyira megfeszített — akaratumktól.

Imádkozni annyi, mint Isten várában lenni. Az imától való elfordulás, a kedvetlenség, amellyel

imádkozunk, mindig annak a bizonyossága, hogy gyökerében hamis a magatartásunk. A feszültség feloldása, aminek a módjait igyekeznünk kell megtalálni, végeredményben nem más, mint a „ráhangoló-dás“ az imára.

Első teendőként ajánlja Firkel, hogy nézzünk utána: nem látszik-e meg már a külsőnkön is az a bizonyos görcsbe vontság? Hetenként egyszer vizsgáljuk meg magunkat a tükörben. Merőleges barázdák az orr fölött, ráncok a homlokon, lebiggyedt szájszöglet, erősen egymásra zárt fogak, magasan felhúzott vállak s általában merev testtartás — mindig a testi kiegyensúlyozatlanságra vall, amit orvosolni kell. A heti szemlélődés terjedjen ki a mozgulatainkra is. Hadonásunk-e a kezünkkel, ha beszélünk vagy másokat hallgatunk? Milyen a kézfogásunk? Úgy lógnak-e tagjaink, mint egy játékbabáé, vagy simulékonyan és összhangzatosan rendeződnek el? Milyen a testtartásunk járás, ülés vagy fekvés közben? Laza és ruganyos, avagy kemény, szögletes és merev? Nem közömbös a beszédünk formája és hangzása sem. „Esik“-e a szó az ajkunkról vagy kiszorítva a mélyből érkezik? Rángatózunk-e elalvás után, csikorgatjuk-e a fogunkat? Fel van-e dülva reggel az ágyunk? Ökölbe szorított kézzel, összevont állkapcsokkal, vagy derűsen ébredünk-e? Mi van az akaratlan folyamatokkal: szívdobogással, az arc pirosságával, sápadtságával? Összerezzenünk-e, ha cseng a telefon vagy közeledik a levélhordó?

Már ebből a felsorolásból is láthatjuk, hogy milyen sokféle a görcsbe vontság. Mindegyikünk a reá jellegzetes tünetekre figyeljen fel. Utána pedig határozzuk el magunkat és fogjunk hozzá a lazítási gyakorlatokhoz. Ezek még nem a feszültségfeloldó módszeres gyakorlatok, elvileg is különböznek tőlük, mert még aktív cselekvést kí-

vánnak. De már ezek a lazító gyakorlatok is kiváltják bennünk a test-lélek-egység érzését.

A lazítást olyan természetességgel kell beillesztenünk az életünkbe, mint ahogy a virágokat harmonikusan rendezzük el a vázában. Olyan természetessé kell válnia, mint a mindennapi tisztálkodásnak. Csak akkor segíthet igazán.

Végezzünk nyújtó és lökő mozgulatokat a karokkal és lábakkal. Közben ejtsük a törzset, térdhajlítással vagy anélkül. Akinek ez túl nehezére esik vagy akit merevségek gátolnak benne, tegyen pár nyugodt lépést. Lassú, mély lélegzetvételek a nyitott ablaknál. Nem többször, mint tízszer vagy tizenkétszer, mert itt is a mértéktartás a fontos. Az idő, ami szükséges hozzá, valóban csekélység: három-öt perc reggel, ugyanannyi este. De semmi körülmények között el ne hagyjuk a gyakorlatot, mert a rendszeres ismétlésben rejlik a titok. Ez egyengeti a jó elhatározásokat, ezáltal leszünk hálékonyak, simulékonyak és gyűjtünk friss erőt. Az ilyen egészségügyi előírások eredményessége rendszerint nem a technikán, hanem kizárólag az állhatatosságon múlik. Semmi sem lesz „magától“. Uralkodni az életen, a többi közt annyi is, mint fegyelmet tanúsítani.

A vallásos ember jól ismeri a fegyelem követelményét — állapítja meg Firkel. Újdonság számára talán csak az, hogy a test fegyelmzését a mondott formában ennyire fontosnak kell tartanunk. Ez a fegyelem egyáltalában nem azt jelenti csupán, hogy „szedjük össze magunkat“ és „legyünk kemények“. Harmonikus magatartás nem abból ered, hogy egész életterületeket egyszerűen elnyomunk és úgy cselekszünk, mintha mi, emberek „tisztá szellemek“ lennénk. Az ajánlott gyakorlatoknak oda kell vezetniük, hogy igent mondjunk a test-lélek-egységre, amelynek alá vagyunk vetve, és feloldott test-lé-

lek összjátékot alakítsunk ki. Természetes, hogy a „szellemi embernek“ kell uralkodnia bennünk. De mennyivel jobban sikerül ez és mennyivel méltóbbá válik az emberhez, ha tudjuk az igazat önmagunk felől, ha tudatában vagyunk az állandóan zajló erőjátéknak, amely majd ide, majd oda szeretne rántani minket. Igen, nagy szükség van a szellemi, a személyi vezetésre, egyoldalúság azonban könnyen megmerevedésre visz. Nem az-e a feladatunk nekünk, keresztényeknek, hogy egyenesen „játszva“ legyünk úrrá a mindennapok fölött? S ebben van segítségünkre a testi hajlékonyság, amely a szellemi tevékenységekre is áthat.

A végtagok „kirázása“, a lépetés és légzés nyomán egyre könnyedebbé válik belsőjében az ember s valami kellemes emlék vagy elképzelés merül föl előtte. Minél csekélyebb, annál jobb. Kis dalt, egy kép, egy tájkép, foszlánya egy beszélgetésnek vagy kedvelt feledel, igen, ez is! Mindazt, ami ilyenkor felbukkan, ez alá a cím alá foglalhatnók: „Jól esik nekem, megnyugtát engem.“ A gyakorlat teljesen elérte célját, ha ez a benső élmény bekövetkezik. De ne vesztjük el bátorságunkat, ha eleinte a „technika“ köti le minden figyelmünket. A feloldódást csak hosszabb ismétlés hozza meg, de meghozza mindenkinél, csak ne hiányozzék a kitartás.

Sajnos, a kitartásnak ez a fajtája éppen azoknak nem „fekszik“, akiknek leginkább szükségük volna rá. Ezek a nyugtalanok, az aggályoskodók, a pedánsok, akik mindig valami „okosat“ akarnak csinálni. Nekik a „cselekvés“ a véruke ment át. Szerintük ez az emberi kötelesség. Pedig — írja Firkel — terméketlen az a cselekvés, amelyet a lelkünk mélyének ismerete nélkül viszünk végbe. Olyan ez, mintha pelyvát vetnénk csiraképes magvak helyett.

Most pedig tágtítsuk ki a fella-

zítást, amivel kissé tovább megyünk a tornagyakorlatoknál s előkészítjük magunkat a tulajdonképeni feszültségfeloldó gyakorlatok megéreztésére. Utóbbiakhoz ugyanis a már ajánlottak elsajátítása nélkül hozzá sem foghatunk. Kövesse tehát a fellazítást a feszültségnélküli fekvés. Hátunkra fekszünk, kissé magasabbra helyezzük a fejünket, karunkat, lábunkat lazán kinyújtjuk és behunyjuk a szemünket. Elképzeljük, hogy a mezőn vagyunk, lombsuttogást hallunk. Belsőleg így könnyen az az érzésünk támad, hogy: „En most egészen nyugodt vagyok.“ Ennek a célunknak elérését elősegíthetjük hangtalan benső beszélgetéssel. Hallhatóan nem szabad megszólalnunk, mert ez már cselekvés lenne. Nem az akaratnak, hanem a gondolatnak kell működnie. Érdekes, hogy a leírt helyzetben és a nyugalmi állapotnak való odaadással valóban át is éljük a nyugalmat. Ha pár percig így maradtunk, mozgassuk meg néhányszor erőteljesen két karunkat, lélegezzünk néhányszor be és ki erőteljesen. Utána nyissuk ki a szemünket és kezdjük meg a napi munkánkat.

Hangsúlyozza Firkel, hogy a nem helyesen végzett gyakorlat petyhüdtté vagy „viszketőssé“ teszi az embert, a helyesen végzett gyakorlat viszont felébreszti bennünk az érzéket egy olyan életmagatartás iránt, amelyetől mi, európaiak meglehetősen elszakadtunk. Pedig amire nekünk is szükségünk van: az érzéketlenség a káros ingerekkel szemben és az élesebb hallás azoknak az erőknél, főleg vallási erőknél jelentkezése iránt, amelyek a lélek mélyében rejtőznek. Másként kifejezve: a megérzése és benső felismerése a minket övező titkoknak, amelyek közül Istennek a saját lelkünkben való megszólalása a legnagyobb.

Rátér ezután Firkel arra az eljárásra, amelyet I. H. Schultz berlini idegorvos dolgozott ki és ikta-

tott be a pszichoterápiába. Altlában „autogén tréning“ néven emlegetik, de pontosabb lenne a „koncentratív önfeloldás“ megjelölés. A „tréning“ szó ugyanis a sport-szerű aktivizmus képzetét kelti, ami félreértéseket okozhat. „Önfeloldás“ viszont éppen az egyik lényeges mozzanatra mutat rá, arra, hogy a gyakorlatot végző „saját kezelésében“ helyezi magát feloldott és szabad testtartásba. A másik mozzanat a „koncentráció“, ehhez azonban mindjárt hozzá kell tennünk, hogy nem az akaratnak, hanem a gondolatoknak koncentrációjáról van szó.

A gyakorlónak mindeneelőtt a saját testéről való képzetekre kell koncentrálnia magát, módszeresen, meghatározott sorrendben. Csakis az összeszedett, a minden mást figyelmen kívül hagyó odagondolás ébresztheti rá tudatunkat testiségünk valamely meghatározott részletének valóságára. Ahelyett tehát, hogy test-érzéseinket elnyomnók, egyenesen kiprovokáljuk azokat. A vallásos gyakorlat fordítottjának tűnhetik fel ez — jegyzi meg Firkel —, de korántsem ez a helyzet. Az önfeloldás által összhangzatos test-lélek-egységet idézünk elő, ami megszabadít a terhes, szellemileg terméketlenné tevő görcstől. Eleinte, sajnos, idegen vezetésre volna szükségünk, minthogy ezeket a gyakorlatokat egészen pontosan csak közvetlen oktatás nyomán tanulhatjuk meg. Egyel-mással azonban mégis megpróbálkozhatunk.

Mihelyt kényelmesen elfeküdtünk — kissé magasabban eső fejjel, a karokat könnyedén behajlítva a törzs mellett, lábainkat kinyújtva —, lehunyjuk pilláinkat. Szemünk egyébként magától is becsukódik, mielőtt elképzeljük: „Most egészen nyugodt vagyok.“ Ha azután elpihentünk, arra gondolunk, hogy elnehezedést és fáradtságot érzünk a jobb karunkban. Schultz feltételezi, hogy a dolgozó karunk, amely közelebb esik az énünkhöz, legelőbb

engedelmeskedik az elképzelésnek. Gyakorlatilag így történik ez: „Jobb karom egészen nehéz.“ Kapcsolatban ezzel különböző képzetek is támadhatnak. „Nehéz, mint az ólom.“ A nehéznek érzése rákorlátozódhatik erre a karra, de felléphet a másik karban, a lábainkban, vagy egyszerre valamennyi végtagunkban. Ha ilyen módon a feloldást keresztül vittük — ehhez csak pár pillanat, legfeljebb pár perc szükséges —, akkor végtagjainkat megrendítjük, néhány erőteljes légzést végzünk, majd szemünk kinyitásával visszaállítjuk a normális feszültséget.

Hogy valóban eredményt érzünk el, a gyakorlásra napjában háromszor kell sort kerítenünk, legalkalmasabban ebéd és vacsora után, majd elalvás előtt. Mintegy két hét kell hozzá, hogy belejőjjünk. A következő lépés a „hőképzés“. Ezt belső beszéddel idézzük elő: „A jobb karom egészen meleg.“ A feloldásnak ezt a továbbfejlesztését is két héten át gyakoroljuk. Az előbbi szakasz az izmok feloldását, a hőképző gyakorlatok a véredények tágítását célozzák, s utóbbi különösen fontos. Egyszer tagunkat a másik után melegítjük fel, majd egész testünkben is felmelegszünk. Még további lépés a szív-működés megnyugtatója. Minden orvosi tapasztalás arra mutat, hogy túlságosan igénybe vett és ingerlékeny emberek is ilyen módon valóban megnyugodnak. A hatás nemcsak a testi feszültség megszűnése, hanem a lelki összeszedettség is.

Hasznosan végezhetünk járó gyakorlatokat is. Semmi másra nem kell ügyelnünk, mint arra, hogy a járásunk nyugodt és feloldott legyen s hogy a légzések és a lépések egymással összhangban legyenek. Lassú belégzés négy-nyolc lépés, kilégzés nyolc-tíz lépés hosszasan. Utána kis szünetet tartunk a legközelebbi belégzésig. Ami az időtartamot illeti, mindenkinek saját

ütemet kell kialakítania és ahhoz igazodnia.

Gondolataink koncentrációját minden helyzetben gyakorolnunk kell. Így tudunk majd úrrá lenni mind a testi, mind a lelki magatartásunk fölött. A mindennapos gyakorlatokat azonban sohasem szabad elhagynunk, ami eleinte, bizony, nagy türelmi próba. Nem árt talán — emeli ki Firkel —, ha újólá figyelmeztet arra, hogy sohasem juthatunk hozzá a nyugodt elmélkedéshez, ha „testetlenül” próbálunk viselkedni. Testünknek követnie kell a nehézkedés törvényét, szinte magába roskadnia. Rajta keresztül nyílik csak út a benső szemlélődéshez, ahhoz az elmerüléshez, amelyből a vallásos elmélkedés magától kinő. Az ehhez szükséges belső nyugalom csak akkor áll be, ha „minden velünk van”, ami a miénk, s nem akkor, ha el van nyomva, meg van kötve.

Minden gyümölcsöző vallási életnek feltétele a szív rendezettsége. A szív a mi központunk, a test és lélek egyesítő helye. Mindazt, ami

a miénk, a szívünkben kell tartanunk. Mindent. Érzéseket és kívánságokat, fájdalmainkat és „állapotainkat”, aggodalmainkat, vágyainkat, irigységünket, dühünket — igen, ezt is —, sóvárgásainkat, szeretetünket összes ellentmondásával, a még le nem győzött gyűlöletet, szomjúságunkat kitüntetésre és sikerre, követelőzésünket a „több” után, a csoda után, azután a „csak nekem szóló” egy csoda után, de a lemondást is Isten kedvéért, ezt a tiszta szeretetet irányában és a reménységet benne. Mindezt így külön-külön és együttesen zárjuk be békésen, nyugodtan és szelíden szívünkbe. Így születik meg bennünk az a nyugalom, amely kimondja: „Minden jó úgy, ahogy van, vagy legalább is úgy, ahogy Isten megengedi.” Csak ami gonosz, azt kell elvetnünk magunktól. Mert amíg nem vagyunk egyetértésben Istennel, addig csakis szuggerált nyugalom lenne, amit találnánk. Viszont ha megteremthettük igazi nyugalunkat, akkor nyomban megadja nekünk Isten az ima ajándékát.

A KIS ÚT

Legjobban az fáj, hogy nehéz helyzetünkön már többször lehetett volna segíteni, de férjem nem mozdul. Minden jó alkalmat elmulaszt, nincsen benne semmi lelemény. Ha bármennyit is pörölkök vele, egyre arra hivatkozik, hogy ez az Isten akarata, ebbe bele kell nyugodni. Azért is fordulok most Önökhöz. Mert én nagyon szépen köszönöm az olyan vallásosságot, amely ilyen tutyi-mutyi embereket nevel...

Itt annyiféle a probléma, ahány a szó:

Első. „Nehéz helyzet.” Minden vallástól függetlenül másként értik ezt a szót a férfiak, és másként a nők. Az anya megszólal: „Péter-kének nincs cipője”. Az apa csodálkozva néz fel újságjából: mikor vacsorához ültek, még volt rajta cipő! Az asszony felfogja a kérdő pillantást: „Ami a lábán van, az egy rongy!” A férfi szemügyre veszi: felső bőre nem lyukas, talpa is ép. Az asszony: „Úgyan az Isten áldjon meg, ez egy vékony elnyútt nyári szandál, hogy indítsam neki a télnak a gyereket ezzel!” — Az asszony: „Csupa rongy a szőnyegünk, maholnap fel sem teríthetem már!” — A férj: „Az nagyon jó lesz, úgysí folyton belebotlottak a gyerekek!” — Az asszony: „Nincsen zsírunk tőle!” A férfi kimegy az éléskamrába, és mit lát? Rengeteg zsírt... Lehet akár másfél kiló is!

Egy szóval: a hiányokat, szükségleteket, nehézségeket a nők sokkal realisabban, intenzívebben, következményeikben súlyosabban látják meg, mint a férfiak. Ez nem az Ön privát szerencsétlensége, ilyen a világ valamennyi férfia, ebbe bele kell törődnie!

Második. „Lehetett volna segíteni.” Ön látja, hogy lehet, és azt is látja, hogyan lehet. Azért látja, mert Ön nő, és mint ilyen gyakorlatibb, gyorsabb, leleményesebb az életlehetőségek felfedezésében, felhasználásában, sőt néha kihasználásában. Előre nem látott baj esetén a legtöbb férfi tanácstalanul áll, megdöbbenten tőpreng. Ha van

elég ideje, átgondolja, megfontolja a dolgot és áldozatos nekiszánással, kitartó munkával, hősies lemondásokkal előteremti azt, amire családjának, vagy egy jó ügynek szüksége van.

Itt már más szerep jut a feleségnek, mint az egyszerű belenyugvás. Gyorsan működő, sokirányú, gyakorlatiakra irányuló fantáziájával legyen a begyújtó láng férje lelki motorjához. Villantassa fel, boncolgassa, részletezze a saját ötletét, mintegy szoktassa hozzá, barátkoztassa meg vele a férjét. Egy időse hölgytől hallottam, hogy kis gyerekek és komoly férfiak nem szeretik a váratlan helyzeteket. Nem „böröléssel”, hanem a dolog megkívántatásával lehet „megmozdítani” valakit.

Harmadik. „Nem mozdul.” Úgy látszik, passzív természet!! Ez már nem a férfi és nő közötti különbségen, hanem ember és ember közötti különbségen alapul. Vannak emberek, akik mindig tesznek-vesznek, dolgoznak, fáradnak, sietnek, elintéznak, elfelejtenek, bocsánatot kérnek, jóvátesznek, nyerneik, vesztenek, ráfizetnek, újrakezdenek, stb. Aktiv emberek. És vannak mások, akik nem kerülnek szembe senkivel, mert nem is kerülnek össze senkivel. Nem várják el, hogy valaki segítsen rajtuk, de ők sem avatkoznak senki ügyeibe, annyira sem, hogy felemeljék, aki az utcán elbotlott. Nem panaszkodnak, nem mozgósítanak bajaikban senkit, mert egyrészt az ő bajaikon úgysem lehet segíteni, másrészt nincsen is senki, aki akarna segíteni. Passzív emberek.

Ez alaptermészet, és ezen lényegében nem lehet változtatni, de felismerni, és vele szemben elhelyezkedni kell is, és lehet is. Csakhogy ez az elhelyezkedés más annak a részéről, akinek ilyen a természete és más annak a részéről, aki ilyen természetű emberrel él együtt.

Az előbbi nem nyugodhat bele, hanem állandóan meg kell vele küzdenie, — de erről később, — az utóbbinak állandóan számolnia kell azzal a ténnyel, hogy társának ilyen súlyos teherrel kell éltét járnia, és nem haragudni kell reá, hanem segíteni neki ezt a terhet cipelni. Ez nem könnyű feladat, de a házastársnak már a házasság megkötése előtt is le kellett ezzel a ténnyel számolnia. Az ő számára sohasem hangozhatik a mondat így, hogy „Eredj, és fogj hozzá!“, hanem mindig így: „Gyere és fogjunk hozzá!“. Azok között a titkok között, amelyeket most meg-megfejtene a mélypszichológusok, van olyan tétel is, hogy a párválasztás egyik titkok rugója az ilyen értelmű kiegészülés vágya is. Népiesen és kissé triviálisan így hangzik ez a tétel: „A zsák megtalálja foltját.“

Őn — leveléből úgy tetszik — eléggé aktív típus. Vállalja hát szeretettel és segítő készséggel férje „megmozdításának“ fárasztó, de oly hálás munkáját! Ez távolról sem jelent papucs-kormányt, hanem igen sok és szép alkalmat ad a diszkrét, tapintatos szeretetszolgálatra a férjjel és családapával szemben.

Amiben azonban mindenestül az Ön oldalán állunk, az a *negyedik* pont. Nem, az Isten akaratának elfogadását semmiképpen sem gondoljuk úgy, ahogyan Ön férjéről írja.

Csak az állat veszi az életet úgy, ahogy van, az ember nem.

Az ember nem nyugszik bele a természetadta mibenlétbe. Felássza, megtrágyázza, kapálja, öntözi a földet, megneszíti a magot, megfőzi és megízesíti az ételt, megfontja és megszövi a gyapjút és a rostokat, leszáll a bánya mélyébe tüzelőanyagért, kerekeket köt a terhek alá, hogy könnyebben szállíthassa és ha kedve tartja, fellép a gépjére és felszáll a felhők fölé.

Isten a madárnak azért adott szárnyat, hogy repüljön vele, és az embernek azért adott értelmet, hogy felhasználja a saját, a családja és az egész emberiség sorsának javítására, életszínvonalának emelésére. Minden ember köteles mindent megtenni, hogy előbbre vigye a maga, a családja és közvetve, vagy közvetlenül az egész emberiség sorsát. A „NEM“-et az Úr Istentől kell várnia, aki ezzel fejezi ki akaratát, hogy más irányú tevékenységet kíván tőlünk.

Van, aki nem óhajtja magát körülvenni a civilizáció ezer vívmányával, mert keményebb életben jobban véli szolgálni az Úr Istent és az embertestvéreket. Szent és célravezető életfelfogás, de nem a családapá ideálja. Aki a családi életet vállalta, egyben azt is vállalta, hogy tisztességben látja el családját. Lehet, hogy tudatosan puritán életmódot választ... Igen figyelemreméltó eljárás! De mindenesetre: előbbre vinni, előbbre vinni az emberiséget!

Utolsó mondatára azonban engedjen meg egy szelid megjegyzést: nagyon kell ügyelni arra, hogy férje aktiválásáért folytatott küzdelme agresszivitássá ne legyen, ez éppen az ellenkező eredményre vezetne, amitől Isten mentsen! F.

NAPLÓ

CZENSTOCHOWA CSODÁJA. A híres czenstochowai pálos kolostor az utóbbi két esztendőben még a szokottnál is népesebb zárandóklások színhelye volt. Tavaly előtt hozzávetőleges számítás szerint legalább másfél, tavaly pedig kerekben egymillió ember fordult meg szentelt falai között. A milanoi Corriere della Sera varsói tudósítójának állítása szerint az ünnepség csúcspontján, augusztus 26-án nem kevesebb, mint hármezer pap misézett a mindenünnen összeverődött roppant tömegnek. Hogy mit jelent ez a szám, annak szemléltetésére legyen szabad annyit említenünk, hogy mikor XI. Kelemen pápa 1717-ben elrendelte a szentély híres „fekete Madonnájának” megkoronázását, a nyolc napig tartó ünnepség alatt „csak” 3252 szentmisét mutattak be; magán a koronázás napján, szeptember 8-án 554-et.

A példátlan arányú megmozdulást két okra vezethetjük vissza: a multra való kegyeletes visszaemlékezésre és a jövő kegyelmének leedsérére. A visszaemlékezés középpontjában az ősi monostor közel hatszázéves multjának legdrámaibb eseménye, a svédek 1655. évi ostromának diadalmas visszaverése állott.

Az ostrom Lengyelország történetének legsiralmasabb korszakában zajlott le. Az ímént még hatalmas Lengyel királyság a XVII. század közepén egyszerre mély anarchiába süllyedt és szinte a tökéletes szétesés veszedelmébe került. Szomszédai sorra szemet vetettek területére és fegyveres kézzel igyekeztek érvényt szerezni jogtalan igényeinek. Egyidejűleg svéd, német, kozák, tatár és magyar hadak árasztották el a szerencsétlen országot, gyilkolták lakóit, égették és fosztogatták falvait. És a lengyel urak túlnyomó része ahelyett, hogy ezer sebtől vérző hazájának védelmére kelt volna, maga is a betolakodott idegenek oldalához szegődött és az országos tűzvésznél próbálta megszűnti a maga kicsi pecsenyéjét. A jobb sorsra méltó ország valóban a bellum omnium contra omnes (mindenki háborúja mindenki ellen) állapotába került. A jóakarató, de erélytelen Kázmér király egészen kiszorult országából és egyidőre Sziléziában volt kénytelen megvonni magát.

Ebből a sötét háttérből bontakozott ki Czenstochowa ostromának ragyogó epizódja. Az ostrom eredetileg nem volt benne Károly Gusztáv svéd király hadi tervében; sőt menedéklevelet adott a kolostornak. Utóbb azonban a kolostor mesés kincseiről szállingózó hírek felkeltették kapzsiságát. Ebben nagy része volt a kor egyik jellegzetes kalandorának, a cseh Wressowetz János birodalmi grófnak, aki korábban II. Rákóczi György erdélyi fejedelem udvarában is többször megfordult diplomáciai küldetésben. A lelkiismeretlen kalandor váltig azzal példálózott a király előtt, hogy a háború rohamosan növekvő kiadásainak fedezésére legbiztosabb eszköz a czenstochowai barátok kincseinek megkerítése. A király eleinte húzódozott. Utóbb azonban megingott ellenállása, mert a zsoldosok és árulók fizetése sokkal nagyobb összegeket emésztett fel, mint amennyi kincstárából kitellett. A kolostor gazdagságáról viszont egyenesen mesébe illő hírek forogtak közszájon. Nem csoda tehát, hogy a király fokozatosan felhagyott ellenállásával és elhatározta, hogy ha törik, vagy szakad, mindenáron megkísérelí a kincsek kézrekerítését. De mindjárt az első lépésnél súlyos balfogást követett el: az 1655. év már jól benne járt az őszben, mikor Müller Burkhart tábornokot és sógorát, a hesszeni őrgrofot mintegy kilencezer embert számláló sereggel Czenstochowa megostromlására utasította.

A támadás, mint gondolhatjuk, teljesen váratlanul érte a monostor lakóit. A király menlevelének birtokában senkinek sem juthatott eszébe ostromra gondolni. A várszerűen kiképzett kolostor és templom ugyan jól meg volt erősítve és kellőképpen fel is volt szerelve, de kevés volt a védője. Mindössze négyszáz fegyveres állott rendelkezésre. De ezeknek is csak kisebbik része volt képzett katona, a többi a környék nemességéből és felfegyverkezett laikus testvérekből került ki. De a kicsiny szám magában véve még nem volt aggasztó. Hiszen tudjuk, hogy Jurisics Miklós annakidején — 1532-ben — Kőszeg váránál mindössze nyolcszázad magával fogta fel a világhódító Szolimán Bécs meghódítására indított százezres seregét. A parancsnoki tisztelet Zamojszki István és Czarniecki Péter — mind a kettő vitéz és hadi tapasztalattal rendelkező ember — töltötték be. A védelem lelke azonban nem ők, hanem Kordeczki Agoston perjel volt, aki magasra emelt kereszttel a kezében mindenütt ott volt, ahol bátorításra és buzdításra volt szükség. Legfőbb fegyvere rendíthetetlen hite volt. Szentül hitte, hogy a csodátevő Szűz semmi körülmények között sem engedi eretnekek kezére jutni kedves kolostorát.

Az ostrom meglehetősen vontatottan indult, mivel a támadók nehéz ütegek hiányában nem tudtak megfelelő nyomatékkal fellépni. Golyóik csodálatos módon visszapattantak a falakról s inkább csak port és füstöt támasztottak, semmint kárt okoztak. A nagy füsttenger miatt az is megtörtént, hogy a svéd tüzerek elvétették a célzást; golyóik a kolostor és a templom fölött repültek el és a tulsó oldalon fekvő tulajdon táborukban idéztek elő nagy pusztítást. Az egyik meg éppen egy puskaporos kocsiba ütött bele és azt felrobbantotta. Hiába kísérleteztek a hegy aláaknázásával is; a Jasna Góra — a Fényes Halom kemény szikláit, melyeken a kolostor és a templom épült, dacoltak minden robbantási kísérletekkel. Mikor pedig végre-valahára megérkeztek a várva-várt nehéz ütegek, és meg lehetett velük kezdeni a várfalak hatékonyabb lövészt, újabb szerencsétlenség történt: a védők egy mérész kirohanás alkalmával felrobbantották a legnehezebb üteget. Így az ostrom a svédek minden várakozása ellenére nagyon sokáig elhúzódott.

Közben persze a védők is szenvedtek: a falakon kisebb-nagyobb részek támadtak, több helyütt veszedelmesnek ígérkező tűz ütött ki és természetesen súlyos sebesülések és halálesetek is történtek. Mindez azonban nem változtatott az őrség szellemén. A toronyból lehangzó ének-szó, melyet hangos trombitaharsogás és a templom zenekara kísért, mind-egyre új lelkesedést öntött a fáradni kezdő katonákba. Azután minduntalan feltűnt Kordeczki perjel daliás alakja és felhangzott biztató szava. A harcosokba új élet tért; a réseket kijavították, a tüzeket eloltatták, az időről-időre megismétlődő rohamokat visszaverték. Minél tovább húzódott a harc, a svédek hangulata annál nyomasztóbbá vált. Érezték, hogy erejüket meghaladó vállalkozásba fogtak. Bizonyos babonás félelem fogta el őket. Arról kezdtek suttogni, hogy Czenstochowa természetfölötti erők oltalma alatt áll. Svéd katonák látni vélték, hogy a felhők közt egy női alak tűnt fel és kék palástját védőleg terjesztette a templom és a kolostor fölé. A katonákat félelem szállotta meg, melyet Müller tábornok sem szépszóval, sem biztatással nem tudott elűzni. Nem vezettek sikerre a megkísérelt diplomáciai alkudozások sem. A védők legyőzhetetlenségük érzetében büszke öntudattal utasítottak vissza minden feladási felszólítást.

Így érkezett el karácsony szent estéje. A védők meleg termekben buzgó imádsággal készültek a következő napra várt újabb rohamra, a támadók pedig kint dideregtek a csontfagyasztó hidegben. Másnap a

délutáni órákban csakugyan megszólaltak az ágyúk és ismét kezdetét vette az ostrom. De megint csak eredménytelenül. Mikor az alkonyi órában elhallgatott a csatazaj, a kolostor és a templom tornya még mindig sértetlenül fűrták bele magukat az est homályába. Ez a látvány végleg megtörte a svédek kitarását. Be kellett látniuk, hogy a rendelkezésükre álló eszközökkel képtelenek megtörni a védők ellenállását. Ezért az ostrom abbahagyására szánták el magukat. Szerencséjükre karácsony másodnapjára következő éjszaka megtörött a hideg ereje és kiadós havazás indult. A védők, akik újabb rohamra voltak elkészülve, reggelre kelve ámulattal látták, hogy a svéd tábornak nyoma veszett. A nagy havazás miatt még azt sem lehetett megállapítani, merre vonult el.

Müller tábornok hadainak elvonulása azonban még korántsem jelentette az ostrom nyomában támadt hullámok elcsitulását. Sőt ellenkezőleg, csak most kezdtek igazán tovaagyűrűzni. A győzelem híre villámgyorsan szétfutott az országban és mindenütt nagy föllélegzést okozott. A svéd fegyverek vereségét mindenki a czenstochowai Szűz győzelmének fogta fel. A porig sujtott és sárba tiport lengyel nemzet kezdett magáns eszmélni. Az arcokon kigyult a nemzeti lealjasodás fölött érzett szégyen pirja. A jobb lelkek hazafias kötelességeik tudatára eszméltek, az ingadozók közül sokan helyes ösvényre tértek, sőt az idegen érdekek pártolói közül is akárhányan a nemzeti ügy mellé szegődtek. János Kázmér is megérezte az idők fordulását és a nemzeti közvélemény sürgetésére megindította a felszabadító harcot. A háború még évekig elhúzódott és nem volt hiájával súlyos visszaeséseknek. De a Czenstochowából kisugárzó új szellemet nem lehetett többé feltartóztatni. A betolakodott idegenek, köztük sajnos II. Rákóczi György erdélyi fejedelem is, minden ponton vereséget szenvedtek és fokozatosan kiszorultak Lengyelországból. A lengyel királyság ismét számottevő tényezője lett az európai politikának. sőt János Kázmér második utódának, Szobieszki Jánosnak fényes győzelmeivel történeti hivatáshoz is jutott: előkészítője lett a magyarországi török uralom másfél évtizeddel később bekövetkezett összeomlásának.

János Kázmér király sohasem felejtette el, mit köszönhet a czenstochowai Szűz pártfogásának. Hálája lerovásával nem akart a háború végéig várni. Mivel Czenstochowát a svédek gyűrűje miatt evelőre nem lehetett megközelíteni, Galicia fővárosának, Lembergnek birtokbavételét használta fel alkalmul gyermeki ragaszkodása kimutatására. Ezért egész kíséretével a latin katedrálisba vonult, ott a Segítő Szűz oltára elé helyezte koronáját és kormánypalcáját, azután alázatosan térdre borult és a következő magakészítette imádsággal — tudott dolog, hogy János Kázmér királlyá választása előtt jezsuita szerzetes és bíboros volt — az égi Királyné oltalmába ajánlotta magát és országát: „Isten Fiának hatalmas Szülőanyja! En, János Kázmér, a te Fiad, a királyok királyának, az én Uramnak kegyelméből és a Te irgalmadból király, szentséges lábad elé borulva im ezennel Űrnőmnnek és országaim királynéjának választalak. Űgy magamat, mint királyságomat, litván, kisorosz, porosz, mazoviai és többi hercegségemet és egész népemet a Te különleges oltalmadba és védelmébe ajánlom. Királyságomnak mostani siralmas és fölöttébb veszedelmes helyzetében alázattal kérem a Te irgalmadat és segítségedet a római katolikus Egyház ellenségeivel szemben.

Mivel nagy jótéteményeid lengyel népemmel arra köteleznek, hogy ujra és nagy buzgósággal a Te szolgálatodra kötelezzem magamat, megígérem Neked és Szent Fiadnak, hogy mindenütt, királyságom egész területén terjeszteni fogom a Te neved tiszteletét.

Mihelyt a Te hatalmas közbenjárásoddal és a Te Szent Fiadnak irgalmából győzedelmeskedem ellenségeimen, különösképen a svédekén, ígérem, hogy a Szentszéknél kieszközlöm, hogy irántad és Szent Fiad iránt való hálából köszönetképpen ezt a napot örök időkre minden esztendőben megüljük és rajta leszek királyságom püspökeivel, hogy amit megfogadok, azt népem meg is valósítsa.

Mivel szívem mélységes fájdalmára tisztán látom, hogy plebejusi rendű népem elnyomtatása miatt és jajszavára a Te Fiad, az igazságos Biro az utolsó hét év alatt csapásokat, nyavalyákat, háborúkat és más szerencsétlenségeket mért országaimra, ígérem és megfogadom, hogy a béke megkötése után az összes rendekkel komolyan megragadok minden eszközt és módot, hogy országom népe megszabaduljon minden igazságtalan teherrel és elnyomástól.

Te, legkegyelmesebb Királynő, amint megihlettél e fogadalmam megtételére, azonképen eszközöld ki Szent Fiadtól a kegyelmet, hogy azt teljesítem is.

És a lengyel nép azóta is hűségesen tartja, amit királya háromszáz évvel ezelőtt nevében megfogadott. Augusztus és szeptember hónapokban ma is megszámlálhatatlan tömegek róják a Jasna Gorára vezető utakat, hogy szeretettel és tisztelettel hódoljanak „Lengyelország Királynője” előtt. A legutóbbi két esztendőben is így történt. — így —

A KATOLIKUS EGYHÁZ HELYZETE A SKANDINÁV ÁLLAMOKBAN. Az Icares — a Katolikus Társadalomkutató Intézet, melyet augusztusi számunkban ismertettünk, — beszámol Svédország, Finnország és Norvégia katolikusainak életéről. Adatai felhívják a figyelmet ezekre a szinte még a Világegyháztól is elhanyagolt területekre. Mert, mint Msgr. Johannes, Stockholm érseke az északi misszió alkalmával mondta, az európai katolikusok nagyrésze kevesebbet tud az északi országok katolicizmusáról, és kevesebbet gondol ezekre az alig néhány ezer kilométerre fekvő egyházközsegekre, mint a távoli világrészek pogány misszióterületeire. Az Egyház emberek és anyagi eszközök hiánya miatt csak igen korlátozott mértékben tud itt eleget tenni feladatának, létének pusztá fenntartása is teljesen igénybeveszi erejét. A katolikusok százalékos aránya az északi államok összlakosságához képest rosszabb, mint a misszióterületek legtöbbjén. Pedig ezen a számarányon sokat javított a második világháború alatt Skandináviába menekült katolikusok tömege. Ettől eltekintve azonban, a különböző külső tényezők (környezet, elégtelen lelkipozódás, hiányos iskolai oktatás, stb.) folytán elvesztett hívek száma meghaladja az áttéréssel nyert új hívekét. Egyedül Dánia kivétel, ahol az egyházi élet a legvirágzóbb.

A katolikus Egyházra is károsan ható tényező, — állapítja meg az Icares — hogy az északi államok területének lakossága 95—97%-ban luteránus, de ezeknek csak mintegy 4—5%-a látogatja rendszeresen az istentiszteleteket. Ez azonban mégsem jelenti azt, mintha Skandinávia nem-katolikusai nem éreznék magukat keresztényeknek. Ellenkezőleg, megkérdésre határozottan annak vallják magukat. De éppen a luteránus teológia túlságos szubjektívizmusa folytán mindenki úgy éli a kereszténységet, ahogy jónak látja.

A kicsiny katolikus közösségek helyzete rendkívül nehéz. Szinte elenyésztő kisebbségi voltuk, a hitbelileg csaknem közömbös környezet, az oktatás és lelkipozódás rendkívüli nehézségei anyagi eszközök és lei-

kipásztorok hiányában; mindez szinte megoldhatatlanná teszi a skandináviai katolikus egyházak feladatát.

Az össz-lakossághoz képest a katolikusok százalékos aránya 1954-ben 0.27 volt. Ez azóta semmiesetre sem emelkedett, sőt egyes helyeken csökkent. Ezen számbelileg javított ugyan az idegenek (nagy számban magyarok) beözönlése, ami dr. Helmut Holzapfel becslése szerint 10.5%-ra emelte a katolikusok számát a három országban összesen. Ez azonban, segítség helyett csak újabb terhet ró az Egyházra, hiszen elsősorban új híveinek karitatív gondozását kellene megoldania, ami, szerény anyagi eszközeivel, és szintén szűkösebb körülmények között élő híveire való tekintettel, szinte a lehetetlennel határos.

A katolikus vallást itt, Északon, már azelőtt is a „külföldiek vallásának” nevezték. Ezek a külföldiek pedig már akkor is nagyrészt menekültek voltak, vagy legalábbis új egzisztencia megteremtésén fáradoztak. Érthető, hogy új hazájukban amúgyis bizonyos alacsonyabbrendűségi érzéssel küzdenek, és ezért a katolikus expanzivitás lelki feltételei is hiányoznak.

Tehát katolikus szempontból Skandinávia valóban missziósterület. A missziós munka fegyverei közé tartozik ma már a statisztika és szociológia is, amely ezeket a szomorú adatokat a Világegyház lelkiismerete elé tárja.

A SZÉPMŰVÉSZETI MÚZEUM ÚJJÁRENDEZETT KÉPEI. A Nemzeti Galéria létesítésével a Szépművészeti Múzeum I. emeleti északnyugat-délkeleti szárnya teljes egészében üressé vált s így lehetőség nyílt a meglevő anyag új elrendezésére s néhány, eddig a raktárban őrzött kép kiállítására is. Ez a rész most sokkal jobb, áttekinthetőbb csoportosításban magában foglalja a spanyol, német és osztrák, angol, egyéb országok és a francia mesterek műveit. Kezdjük el sétánkat, kövessük nyomon az egyes nemzetek festészetének jelentősebb állomásait s álljunk meg egy pillanatra a legszebb remekművek előtt.

A korai spanyol festészetet a kasztíliai, valenciai és a katalán művészek merev, bizáncias ünnepélyességű művei képviselik. A XVI. század második felében egy nagyszabású festőtehetség tűnt fel Spanyolországban, Domenico Theotocopuli. Candiában született, Kréta szigetén. Tizianonál töltött velencei tanulmányok után Toledóban telepedett le s azóta, mert a nevét nem könnyű megjegyezni, a spanyolok *El Greco*-nak, „a görög”-nek hívták. Bűnbánó Magdolnáján még Tizian hatása érezhető, de a Krisztus az olajfák hegyén, az Angyali üdvözlés, s az eddig ki nem állított Szent András című remekművein teljes nagyságában bontakozik ki páratlanul sajátos művészete. Mély vallásossággal áthatott kompozícióján a földi realitás a földöntúli lét misztikus vízióival egyesül, arcképeit, az itt látható Tanulmányfejét, állítólagos önarcképét, az intellektuális elemek erős hangsúlyozása jellemzi. A sokak által csodált, de kevesek által értett mestert elfelejtették s csak a múlt század végén fedezte fel újra egy magyar műgyűjtő, Nemes Marcell, mint a modern művészet előfutárát. Greco barokk nyugtalansággal telt képei a XVII. századba vezetnek át, a spanyol nemzeti festészet aranykorába. Ribera életének nagy részét Olaszországban töltötte és ott, a könnyebbség kedvéért, „lo Spagnoletto”-nak, a spanyolnak nevezték. Szent András vértanúságán mestertől. Ribaltától tanult erős fény-árnyék hatásokat fejlesztí tovább. A sevillai mesternek, Zurbarannak Szent András monumentális, határozott rajzú, a plasztikusan formált Széplőtlen Szűz hátterének könnyed rózsá-

színei és kékjei impresszionisztikus finomságúak. *Murillo* vallásos képei áhitatot keltenek, nőies gyöngédségű, kedves arcú madonnái utolérhetetlenek, de erőteljesen induló tehetsége mindegyre lágyabbá válik s kompozíciói nem emelkednek monumentális magaslatra. *Velazquez*nek egyetlen, korai műve, a Reggeliző parasztok, az akkor divatos erős fények és mély árnyékok ellentétére épül s *Ribera* realizmusát és festési módját követi. *Carreno De Miranda* a spanyol udvarnál Velazquez utóda. Az Ifjú képmása és a Mária Terézia infánsnő című képein velazquezi nagyságot közelít meg. Majdnem egy évszázadnyi tespedés után a XVIII. század második felében ismét teljes fényében ragyog a spanyol festészet csillaga *Goya* feltűnésével. Ez a rendkívüli ember és kivételes nagyságú művész, Velazquez és Rembrandt művészetének méltó folytatója, eleinte óvatos és semmitmondó alkotásokat hoz létre, de az évek múlásával művészete mindinkább erőteljessé válik és az impresszionizmus, elsősorban Manet előkészítője lesz. Portréiban, a Bermudez-né, és a Marqués de Caballero arcképében nagy egyéni jellemző erő jut kifejezésre. Drámai erejű kompozíciója, a Jelenet a spanyol függetlenségi háborúból, csak a lényegyet hangsúlyozó, nagy foltokban festett Korsós lány és a Köszörűs, a festészet történetében egyedülálló remekművek.

A német festők sorát *Dürerrel*, az északi renaissance legsokoldalúbb egyéniségével kezdjük. Keményen formált Férfiképmásának pontos rajza a gótika öröksége nála csakúgy, mint *Altdorfer*nél. Krisztus keresztre feszítése című képét meszerű hangulata teszi vonzóvá. Idős *Lucas Cranach* a szász választófejedelem udvari festője, Luther barátja és a reformátorok arcképfestője. Naiv, gyermekfelfogású Szoptató madonnája a német érzelmvilág hamisítatlan kifejezője. A XVII. században eltűnik a „német iskola“, a festők idegen országokban képezik magukat és ott is dolgoznak. A szertelen, dinamikával telített barokk stílus pedig felszabadítja a német festők képzeletét, forma- és színvilágát. *Kupeczky Jánost* szülőhelye és gyermekora Magyarországhoz köti. Művészete eleinte az olasz barokk, majd Rembrandt hatása alatt fejlődött. Arcképeinek hosszú sorából kiemelkedik a Múzeumunkban őrzött Tárogató férfi és a Művész és családja. Az osztrák *Paul Troger* bámulatos technikával megfestett, kisméretű képe, a Hágár és Ismael a pusztában, a művész minden festői erényét híven tükrözi. Mint egyházi festő, nagy népszerűségnek és tekintélynek örvendett. Nálunk is van nagyobb szabású alkotása: a győri bencés templom mennyezetképe. Honfitársának, *Maulbertsch*-nek hírneve is túlnőtt hazája határán. Magyarországon is sok templomban megtaláljuk keze munkáját: Sümeg, Kalocsa, Győr, Székesfehérvár, Pápa, Eger. Néhány barokkos lendületű, virtuóz freskóvázlata látható Múzeumunkban.

Angliában a XVIII. századot megelőzően nincs nemzeti festészet. Külföldi mesterek dolgoztak itt: *Holbein, van Dyck*, s hatásuk az angol arcképfestészen is érezhető. A gyűjteményből *Raeburn, Reynolds* arcképei emelkednek ki s *Constable*-nek, a modern tájkép előfutárának *Waterloo* ünnepély című képe.

A XIX. század különböző nemzetiségű, klasszicizáló, romantikus és akadémikus festőinek a képei nem sokat mondanak a mai kor emberének. Ha nevük már nem is jelent semmit, azért hadd jegyezzünk fel néhányat: *Alt, Rahl, Lenbach; Amerling* és *Waldmüller* édeskés szépségeiben csak a még élő úkanyáink gyönyörködnek. S van itt egy impresszionisztikusan megfestett kép a kiváló képességű, de megrögzötten vasikalapos akadémikus *Menzel*-től: Missziós Istentisztelet a bükkösben. *Leibl* szélesen és erőteljesen festett, Szinyei-Mersét ábrázoló portréján a

művész nagy emberábrázoló készsége nyilvánul meg. A svájci Böcklin két hangulatos képe, a Kentaur a kovácsnál és a Tavaszi est a görög mitológia világát eleveníti meg.

Elerkeztünk a francia mesterekhez, sétánk utolsó állomásához. A XVII. század francia tájfestését a nagy klasszicista művész, Claude Lorrain teremtetette meg. Villa a római Campagnán című képén a remekül megfestett tájba antik romokat és mitológiai jelenetet komponál. A francia festést a XIX. században lett naggyá és indult el világhódító útjára. Ebből a korból nem egy jelentős remekmű van Múzeumunk birtokában is. A nagy festő-poétának, Corotnak gyöngyház csillogású remekműve, a Coubroni emlék, a művész egyik legszebb és legérettebb alkotása. Chassériau kitűnő Táncosnőjének művészi becsén kívül más nevezetessége is van: Gautier-nek, a költő-kritikusnak a tulajdona volt. A nagy romantikus művész, Delacroix legszebb vázlatai közé tartozik mozgalmas, dinamikus mesterműve, a Marokkói és a lova. A realizmust Courbet képviseli. Hatalmas erejű képei nemcsak Munkácsyra, hanem majdnem valamennyi kortársára is nagy hatást gyakoroltak. Forradalmi művészetének hatása leghűbb követőjén, Cezanne-on keresztül az absztrakt művészetig terjedt. Néhány szép tájképe Múzeumunk értékes darabja. Az impresszionista képek sorát Manet korai festménye, a Hölgy legyezővel nyitja meg. Baudelaire kedvesét, Jeanne Duval-t ábrázolja. szélesen elterülő szoknyában, leheletfinomságú csipkefüggöny előtt ülve. Remek alkotásán jól látható Velazquez és Goya művészetének beható tanulmányozása. Monet Trouvillei kikötője még a realizmussal tart rokonságot, a Virágzó almafákon már a fény apró foltokra bontja a látványt s az Étretai birkák a mester késői korszakának kiváló darabja. Renoir könnyed és finom, rokokó bájú Kislányarc képe kétségkívül az impresszionista festészet kiemelkedő mesterműve. Pissarro két tájképe ha nem is a legtelegesebb, de a legjellegzetesebb impresszionista festmény. Toulouse-Lautrec-től, a nagyváros éjszakai életének, a mulatók, tánchelyek festőjétől egyetlen képet láthatunk: Ezek a hölgyek. Mesteri vonalvezetéssel párosult finom színfoltjai enyhe ironiával jelenítik meg a kétes egzisztenciájú hölgyek csoportját. Puvis de Chavannes Magdolnája és Cezanne-nak, a kubizmus atyjának remekműve, a Buffet, már elfordulás az impresszionista formabontástól: a formákat ismét erőteljesen, plasztikusan alakítják mindketten. Gauguin egy korai Téli táj és az oceániai, színes, dekoratív hatású Fekete sertések című képe képviseli. Az Anyai boldogság Maurice Denis-től a francia szecesszió példája. Bonnard két kis festménye pedig fogalmat ad a mester sajátos komponálási és látásmódjáról. Utrillo egy jellegzetes, de nem a legkiforrottabb városképével szerepel. — Ha nem is teljes a francia anyag, Degas, Vuillard, Sisley, van Gogh, Rousseau képünk nincs, pedig lehetne, úgyszintén a modern, de már klasszikussá vált mesterek is hiányzanak: Matisse, Rouault, Picasso, Braque; mégis meg kell elégednünk a francia művészek szerény gyűjteményével, akik betetőzték a világ festészeti törekvéseit és egyben utat nyitottak a legforradalmibb kísérleteknek. (Szalai Zoltán)

ARTURO TOSCANINI (1867—1957). *Egy éve immár Toscanini halálának. A világ búcsút vett a nagy karmestertől s hamvait hazavitték New Yorkból Olaszországba. A végső temetési szertartáson a milánói Scala művészei élénkezték a „szállj gondolat, szállj aranyszárnyon” kezdett kórust a Nabucco című operából, — ugyanazt, amit a fiatal maestro könnyek közt vezényelt ötvenhat éve ugyanazon a helyen, Verdi temetésén.*

Toscanini a harmincas évek első felében több hangversenyt dirigált Budapesten. Akkor már idős ember volt s életének azóta eltelt közel negyed százada alatt az emberi élet legszélső tartományjaiban járt. Töretlen férfiasságú művészetét a hanglemezek sokasága örököltette meg, de lassan majd ritkulnak a világon azok az emberek, akik hangversenyeknek közvetlen fül- és szemtanúi voltak. Azok közül, akik Magyarországon tapsoltak művészetének, sokan nem élnek már. Föl szeretném idézni egy régi, pesti hangversenyének emlékét s azon keresztül — ha szerény vázlatban is — művészetének nagyságát.

Miben állt karmesteri művészetének kivételes nagysága s mik voltak ennek tényezői? Úgy szeretném megadni rá a választ, hogy valamilyen azok számára is világos legyen, akik zenét hallgatnak ugyan, de zenei problémákkal kevésbé foglalkoznak.

Toscanini egyszerűen szólva, nemcsak a legjobban vezényelt, hanem zenekarával jóformán minden zenei alkotást a tökéletesség azonos fokán adott elő. Művészete éppenúgy nem ismerte a műfaji korlátokat, mint ahogy nem torpant meg a legkülönbözőbb korok és népek oly ellentétes stílusú alkotásai előtt sem. Tudjuk, hogy kiváló interpretátora volt a nagy olasz operának s különösen Verdi kései műveinek, ahogy mindig lesznek nagy német karmesterek is, akik kimagaslóan vezényelik a nagy német zeneköltőket. A zenei világot szinte lázba hozta az a Wagner-ciklus, amit Bayreuthban dirigált. Karmesteri pályája alatt nem kisebb erővel kelt életre Beethoven tomboló körtánc, mint Muszorgszkij komor népi látomása és fantasztikum, Mozart szilaj és fátylas libegése, Bartók orgiasztikus partitúrája vagy Kodály prófétai töredelme.

Karmesteri nagyságának lényeges eleme volt formaművészete, mely elsősorban az előadott művek zenei egységében nyilvánult meg. Ehhez képest vezényletében az egyes részletek — hogy úgy mondiam — nem egymás mellett, hanem egymáson keresztül hatottak; azaz tekintve a zenei előadás jellegét, egymás után tűntek fel az időben, míg végre, amint a záró akkordok elzengtek — csodálatos épületté egészültek ki a hallgatóban. Toscanini soha nem emelt ki egy zenei részletet a másik rovására, nem sietett el motívumot csak azért, hogy a következők plasztikusabban emelje ki. Tökéletessé formálta a részleteket is, de nem öncélúvá. Előadásában minden zenemű minden üteme a maga természetes, egy-szeri lehetőségében bontakozott ki. Zenéje így olyan szerves egységbe fonódott össze, amivel szinte példátlan jelenséggé vált még nagy kortársai között is. Talán csak az egy Richard Strauss dirigensi művészetében volt meg a zene tengerének ilyen egységes horizontja, persze egészen más egyéni adottságok és stílusbeli színeződés mellett.

Toscanini ismerte a nagy zenekar és az emberi hang lehetőségeit és e kettő kölcsönhatását; ismerte zenekarának minden hangszerét (maga is kiváló csellista volt). Megtanulta, hogy kell alárendelnie zenekarát átlagosabb képességű szólóművészeknek is. Mint operai karmester felismerte és a vérébe ment át, hogy a mű zenei feszültsége a legfontosabb cél; megtanulta az önfegyelmet is, mikép kell összetartani a nagy egységeket. Mindenekelőtt azonban ismerte és kívülről tudta az előadásra kerülő mű teljes partitúráját, s ezen át hatolva belé: hűen visszaadta a mű szellemét és sajátos stílusát. Ragyogó muzikalitásának nem volt áldoztatárá a magát erőnyelben sem ismételte. Szinte Proteusa volt a zenei kifejezés változatos módjainak. — Mindent partitúra nélkül dirigált, de nem is tehette másként nagyfokú rövidlátása miatt. A közönség — amikor elegánsan és közvetlenül megállt a karmesteri emelvényen —

keveset sejtett abból a küzdelemből, amely az előadást és a próbákat is megelőzte. Toscanini idegőrlő nappalokon és éjszakákon, egész közel hajolva a vezérkönyvhöz több dioptriás szemüvegével, véste csodálatos memóriájába annak minden hangjegyét és dolgozta ki az előadás stílusát.

Az előadóművész — akár a beszéd, a zenei hang vagy a mozdulat az eszköze — a mű eredeti szellemét mesterségbeli tudásával hozza felszínre és egyéniségén keresztül fejezi ki. Paradoxon, de egyben tán közhely, hogy minél erősebb az egyéniség, annál nagyobb lehetősége van a mű teljes szépségben való kibontakoztatására. Toscanini művészetében is — úgy gondoljuk — az előbb felsorolt elemek mellett saját egyénisége és szelleme adja meg a végső hatást.

Miben áll ez a szellemiség, az, ami az általa vezetett előadásokban kizárólag az övé és senki máséhoz nem hasonlítható? Ez a titokzatos elem, a zenei stílus, szavakkal ki nem fejezhető, részeire nem bontható és nem választható el az előadott műtől, ahogy a festék sem vonható le a vásznról a kép sérelme nélkül. Talán csak példával lehetne megközelíteni.

A reneszánsz nagy olasz mestereire gondolok, a nagy képzőművészekre. Leginkább talán Lionardóra. Toscanini festőisége — ami a színnek hasonlatát illeti — közelebb áll ugyan Tizianóéhoz. De van valami más, ami Lionardót jellemzi. Elsősorban a képek szigorú, szinte mértani egysége. Egyben a részletek tökéletes és tiszta rajza. Nincs mellékes, nincs másodlagos, még a háttér tájvonalaiban és árnyképeiben sem. A színek sajátos borongása. Valami tündéri mosoly, mely Mona Lisának nemcsak az arcán, hanem a kezén is ott dereng s ott rogyog szelíden a sziklabarlang bejáratában ülő Madonna haján.

Ez a mosoly nem a rokokó amorettiének pajzán és törekeny kedveskedése. Ez a hatalmak mosolya. A nagy, latin világosságú művészeté, mely képes magába zárni és beolvasztani egy pillanatra azt is, ami az ellentéte.

Toscanini nem tett engedményt a közönség izlésének, nem volt megalkuvó s nem kereste a hatalmasok kegyét sem. Művészte talán éppen azért volt demokratikus a szó legigazibb értelmében s vált mély emberi tartalmánál fogva a tömegek közkinsévé. Ismeretes emberi és politikai bátorsága. Mussolini idejében a harmincas évek elején megtagadta egy hangversenye után a Giovinezza eljátszását, amiért a helyszínen inzultálták.

Egyszer láttam, 1933. októberében a Városi Színházban. Úgy gondolom, a bécsi filharmonikusok zenekarát vezényelte, bár érdekes, hogy a zenekarra — sok egyéb részletkörülménnyel ellentétben — már nem emlékszem egészen határozottan. Élénken él viszont bennem az est hangulata, az enyhe borultas idő kint s a közönség, mely teljesen megtöltötte a nagy, dísztelen nézőteret. Emlékszem szépséges fiatal lányokra; Kiss Ferenc, a híres drámai színész — ki napjainkban megint játszik — az utolsó percekben dörögve tört utat magának a közelben levő helyéig.

A műsor első száma Változatok egy Haydn témára című műve volt, szünet után a befejező szám Beethoven VII. szimfóniája. Az előadást a felfogás egyetemessége s helyenként az egészen különleges, szinte démoni megoldások jellemezték. Nem akarom megismételni sem tovább részletezni, amit már előbb leírtam.

Toscanini középtermetű ember volt. Arányos és erős növése folytán a dobogón magasabbnak látszott az átlagosnál. Vezénylési módja sajátosan egyszerű, s családott, aki azt várta, hogy rajongó mozdulatokkal

hadonássza körül a zene hullámai. Mozdulatai mértéktartóak voltak, biztosak, és kifejezőek, minden merevség nélkül. Vezénylését „ráztató, figyelemztető vezénylésnek” nevezném, mellyel az előadásokon felidézte azt a varázslatot, amit kidolgozott a próbákon s közben mint egy forrongó örvényt hordott magában. Megfigyeltem, hogy karmesteri pálcája a megszokottnál hosszabb és valamivel vastagabb volt.

Klasszikus boltozatú szép feje már őszbeborult. Haja, melyet fönt széles választeklekben fésült kétfelé, hátul kissé göndörödött, s ez messziről feltűnt. A távolság miatt viszont — ahol ültem, az előadás végén sem volt jól látható az arckifejezése. Ezt az arcot azonban jól ismerjük képeiről. Ezt a figyelmes tekintetet, melyen a fémélű szigor szeretetbe olvad:

„micsoda szem, mélyein zord egek
s azur villámok nyílnak. A zene
jajdul, elül... Sodrában összecsap
mull és jövő —“

Az emberi élet teljessége csapott magasra a Toscanini pálcája alatt s halkult el a halál pillanatában.

Említettem, hogy a hanglemezek sokasága őrizte meg karmesteri nagyságát, de vajon felveheti-e a versenyt így az idők mulandóságával?

Stefan Zweig azt írta róla:

„Minden elért és megszerzett fölött ott lebeg Toscanini számára valami titokzatos, misztikus gyász. Tudja, amit hősiesen kiereszkad, elso-dorja a mulandóság hulláma, nem lehet tartósan megőrizni érzékeinkkel.“

Nem mossa úgy el semmiképen, mint a régi századok művészeit. A Toscanini-lemezek hosszú időn át tartani fogják az elsőbbséget minden más zenei felvétel előtt, de egy szép napon ő sem lesz több nemes tradicionál. Új nagy karmesterek tűnnek majd fel az évek kanyarjaiban s egyszer végleg elfognak azok az emberek is, akik az élő, hasonlithatlan Toscaninira emlékeznek. A közvetlen zenei élménnyel a mulandóság birodalmából ő sem veheti fel a versenyt.

Stefan Zweig szerint gyász lebeg fölötté.

Legyen ez most az emlékezés pillanatában: tündéri gyász.

(Csák Géza)

AZ OLVASÓ NAPLÓJA. Nem is ünnepelhettük volna meg méltó-ban a hetvenéves Áprily Lajost, mint válogatott versei (*Ábel füstje*) kiadásával, hiszen hosszú ideje már az antikváriumokat bűjő verskedvelőt sem örvendeztette meg a szerencse azzal, hogy rábukkanjon egy-egy könyvére: akár *A láthatatlan írásra* (szintén gyűjteményes jellegű kötet, 1939-ből), akár valamelyik régebbi, még a huszas években napvilágot látott, s valahogyan külső megjelenése finom *artisztikusságával* is vonzó kőtetére, a *Falusi elégiára*, *Esti párbeszédre* vagy *Rasmussen hajójá-ra*. Régen elfogytak már ezek a könyvek (ritkaság Áprily Lajos kitűnő *Peer Gynt-fordítása* is); a versolvasók azonban így is számontartották a költőt, s most, hogy végre kezükbe kaphatták *oeuvre*-jét (a műhöz méltó nemesen finom kiállításban), az *Ábel füstjének* arra sem jutott ideje, hogy legalább két-három napig hirdesse könyvkereskedéseink kirakatá-nak dízhelyén a költő nevét: a kétezer példányt (ennyiben jelent meg) szétkapkodták az olvasók, még mielőtt egyáltalán kirakatba kerülhetett volna.

Jogos és érthető ez a népszerűség. Ha valaki szép verseket akar olvasni, olyanokat, amelyek hangjuk mértéktartó, muzikális finomságával,

érzelmi világuk tartózkodó nemességével, megmunkáltságuk harmónikus csillogásával, formai és lelki *artisztikusságukkal* elragadják, elbűvölik, a szónak egy sajátos, jó — s nem giccses — értelmében elandalítják: kevesse sem találhat megfelelőbbeket Áprily Lajos verseinél.

Másodszor írtam le az imént egy szót, de nem henyesegből, hanem szántsándékkal, mert nagyon jellemzőnek találok Áprilyra: *artisztikus* költő. Egyik versében — félig-meddig *ars poeticája* ez — így jellemzi művészetét:

Forma van a versem
egyszerű sorában:
ötvös volt az ösöm
Brassó városában.

— — — — —

Mégis csal az üllő,
mindig csalt a forma,
tiszteltem a strófát,
mintha érce volna.

Míves műhelyemben
kohótüzet raktam,
salaktól az ércét
tűzzel tisztogattam.
Piros parazsamból
üllőlapra tettem,
ötvös-kalapáccsal
kelyhet készítettem.

Ötvöse a versnek és művésze a formának — igen; de ettől a formailag gáncstalan költőtől távol áll a virtuózkodás; nagy formai készségével és tudásával soha nem hivatkozik. Az idézett részletnek (az *Egy pohár bor* című versből) úgy szólván minden szava jelentős; nemcsak önként kínálkozó hasonlat ez, hanem vallomás is. *Tisztelte*, tiszteli a strófát, a formát, sokkal jobban, mintsem hogy játékszernek tekintse; úgy tiszteli, „mintha érce volna” — azaz úgy, mint művészetének, „ötvösségének” anyagát, „tartalomtól” külön nem választható lényegét; mint anyagot, melynek kimunkálása egyben erkölcs is, a *míves*, a munkás, munkájában magát is formáló emberség tette és hivatása — erkölcs és felelősség, valahogyan olyasformán, ahogyan az ércformáló régi ötvös céhmesterek munkája volt az.

Kiművelt, *kiegietett* forma ez; Áprily Lajosnál soha nem ömlik bele az élmény salakostul a versbe. Számára a vers — s ez érzik egész költészetéből — *sakrális* dolog; abban, ahogy a verset intonálja, s magában az ihletben is, van valami saruszij-megoldó áhitat, valami nemes művészi és emberi összeszedettség — valami szinte templomias. De nem koturnusos, nagyképű ünnepélyesség; témái éppen nem rendkívüliek, sőt, majdnem meghitten mindennapiak: természet, család, általában csupa olyasmi, amit egy úgynevezett „modern” költő finnyásan elutasítana, mint idejétmúlt, *démodé* líraiságot. Mégis: éppen ebből a mindennapi tematikából sugárzik Áprilynál a sajátos, nemes *ünnepiség*, az a jellegzetes, diszkrét áhitat — s a formán át sugárzik, a formán, ami itt a maga esztétikai szépségében *etikum* is: a mindennapi élmény megélésének *emberi* nemességéről valló *művészi* tanúság.

Egy másik jellemző szakasza (a *Vallomás* című versből):

A seb, mit rajtam vad kor ökle zúzott,
sötét heggé simult minden dalon.
De mint a monda tóba hullt haragja,
a mélyben él az ember-fájdalom.

A költészet kevésbé kiáltó, ágáló, harsány már nem is lehet. Áprily nem az a költő, aki fölhördül a kapott sebre. Versei csiszolt márványán csak egy-egy sötétebb erezt vall mély, az élmény geológiai ösrétegeiben vonaglott fájdalomkról; csak a kikalapált érc egy-egy melegebb ragyo-

gású árnyalatából sejthetni, a szenvedés milyen tüzeiben égették ki salakját.

Adáz, vad, lázadó hangjai Áprily Lajosnak soha nincsenek. De egy-egy hanglejtése, rebbenő árnyalata, finom, szinte leheletnyi képe, majdnem kecsesen *artisztikus* strófája felejthetetlenül megmarad bennünk, mint annak a „mélyben élő férfi-fájdalomnak“ a vallomása — a fájdalomé, amely olyan túláradozóan, ősién, olyan *természetesen* nagy, hogy csak így lehet beszélni róla, majdnem üveghangon, a virágok gyöngéd nyelvén, ilyen szírom-törekenységgel, mint például az *Annának hívták* ciklus egyik-másik darabjában:

Ágyásba lépett. Feddő szó, harag:
az ázott földre lépni nem szabad.
Ó, ha az a rendbontó, drága nyom
még megjelenék ágyásaimon —

vagy:

A fényes május, áldott szép idő,
a pitypang-bóbitától szöke rét.
Nem én fúvom már, nőtt a kis tüdő
s olyan boldog, hogy ő fújhatja szét.

Jaj, villámot a rétre ki vetett ?
Viharok sorsa mélyéig ki lát ?
Ki küldte rá a zord lehelletet,
mely úgy elfújta, mint egy bóbitát ?

Vagy (talán a legszebb):

Kicsi virágnak hívtalak,
s most csak árnyék vagy, kicsi árnyék.
Hívogatók a sugarak,
s állok, mintha kezedre várnék.

Talán úgy volna jobb nekem,
ha én is halványabbra válnék,
s együtt járnánk a réteken:
te is árnyék és én is árnyék.

„Ez nem ércből — a legfinomabb anyagból való; és mégis mindörökre megmarad“ — idézhetjük ezekre a kis versekre Thomas Mann szavait Theodor Stormról. Beszélhetünk Áprilynál is „a megfigyelés és érzés válasszékosságáról“, s arról a „varázslatos tömörségről“, amely egyik-másik (lejtésével, nosztalgikus hangszerelésével, föl-villámló, visszhangzó csattanójával szintén Stormmal rokon) versében zeng, a *Tavaszi viharok*-ban például:

Ó, hogy szerettem a viharokat,
mikor heves tavasszal erre járnak,
a mennydörgésük nyáját riogat,
vizük üdvösség a szikkadt határnak.

Lelkem megglebben nyughatatlanul,
ha zúg a zápor szél a sűrű fákon,
s a villámban piros fénnel kigyúl
s visszalobog kiégett ifjúságom.

Vagy a *Gyurgyalagokban*, a *Mentában*, *Fűzfa-zsongásban*...

Mi ez a különös, ez a Stormnál is zengő, ez a messzehangzó, elúszó

zene? „Csapkodsz, feketeszárnyú szél, sorsom zenéje“ — írja egyik versében (*Nyugtalanság*) Áprily. Egy másikban (*Suhogás*):

Itt mindig fú a szél. Az ősi hely
tán tenger volt s már csendet nem tanul.
Vagy az idő ez — az Idő, amely
suhog felettünk szakadatlanul?

Ezt a suhogást, ezt a sors-zenét hallani a verscin át, egy-egy olyan sötét metszésű képében, mint a *Tutajok*, ezt hallani a költészetében oly gyakran szereplő madárrajok, vadludak, hollók vonulásában, ezt hallani az olyan lírai-epikus képekben is, amilyen a *Visegrádi vadászat* vagy az *Odysseus végső kalandra indul* — valami messzehúzó kozmikus elsuhanást, az Idő szakadatlan suhogását fölöttünk, vagy e suhogás finom visszhangját bennünk; csak mint egy láthatatlan szárny folytonos, halk nesztét, egy örök, *diszkrét* visszhangot, egy multbamerült kollégiumi folyosón — „domine Jó József, kerestelek!“ — vagy az „ötven év rengetegjének“ zúgásában:

Fekszem itt a szürkületben,
túl a rétnék nagy a csendje.
S zúg mögöttem ötven erdő,
ötven évem rengetegje...

Ez ad ennek a mértéktartó, nemes, tiszta emberségű (s egy-egy sorában, képében, jelzőjében, fordulatában még szecessziós nyomokat is őrző) költészetnek, akartan és tudottan szűkrevont keretei közt, valami sajátosan, egyénien görögös varázst és ragyogást: ez ad „óriás terek“, nagy szenvedélyek, megrázó indulatok helyett a világ, a természet mindennapi, nemesen élt élményei és *szépen* látott képei közt valami váratlanul fölnyíló, hegyilevegős, tengerszagú távlatot, úgy, ahogyan egyik verse. *A kor falára* vallja:

Itt éltem én is. Rabkoszton, vízen.
Itt lázadoztam, itt zúzódtam össze.
Egy vak poroszló szárnyam és tüzem
e zord idő-cellába börtönözte.

De néha túl a rácsozott időn
csillagmezőket lobbantott a távol.
Szél jött és megtelt hervadó tudóm
a végtelenség fenyesíllatával.

Kilenc esztendőös szünet után (a *Végítélet* ablaka 1948-ban jelent meg) örömmel fogadja minden versszerető olvasó Toldalagi Pál kötetét, a *Szítáló éveket*. Emlékeimben még élénken élt a *Hajnali versenyfutás* intonációja:

Tavasz volt. Fönt a Golgotán
a gyöngyvirág kihajtott.
Ezüstös kis szoknyáikkal
belepték már a martot... —

élénken élt a hangvételnél az a sajátos, fiatalos-nosztalgikus pátosza, amely a Nyugat harmadik nemzedékének a harmincas évek első felében fölzendülő karában oly különleges hangulattal jellemezte Toldalagi líráját. Tavaszias volt ez a kötet, de valami olyan különös tavasz, amelyben már az ősz ökörnyála csillámlik, amelybe már bele-belejátszik az emlé-

kezés mélabúja; az „emlékezés szép madara“ szállt benne, s első ciklusának a címe már szinte búcsúintés volt: *Haj, ifjúság! S a finálé:*

Elhulltak gyermekéveim.	az úton, s az ifjúság
Emlémem egyre több	kinő az olvadó
anyámról, hugaimról és	hó s jég alól tavasszal. — Én
tudom már, vénülök.	most vénen ballagok
Bár tejszagú vénységem is,	s felgyujtom gyermekéveim,
akár e kora hó	mint száraz asztagot!

Ahogy a *Szitáló évek* első részében ezeket a régi, több mint húsz esztendőes verseket olvassuk (itt-ott a már érett költő némi igazításával), úgy érezzük: a maguk idején, a maguk nemzedékének átlagában akármilyen magas szintet képviseltek is, mára mintha kissé megfakultak volna, szép, kecses, hajlékony formáikkal nem mindig érezzük elég *szikárnak*, indázatok olykor talán túl ötletszerűen szeszélyes, s egy-egy annak idején meglepően üde színűk ma már a szép préselt virágok bágyadt-ságával hat.

A fölgyújtott gyermekévek „száraz asztagjának“ füstje csapott meg azután Toldalagi Pál második kötetében, az *Im üdvözöllek*-ben:

Előbb feldobni szívünknek zaját,	hogy életünkben nincsen semmi új
az idegek	és nem veri
vén erdején szeliden át meg át	fel többé vidám, ifjú harsogás —
futó szelet	aztán vakon
és visszanezni és váratlanul	előre lépni és ébredni más
megérteni,	csillagzaton.

Majd kinyílt „a végítélet ablaka“, „hadak vonultak át az éveken“; „megkörnyékezett és számbavett a fogvacogtató halál“ — írta a költő (s ezeket a kihagyott verseit is szívesen olvastuk volna a kötetben); az ifjúság lugasos díszleteinek lombja-virága lepergett, a „tejszagú vénység“ krúdyasan álomszerű illúziója szétfoszlott — s ő „előre lépve“ új csillagzat alá, a „méhkas és ásó“ jegyében tért: emlékekbe ájulás és multak őrhelyén való ifjan-ősz merengés helyett a valóság felé fordult; de ez a valóság nemcsak a látható környezet, hanem — talán elsősorban — a „konok lelkiismeret“ benső világa is: „Az életünk így lesz valóság, és minden, ami van: örök“.

A *hangvétel pátosza*, ez a Toldalagira oly jellemző tónus megmaradt, de régi, fiatalkori lazságait, henyeségeit levetkőzve, befelé mélyülve, mind kevesebb esetlegességet sodorva lendületébe — a hangból inkább a képbe, a kép már-már irreálisan, valahonnét *belülről* kivetítődő gyöngyház-ragyogásába került át: abba a nehezen megfogalmazható, lebegő líraiságba, amelynek egyik legszebb verse az *Idill*, és amelynek — a férfi-Toldalagi, a *Szitáló évek* lírájának szép foglalataként — talán legjellemzőbb vallomása a kötet záró verse, *Milyen tiszta a levegő:*

Emlékeimre gondolok.
Tűnt ifjúságom az a föniks-
madár, akit poraiból
föltámadó nagy szárnya fölvisz
a levegőbe, mind nagyobb
magasságokba, s mintha részeg,
mámoros lenne: semmiből
csinál magának puha fészket.

Az életemre gondolok.
Olyan az, mint a sárba vájt út,
mint állatok ha keresik
egymást, az almot és a vályút.
Időnkint pedig, mintha láng
csapna fel tisztán. Ez a lélek,
mi megvilágítja a sziv
borzalmaít, mint hold az éjet.

Szárzavillám a címe Nemes Nagy Ágnes kötetének, s annak, aki végigolvassa, első emberi benyomása valami szorongató szigorú igényesség, a puritán írói és emberi erkölcsnek olyan önmaga iránt engesztelhetetlen követelménye, ami néha már mintha egyenesen a líraiság forrásait fenyegetné.

Mesterségem, te gyönyörű,
mely elhittet: fontos élnem.

Erkölc és rémület között,
egyszerre fényben s vaksötétben,

mint egy villám-szaggatta táj
szikláin, ahol állhatatlan
roppat felhők — nagy, gomolyos
agyvelők — tüze összezsattan...

és ahol a szó, egyetlen szálon függve,

ha rángva is, de óráként,
mely képzelt ütemet rovatkol
az egy-időn — mégis a fényt
elválasztja az éjszakától.

Egy versében Nemes Nagy Ágnes a „tövíg nyírt ész” említi. Könyörtelenül elvet minden közhelyet, a líraiság minden kínálkozó olcsó lehetőségével leszámol, „lehullik mind, mi édes és esendő”; de ugyanakkor nem enged annak a modern költői kísérletnek sem, hogy (mint a szürrealisták) a maga dezorganizáltságában, vagy még organizátlanságában próbálja rögzíteni, fényképezni a minden sablontól vegyítetlen élményt, az *in statu nascendi* költészetet. Kétségtelen: van benne is bizonyos lappangó anti-lirizmus, de egyúttal szigorú igény is a formálásra, arra, hogy hű legyen az intellektus erkölcséhez, s hogy a vers, a szó „mégis a fényt elválassza az éjszakától”. Ha a szürrealista elv (legalábbis a Breton szürrealizmusa, és legalábbis egy időben) a megkomponálatlanság volt, Nemes Nagy Ágnesnél éppen az ellenkezőjéről van szó: valami szuper-komponálásról, ami persze nem volna lehetséges a szürrealizmus eredményei nélkül (és ami végtére maga is egyfajta letisztult, klasszicizált szürrealizmus — bármily paradoxnak hangzik is ez). Szuperkomponálás: valamilyen kontrapunktikus, fúgaszerű szerkesztése a versnek, az élmény (és az idő) két szálának egyetlen „szürrealis” témába sodrása, a vers végén a két elem együttes, egységbe zengő fortisszimójával, mint a *Patakban*, a *Balatonban*, vagy a talán legbravúrosabban: a *Villamosban*.

Mindennek természetesen, bármilyen eredményeket mutat föl és bármilyen izgalmas kísérlet, megvannak a maga szükségzerű veszélyei: az egyensúly egyetlen parányi megbillenése elég hozzá, hogy a fuga mértana megzavarodjék, a „fényt” elnyomja az „éjszaka”, s az intellektus szürkompozíciója a fél-tudat (vagy ami még rosszabb: ál-féltudat) szörnyalakjává, valami szubkompozícióvá csenevészesedjék. Veszély, amelynek Nemes Nagy Ágnes nem enged, egyrészt azért, mert sokkal hívebben szereti a valóságot, semhogy kiejtse a kezéből (példa rá a *Tájképek*, vagy a *Város télen*), másrészt azért, mert célja nem elmerülni az éjszakában, hanem kiválasztani belőle a fényt: formálni, erős kézzel egészet, egyfajta szintetikus realitást (vagy ha tetszik, ebben az értelemben „szürrealitást” alkotni) nála több, mint pusztá mesterség; illetve a „mesterség” nála több „foglalkozásnál”: *erkölcs és szabadság*: „Mesterségem, mégis te vagy, mi méred, ami mérhetetlen”.

Szárzavillám a kötet címe; nagyon jellemző — de jellemző volna ez is (egyik szép versének címe): *Eszmélet*. Talán csak ezt az egyet szeretnénk: hogy szigora egy kicsit megenyhüljön *önmaga iránt*, s a saját lírá-

jában se fojtsa el akkora éber szigorúsággal azokat a lazább, enyhébb, oldottabb hangokat, amelyeket olyan kitűnően, annyira a saját megtagadott szívét odakölcsönözve szólaltat meg egyik-másik műfordításában.

Egy baudelaire-i pokol (vagy purgatórium) világa: ez Kálnoky László kötete, a *Lázás csillagon*. Az ő *Ars poeticája* ez:

Tűz hull az égből ? Rádszakad
a csillag zúgva, sisteregve ?
Költő vagy, hát ne féltsd magad,
vagy tünj el, s álljon más helyedbe !

Panaszkodol, hogy túl kevés
a levegőd, s megfojt e század ?
Jó oxigén a szenvedés,
vele izzítsd forróbbra lázad.

— — — — —
Erőd pattanásig feszítsd,
így lesz tiéd, amit kerestél.
Magad kell, hogy benépesítsd
a magányt, melyre íteltettél.

Magány, szenvedés, olyan képekben, amelyek nem rinának ki a *Romlás virágaiból* sem (*Kövérek a fürdőben*, *Férfikor*); olyan új lírákban kivételes rangú, hatalmas műben, mint a *Szanatóriumi elégia*; olyan gáncstalan szonettokban, mint a *Bordaműtét* vagy az *Utolsó napom*. Valamennyi kortársa közül Kálnoky László az, aki — alkata is erre utalja — a leghívebben ragaszkodik ahhoz a nagy lírai hagyományhoz (s annak egész esztétikájához, a képek szerkesztéséhez a strofaalkotás mértanáig), amelyet Baudelaire neve jelöl, s amelynek nemes magyar tradíciói vannak, elsősorban a Baudelaire-fordítás iskolájában (s akármilyen remek is a *Romlás virágai* Babits, Tóth Árpád és Szabó Lőrinc készítette fordítása: mily remeket, s mennyivel *adekvátabbat* tudna adni Kálnoky László !)...

Ahogy versmondait sorról sorra íveli, ahogy rímei nem véletlenül, hanem a hangzás szigorú *gondolati* funkciójával egymásra ütik zengő, irgalmatlan pörölycsapásaikat: ez az egész kivételesen kiforrott és iskolázott művészet a legkézzelfoghatóbb, mert hiszen testi, hőmérővel mérhető szenvedést — egy Varázshegy szenvedéseit — festi, tolmácsolja, panasolja és szuggerálja, a hitelesség olyan erejével, mint csak nagyon kevesen (egy-két versben Reviczky, a kései Tóth Árpád, a haldokló Babits például).

De az olvasó úgy érzi, kitapinthatja a kötetben azt a pontot (valamikor a kényszerű elhallgatás idején, mikor elkezdődött a költőnek az a szakasza, melyről *A műfordító halála* beszél) — kitapinthatja a pontot, amikor ez a mondhatni *biológiailag indokolt* pesszimizmus fokozatosan átfordult *filozófiai* pesszimizmussá —, amikor ez a halálos színekkel izzó líra valahogyan bezárult, valami bölceleti igazolású létpesszimizmus olomkamrájába. Annak, amit gondolati lírának neveznek, itt is remek teljesítményeit adja — s a kötet egész szerkezete úgy sejteti, hogy maga a költő mintegy egész élmény- és gondolatvilága betetőzésének tartja azt, amit az Einstein emlékéhez szóló (egyébként hatalmas) *Óda a reménytelenséghez* végső strófája mond:

Bár élhetnék tökéletes közönyben,
s égethetném salakká agyamat,
hogy ne is vádoljam és ne is köszönjem
egy hatalmas, megvetett Akarat
reám erőszakolt, terhes kegyelmét.
Tárd ki sarkig, nemes Reménytelenség,
semmibe nyíló ablakaidat !

De a költészet, az alkotás mégiscsak *remény* — s a költőben, aki alkot (s azzal a művészettel, mint Kálnoky László), mégiscsak szükségképpen megvan a szellemnek, léleknek az a — ha tetszik, növényi — vitalitása, amely valahogy — minden bölcséleti lemondás ellenére — rokonná teszi a fával, különösen ha belegyökerezik a világ humuszába: a fával, melyről azt írja Kálnoky:

Lót-fut le-föl s eltéved az egyén
az ismeretek törmelék-hegynén,
de a boldog fa, az ősbibb tenyészet
minden rostjában érzi az Egészet.

(*)

SZINHÁZI ÓRJÁRAT: *Othello Kecskeméten.* Csupa köd és tompított esti fény most Kecskemét, ahogy estefelé befut velünk a megkésétt autóbusz a Főterre. Az Ocsán tanuló fiatalság miatt volt a késelelem: az ő autóbuszuk elromlott és a kecskeméti járat jókora kerülővel értük ment velünk együtt. A megélhetési ügyekben bajoskodó, jövő-menő autóbuszutasok tehát egy jó órára elvegyülnek a leckeikről, csinyeikről suttozó viharászó ver sacrummal. S mintha már itt éreznők, hogy van valami megújulás-féle a különben állóvízű tónak képzelhető alföldi metropolis tájkán. Iskolásseregek járnak pontosan járó autósúszszokon húsz-harminc kilométernyire fekvő szakiskolákba, mint ezek az Ocsán tanulók is, maga Kecskemét is nagyvárosi jellegű az esti ködben villódzó neonfényeivel, sok szervesen épült templomtornyával s ami építészetében hibrid emléke itt a szecessziónak és a magyarkodó stílusnak, az jóleső egységbe forr az utcán hullámozó tömegek ritmusában. S így ez a bécsi stílusú Fellner és Helmer építette tágas szép színház sem idegen test, importált holmi többé a mögötte lapulva meghúzódó alacsony polgárházak eltakarására. S amint a nevezetes esti premier mutatja, Kecskemét lassan belénő a színházába, mert a kiművelt emberfők itt is szaporodóban vannak.

Nagy és nevezetes premier ez s Katona szelleme, amely az őt megértők révén egyre erősebben ott lebeg a város levegőjében, bizonyjára elégtételként nyugtázza, hogy annyi átvirrasztott éje és nemzetéért való nagyot akarása mégsem volt ime meddő küzdelem. Mert a nevére elkeresztelt színházban most az valószínű, amiről ő álmodott. Igazi dráma igazi művészekkel és igazi kecskeméti közönséggel, nem viszolyogva színházat hallgató s csak reprezentálni rágyó notabilitásokkal. És rajtuk kívül eljöttek a pesti kritikusok is, Szeged, Békéscsaba szabad estéjű rendezői, színészei, s a pesti angol és francia követség is képviseltette magát. Nehéz vizsgára vár itt dr. Németh Antal rendezése és a levegőben korántsem érezzük a régi vidéki bemutatók álmos közönyét, amely a közönség tudatlanságának önmagára huzott, szellemi ürességet leplező palástja. Igenis azt a villamosságot érezzük a levegőben, ami a megfoghatatlan befogadásához elengedhetetlenül szükséges.

A függöny felgördültekor, a dráma beindításánál elsősorban valami frissesség, könnyedség és portalanság lep meg bennünket. A frissesség

levegőjét a színészek hozzák, akik tudnak magyarul beszélni, gyorsan, pergőn hozzák a szöveget az előszó természetes ritmusában, megtervezett és nem tákolt diszterek és végül a mai történelmi izlést lehelő jelmezek között. Kár, hogy tervezőjüknek, Séd Teréznek a neve lemaradt a szinlapról, mert bizony nem kis részben az övé is az a siker, amely a bemutatón felvonásról felvonásra fokozódott. Az előadás csinyja-rendje, jegyelmezettsége ugyanis világvárosi volt. Bizonyára nem irhatnánk annyit jót a szereplő színészekről sem, ha ezt a körülményt nem hangsúlyoztuk volna előre. Szél nélkül ugyanis nem lehet vitorlázni, már pedig az Othellóban szél kerekedik, orkán zúg, áldozat áldozatra omlik s a darab bölcsessége egy viharvert hullamezón át tekintő bölcsé. De az első mégis az elhitetés.

Ki ez a Desdemona, ez a szenátor leány? Elkényeztetett egyetlen gyermek, ártatlan és mindent sejtő, az ártatlanság és az elkényeztetettség mindent mérő démoniságával. Drámája azért megrendítő, mert ártatlan, de tudjuk, az ártatlanságban is ott lobog a bűn eredendő csirája. Desdemona nem járt utakra lép, amikor a mór férfias bűvölete elragadja, tragédiájának csirája itt van. Többet mert, mint szűkebb fantáziájú sorstársrői, mikor a mórt tűzön-vízen követni biztos fészkéből kirepül. Desdemona, kis viharmadár, ki elszáll a tengerre s törött szárnyakkal hull egy fekete karvaly lábai elé.

Németh Antal rendezése ezt a kirepülést, ezt a viharba sodródást, az egész kaland vészes lendületét érezteti a legjobban, miközben nem sokat szincerizál, hogy Othello vagy Jago e főhős. A sors kezében mindnyáján csak eszközök vagyunk s Zrínyi nem sokkal Shakespeare után írta a török sulykolt Magyarországon: Sors bona, nihil aliud. Németh kiérett s már klasszikussá asszusodott rendezői tudása az első taktustól eléri, hogy színpadján a sors szele zúg. Messzire jutott már a rendezői különködéstől, a Hamlet monolog ide-oda tologatásától, a fényhatások túlbecsülésétől. Mindezekből az ifjonti lobogásokból a merész átvágások és hatvágások tudása teszi parancsolóan szuverénné a színpadon. Maroknyi színészanyag van a kezében, egy kisebb vidéki társulat erősségei. És ezekkel műveli élénk a shakespeare-i csodát, egy viharos reneszansz dráma teljes illúzióját.

Othellója Bitskey Károly. Pesti színész korából is ismerjük, a Művész Színház Makrancos hölgy előadásának egyik erőssége volt. Testalkata nem az Othellót játszó színészek megszokott kolosszus-voltát idézi. Vékony, ideges s majdnem közeli rokona azon négvérű egyedeknek, akik a szeptéptáncolásban válnak ki. De inasságában, fürgeségében izig-vérig katona, szerepe lendületében egy sportbajnok adottságaival. Sivatagok hevében aszalódott test és szív, amely most a jerichói rózsza módjára a szerelem harmatjától virágozni kezd s benne lakik az örök férfi-gyermek. Bitskey legnagyobb érdeme, hogy ezt a gyermeklelkű hőst tudta előttünk minden hevével, vadságával és kegyetlenségével együtt kivírgoztatni. Öngyilkossága ezért volt a dráma igazi csúcspontja: benne pusztult el a legnemesebb, amivel Velence valaha is birt, egy hű szív, amely városának védelmében forgatta kardját, míg azt saját szíve ellen nem kellett fordítania.

Nincs Jágó-központiság sem az előadásban, habár a fiatal Dobák Lajos Jágója az előadás egyik legnagyobb meglepetése. Főérdeme, hogy tud könnyed és játékos lenni. Mint mikor apró, sunyin gombszemű puli hajt nálánál sokkalta nagyobb és erősebb állatokat, vagy fürgé vadászkutya nagyvadat, úgy keríti, tereli, szorítja Othellót a beteljesülő tragé-

dia, Desdemona megfojtása felé. Egy hiszékeny, gyermeklelkű hősi férfi vergődik ennek a koravén, kistermetű, de viperafogú Jágónak csapdái és kelepcei között és a játék izgalmát gazdagra növeli az, hogy egész megjelenése a Madách megálmodta Lucifert idézi, akit Adám „hitvány alak”-nak titulál. Dobák Lajost valószínűleg Luciferként is viszontlátjuk még, Jágója máris nagyigényű s fejlődést, gazdag kibontakozást ígérő alakítás. Ökonómikusan bänik hangjával, mozdulataival, elhallgatásai és beszédesek. Olyan színész, aki egy jó rendező kezében, mint most is, élményszerű meglepetéssel szolgál.

Fogarassy Márta Desdemonájában legjobban az elkényeztetett patriaciusslány öntetszelgő gyermetagsége tetszett. Méltó párja ő a hiszékeny Othellónak, semmit se gondol a látszattal, a világ szájával, a megrovással, mikor minduntalan Cassio pártjára kél. Megszokta otthon, hogy apjától is kicirógathat kegyeket s az ő báronyphuha kacsói meglágyítják simogatásukkal a legharagosabb férfiút is. Csak egy kissé villódzóbbnak, öntudatlanul is démonibbnak kellene még lennie, hogy a szokványos „áldozati bárány” Desdemónákat maga mögött hagyja.

Az előadás értékét nagyban emeli, hogy Desdemona mellett Emilia és Bianca szerepére is teljesértékű megtestesítőt találtak. A tejfehér szőkeségű Desdemonát így kitűnően árnyalja a hollőfekete Emilia — Labancz Borbála — és az égővörös hajú ciprusi kurtizán: Déray Camilla. Labancz Borbálában, Jágó feleségében igazi szenvedély lobog, rabja és sok mindenre felhasználható eszköze ő férjének, de éreztetni tudja, hogy sok mocskon, belső megaláztatáson, lelkétől még mindig idegen aljasságon kellett emellett a férfi mellett átmennie, akihez csak a hús szenvedélye köti. Végső kitörése és bűnös férjétől elnyert halála azért olyan megrendítően igazi. Színészno tehát a javából. Déray Camilla, mióta utóljára láttuk, szépsége mellé megszerezte az emberség szinpadí attribútumait. Húsból és vérből való parázna asszonyt formál, aki már megjelenésével kivetíti magából a megszemélyesítendő szinpadí alakot. Érdekes kísérlet lenne Desdemonában is visztlnátni őt. Lapunk hasábjain ennyi név fölisorolása is szokatlan, bocsássanak meg tehát a többiek, hogy egyenként nem méltathatjuk őket. Hős várvédő seregként teljesítette itt mindenki a rámért kötelességet, betömni egy-egy rést vagy elvérzeni egy bástyafokon. S Mészöly Dezső pergőn könnyed fordítását meglepően jól mondták. Az előadás összehangoltsága a rendezőn kívül az egész gárda érdeme. A sikerben is egyenlőn osztoznak. Cselényi József szinpadterve könnyen áttekinthető, illúziótkeltő és egyszerűségében megkönnyítette az előadás kitűnő ütemét. Így játszották Kecskeméten Othellót 1957-ben.

(Posszonyi László)

Felelős kiadó: S a á d B é l a

S Z E R K E S Z T Ő I Ü Z E N E T E K

Kiábrándult keresztény. — Ön felháborodik azon, hogy annyi gyarló ember van a keresztények között és felteszi a kérdést, mi értelme van akkor az egésznek, hogy lehet akkor az egész isteni eredetű? Nos, mi alázatosan elismerjük, hogy valóban sok a gyarlóság a keresztényekben. És bevalljuk azt is, hogy éppen ezért szeretjük úgy a kereszténységet a maga titokzatos egészében, az egyházat, papjait, minden hittestvérünket. Van az egyháznak egy gyönyörű tanítása a — tökéletesség elérhető hatáiról. Van egy határ a tökéletességben, amelyet nem tudunk áthágni. Még a legnagyobb szentek sem. Isten különös kegyelmével, melyet nem tagad meg senkitől, el lehet érni, hogy még bocsánatos bűnt sem követünk el akaratlanul és beleegyezéssel, de a teljes bűntelenség a földön az emberek közül egyetlen egynek adatott meg: a Boldogságos Szűznek. A középkorban a begárdok, a XVII. században Molinos tanította, hogy az ember a jelen életben eljuthat a tökéletességnek egy oly magas fokára, amelyben már nem képes bűnt elkövetni. Tudja-e mi lett a következménye a begárdok nagy tökéletességének? Azt kezdték tanítani, hogy a „tökéleteseknek“ nem kell többé imádkozni, böjtölni, mert ebben az állapotban a test már annyira alá van vetve az értelemnek és az akaratnak, hogy meg lehet neki engedni akármit. Meg is engedtek! Sok helyen a begárdok a legsötétebb gonoszságba süllyedtek. Esendő és gyarló voltunk szelep, amely megóv bennünket, hogy lelkünket szétrobbantssa a minden gonoszság forrása, a gőg. Ezért engedi Isten, hogy még a legnagyobb szentek is, a lélek csodálatos magaslatain is szüntelen ki legyenek téve a gyarlóság veszedelmeinek, buktatóinak, gödreinek. Amin ön felháborodik, lényegében abszurdum: miért nem keveri össze Isten a végtelent a végessel, miért nem teljes az, ami rész, miért nem örök, ami ideiglenes? A keresztények gyarlóságát igen, látni kell, észre kell venni. Nem csak szabad, de kell bírálni, küzdeni ellene. Csak az Istent és az egyházat szabad nem szabad érte vádolni. Az egyház isteni intézmény gyarló emberek számára.

Aggódó édesanya. — Ha már úgyis „sokat tud“ leánya, akkor csak adja meg neki nyugodtan a szükséges felvilágosításokat. Hogyan? Legközelebb, mikor ismét kuncogva szóbahozza a szekszum valamelyik kérdését, csapjon le rá. Kérdezze meg: mit nevet azon és miért nevet? Ne azzal támadjon rá, hogy azért helytelen e kérdések tárgyalása éretlen bakfisok között, mert ahhoz nekik semmi közük és azt nekik nem szabad tudni, hanem azzal, hogy mindaz, aki a szerelem, a születés misztériumairól kuncogva, vihogva fecseg, azt a szomorú bizonyítványt állítja ki magáról, hogy nem ért ahhoz, amiről beszél. Ha ön nyugodtan és okosan kifaggatja leányát, csakhamar látja, miben, milyen mértékben kavarták

össze a „felvilágosult“ és „jól értesült“ barátnők a fogalmait. Magyarázza meg neki, hogy amit a barátnők „tudnak“, az nagyon — kevés. Eppen csak annyi, amennyivel fejjel neki lehet menni a falnak. Mondja el neki pontosan, mik a „titok“ következményei a nő számára, mit jelent a terhesség, a szülés, a gyermek nevelése. Hogy csak akkor igazi és helyes a „tudásunk“, ha mindezekkel együtt nézzük a „titkot“. Mikor mindezt elmagyarázta neki — nem egy szuszra, hanem újra meg újra, nem felháborodott hangon, hanem a felelősség higgadt hangján —, csak akkor térjen rá a dolog erkölcsi részére. Ezt is a lehető legtárgyvilágosabban magyarázza. Az egyház a nőt védi a maga törvényeivel, hogy ne legyen kiszolgáltatva a férfi szenvetéleinek, hanem nyugodtan, biztonságban lehessen édesanya. — Lépésről lépésre, nem megbotránkozva és nem felháborodva, nem kegyes hanghordozással arra törekedjék, hogy bakfis leánya, ha már „tudja“, amit hallott, akkor helyesen tudja azt.

G. I. Mindenekelőtt próbálja meg saját lelkében megteremteni az óhajtott békét, és higgye el — az ki fog áradni a család többi tagjára is. Nivelessi boldog Idáról feljegyezték, hogy német cisztercita szerzetbe lépén egy szót sem tudott németül, mivel holland nő volt. Mégis csodálatos módon tudta befolyásolni a lelkeket. A szomorúak mellé egyszerűen odaült és egyetlen szót sem szólva talpra állította őket a lelkéből áradó derűvel. A krónikás így mondja: „Szent vidámságra és tiszta vágyakra hangolódtak.“ Ahol valami jó törekvést látott, ott biztató segítséssel belesatlakozott, — bűnök hallatán nem botránkozott, hanem anyai részvétellel segíteni igyekezett. Saját bajairól nem beszélt, hanem csendes lélekkel viselte, sőt, mint olyat, amit Istennek fel lehet ajánlani, még szerette ki. Kísérelje meg ilyen lelkülettel helyeződni bele zürzavaros környezetébe. Az imán kívül ez az egyetlen, ami segíthet, vagy legalább is az, ami megóvjá Önt attól, hogy néhány év alatt ugyanarra az alacsony nivóra süllyedjen, amilyen a jelenlegi környezete van. Nem igaz, hogy a szelidet elnyomják. A tudatosan szelíd végül is győzővé lesz.

D. D. Igen, Bach protestáns volt. Irt korálokat, kantátákat, oratóriumokat, passiokat — minden vallásos szöveg meghihlette mélységesen istenhívó lelkét. Így meghihlette a szentmise állandó szövegének magas szívsége is. Úgy mondják, hogy Palestrina után ő értette át legjobban ezt a nagyszerű szöveget. Több misekompozíciója is van, ezek között legnagyobb a világhírű „h-moll“ mise, amely eddig utól nem ért szépségű és nagyságú. Kyrieje az egyetemes emberiség könyörgése, — Credója a legigazibb vallomás Istenről, a Dona nobis pedig minden ember békekönyörgését tárja Isten felé. Ne azt keressük, ami elválaszt, annak örüljünk, ami összeköt testvéreinkkel! Nem igaz?